AYLIK KÜLTÜR SANAT DERGİSİ • 250.000 .TL.(KDV DAHİL) ISSN 1300-4158

İNSANCIL

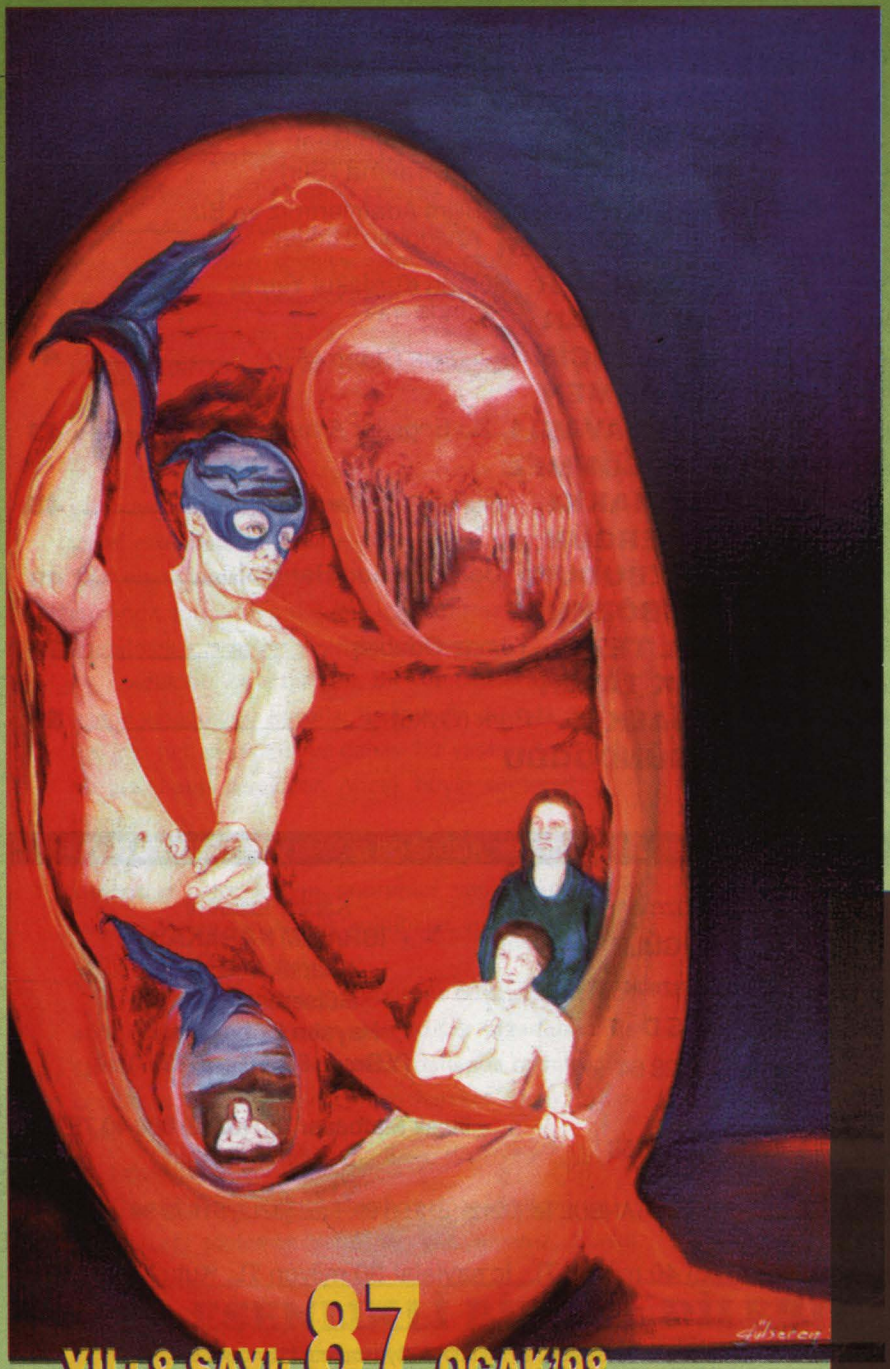

- Afşar Timuçin Üstüne Yazılar
- Bir Genç Yazara Mektup
- Çok Anlamlı Bir Kavram Olarak Hümanizma
- Bilim Adamlarımız ve Biz Anadolulu Türkler
- Dünya Gerçeği, Gözlem ve Otorite Üzerine
- Düşünce ve İfade Özgürlüğü Karşısında Şair Nef'i Örneği ve İktidarın Davranış Biçimi
- Yılmaz Odabaşı ile Söyleşi

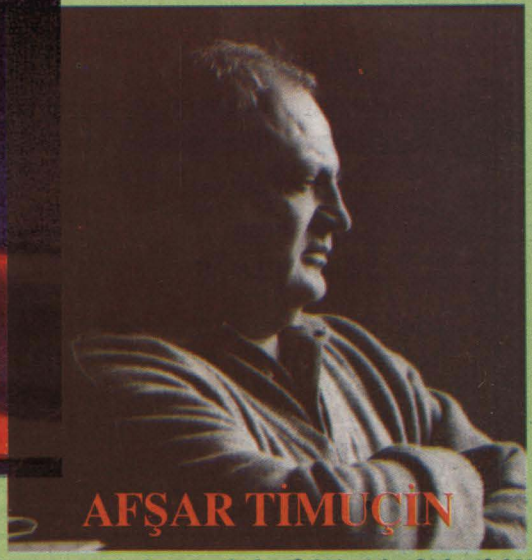

AFŞAR TİMUÇİN

YIL: 8 SAYI: 87 OCAK'98

İÇİNDEKİLER

TEVFİK TAŞ Tanımlama Gücü, Sanatsal Derinlik ve Afşar Timuçin — 1

4 — Kar (Şiir) **CANAN YANIK**

RUŞEN HAKKI Afşar Timuçin'e Saygı — 5

6 — Sanatsal Emeğinin 40. Yılında Afşar Timuçin'e Merhaba **GÜNGÖR GENÇAY**

ALİ ERSİN GÜNÇE Kaçıkevler Trajedisi (Şiir) — 7

8 — "Muhalif Bir Yaşam, Afşar Timuçin" **AYDIN ÖZTÜRK**

MEHLİKA BAŞER Zamanın Çarkı (Şiir) — 9

10 — Ödünsüz, Zikzaksız, Namuslu Bir Aydın **AYDIN HATİPOĞLU**

AFŞAR TİMUÇİN Bir Genç Yazara Mektup — 12

15 — Çokanlamlı Bir Kavram Olarak Hümanizma* **BETÜL ÇOTUKSÖKEN**

BERRİN TAŞ Anne... Bugün Beni Yalnız Bırakma (Şiir) — 20

21 — Dünya Gerçeği, Gözlem ve Otorite Üzerine **CİHAN DURA**

DEMİRTAŞ CEYHUN Bilim Adamlarımız ve Biz Anadolulu Türkler — 28

32 — Düşünce ve İfade Özgürlüğü Karşısında... **ADNAN ÖZYALÇINER**

SENNUR SEZER Şükran Kurdakul Yetmiş Yaşında mı? — 35

37 — Hem Ziyaret, Hem Ticaret: Danimarka Gezisi **ÖZCAN ÖZMAN**

AFŞAR TİMUÇİN Kendiyle Giden (Şiir) — 41

42 — Gülseren SÜDOR **ÜSTÜN AKMEN**

AYDOĞAN YAVAŞLI Bu Engeller Arasında... — 43

44 — Özeleştiri (Şiir) **NURETTİN SÖNMEZ**

RUŞEN HAKKI Günler/Kitaplar/Dergiler — 45

48 — Şair... Çiçek ve Böcek (Şiir) **AYHAN ERGÜN**

SİBEL ÖZBUDUN Çocuğun Adı "Barış"tı! — 49

51 — Pera'da Bir Öğleden Sonra (Şiir) **SABAHAT BOZKURT**

BİRDAL TEZEL Yılmaz Odabaşı... — 52

54 — İstemem **ÖZTÜRK TATAR**

ALİ BALKIZ Park (Öykü) — 55

57 — Yıldız Güncesi **CENGİZ GÜNDOĞDU**

İnsancıl'a gönderilen ürünler geri verilmez. Yazıların A4 kağıdın tek yüzüne çift aralıkla yazılması reca olunur.

Sahibi
BERRİN TAŞ
Genel Yayın Yönetmeni
CENGİZ GÜNDOĞDU
Yazıişleri Sorumlu
Yönetmeni
YILMAZ ELMAS

Kurum Yazmanı
ŞADİYE GÜLE
Ofset Hazırlık
AJANS D
Tel: (0212) 528 64 64

ISSN 1300-4158

Kapak Tasarımı
İBRAHİM KARAKAŞ
Kapak Resmi
Gülseren Süder
Hayatın Göbek Bağı
(Y.Boya, 60x70 cm, 1997)
Baskı
Ilıcak Matbaası Tel: (0212) 880 40 75
Dağıtım **Bir-Yay**

Adres : Mollafenari Sok. Nadir Han. No 40-42 Kat 5 Cağaloğlu/İSTANBUL Tel:(0212) 513 93 99 Fax: (0212) 511 79 94

İlan Koşulları:
Arka Kapak (Renkli) 50 milyon TL. Arka kapak (iç) 40 milyon TL. İç sayfalar 30 milyon TL. Kutu ilan (5x5) cm. 10 milyon TL.

Abone olmak için:
Yurtiçi 2.500.000 TL. Yaşarbank Bayrampaşa-İstanbul 6002323-6- T.İş Bankası 9. Kısım Ataköy-İstanbul 1137 38678
Yurtdışı:(150 D.M.) T.İş Bankası 9. Kısım Ataköy-İstanbul 11 37 30 100 317 9305-(84 Dolar) Yaşarbank Bayrampaşa-İstanbul 6101756-6 veya 666 043 no.lu posta çekı hesabına para yatırmanız, durumu İnsancıl'a bildirmeniz yeterlidir.

Tanımlama Gücü, Sanatsal Derinlik ve Afşar Timuçin

Tevfik TAŞ

Yine, zor bir iş.

Efkar edilmesi gereken, "yaptım bitti" diyemeyeceğim bir iş. Afşar Timuçin'in, bu kadar yıllık birikimi, sanatı ve eseri üzerinde konuşmayı kabul etmek, en iyimser söyleyişle, yanlış yapma cesareti olarak nitelendirilebilir. Ama, doğrunun açığa çıkması ve kavranması için, bildiklerimizi söyleyeceğimiz, sorular yaratacak ve çeşitli sorularla boğuşacağımız ve bütün bileşenleri devrimci akıl, insani duygu ve gerçeklik tarafından belirlenmiş bir tartışma atmosferini yaratmak, yanlışları göze almayı gerektiriyor.

Bütün bunlara bağlı bir gerçek daha var; o da, öyle ya da böyle, bunu biz yapmazsak, başka hiç kimsenin yapmayacağıdır. Çünkü "biz" olabilmek için, belirleyici temel etkenlerin başında iş gelir. Ancak işler üzerinde "biz" olup olamadığımızı görebiliriz. Evet "biz" kavramı etrafında durmaya, anlaşmak için tartışmaya ve devam edebilmek için netleşmeye ihtiyacımız var.

Üstelik bu, öyle bir gün, bir kez olacak gibi değil; içinde yaşadığımız koşullar dikkate alındığında, bunun her gün her an olması ve dahası bir yaşama tarzı haline getirilmesi gerekiyor. Ancak böyle gelişeceğimize inanıyorum.

Sürekliliği olan, kendini sentetik hassasiyetlerden kurtarmış, gelecek için tasarımlar yapabilen; bütün bunlara ilişkin büyük yükümlülükler ve ödevler üstlenebilen, bir "biz" ilişkisi...

Ben, Afşar Timuçin'in şiirinin ve bütün eserinin iyi anlaşılması için, bugünün genç kuşak yazarlarının ve şairlerinin, şiire ve yazının öteki dallarına merak salan gençlerin bir büyük eksiğinden hareket etmek istiyorum.

Felsefe bilmiyoruz.

Diyalektikten yoksun olarak yazmaya kalkıyoruz.

Gerçeği söylemek gerekirse; yazamıyoruz. Çünkü gerçek anlamda yazmak, süslü bir kaç lakırdının peşine takılmak, dünyanın ilk ve son buluşçusuymuşcasına, geçmiş birikimi görmezden gelmek, bu birikime ulaşma yollarından uzak durarak kendini ezel ve ebed saymak değildir. Sanat bizden önce de vardı, bizden sonra da olacak. Ama bugün gerçek anlamda yaratmanın büyük olanaklarından biri, köklü, derinlikli ve amaçlı bağıntılar kurmasını bilmektir.

Burjuvazinin kabul ettiği, gizli ya da açık bir biçimde devamını istediği şiir ve yazın fikri ve biçimi karşısına çıkabilecek yeni, büyük kapsayıcı ürünlerimiz oluşmuyor. Bütün bunları söylemek için benim bir tek nedenim var; ve bu bana yeterli geliyor. Yaptıklarımız geniş emek dünyasında, gerekli yeri ve etkiyi yaratmıyor.

Bunun, büyük ve şayet aşılmazsa, bizi ciddi biçimde mağlubiyete uğratacak nedenlerinden biri, felsefe bilmemekse, bundan daha büyük bir nedeni, öğrenmeyi küçümsememizdir. Ancak, bütün bunların gelip dayandığı bir nokta var; işte bu noktanın bütün olup biteni belirlediğine inanıyorum. Şöyle özetleyebilirim:

Sınıflara ayrılmış, parçalanmış ve bütün çatışmaların gerçekten vahşet derecesinde keskinleştiği bir dünyada yaşıyoruz. Böyle bir dünyada, "tarafsız yazar" olmak bir yana "tarafsız" eczacı, "tarafsız" bakkal bile olamazsınız.

Tarafsızlık gibi bir safsatayla, kime taraf olduğunun farkında bile olmadan, taraf olmaktansa, taraf olmayı önemsemeli, derinleştirmeli, toplumsal yaşamın bütün dokusunda bunun ilmini aramalıyız. Bugün halâ, burjuva şiir ve yazın estetiği karşısında dik durabiliyoruz. Evet bu böyle. Ama, bunu, bugünün genç kuşak şairleri ve yazarları, onların ürünleri sağlamış değil. Biz, bugün esas olarak, miras yiyoruz. Kuşku yok ki, Afşar Timuçin'in eseri, başka pek çok bakımdan incelenebilir, tartışılabilir. -Örneğin yalnızca estetik alanın içinde ka-

ESENLİKLİ BİR YIL DİLERİZ. İNSANCIL.

lınarak, bir Afşar Timuçin değerlendirmesi yapılabilir. Üstelik bu çok da yararlı olur.- Fakat bu, benim şimdilik yapabileceğim bir iş değil. Bu yüzden, konuşmamı sanatsal olanın içinde politik olanı anlamak çabasıyla sınırlamak istiyorum.

Önümüzde öyle bir eser var ki, "soyut sanat"la, "soyutlama" yeteneğine sahip sanatı ve bu bilinçle sanat üretenleri birbirinden ayırmayı, öğretiyor bize.

Gerçekçi olabilmek, aynı zamanda soyutlama yapmayı bilmek demektir. Afşar Timuçin, gerçekçidir. Çünkü gerçek, derin bir felsefe birikimine sahiptir. Felsefe alanında giriştiği "tanımlama" uğraşı, edebiyat alanında daha bir belirginlik kazanmıştır.

Ben, Afşar Timuçin üstüne düşünmeye, ilk kez *Kıyılar Durunca* romanıyla başladım... O romanın baş kahramanı olan kadın, onun evlendiği mütahit ve kadının erkek kardeşi üçgeninde gelişen olaylar, başlangıcında bana dokunmuştu. Çünkü, o romandaki kadın, pek çok meselenin farkında olmasına karşın bir türlü ileri gitmiyor, bir türlü devrimci olmuyordu. Aynı durum, kadının kardeşi için de geçerli. O da pek çok konuda hassas, ama, bir türlü bizim, hemen her kahramanın iki paragrafta devrimci olduğunu gördüğümüz romanlarda olduğu gibi davranmıyordu. Oysa neredeyse herşey, bu iki kardeşi daha ileri gitmeye zorluyordu.

Daha sonra fark ettik ki, bu türden tipler, Gerçekçi, Sosyalist Gerçekçi edebiyatı yaratan ve bu akımları temsil eden usta yazarların eserlerinde de, öyle iki lafla devrimcileşmiyor, hemen fabrikalara ya da yasadışı bildirilerin, gazetelerin basıldığı hürelere gitmiyorlar.

Bu ancak, Gerçekçiliği ya da daha sonra bu akımı aşan Sosyalist Gerçekçi edebiyatı ayağa düşüren, bu akımların bir ortalama haline gelmesine neden olan, kaba gerçekçi, kaba materyalist edebiyatın ürünlerinde olabiliyordu.

Kaba edebiyat, meğer ne büyük bir illetmiş.

Hayattan kopuk, bize hayatın inceliklerini vermeyen bir edebiyat, nasıl da yaygınlaşmış ve bizi kapsamış.

Ne büyük körelme!..

Evet, Afşar Timuçin'e kızanların iki büyük nedeni vardı. Birincisi, edebiyatı, hayatı kavrayan politikanın nasıl yapalacağını, politikanın kendine olanaklar yaratmasının ne demek olduğunu yeterli düzeyde bilmiyor ve elimizdeki eserlere edebiyat biliminin perspektifiyle bakamıyorduk. Kızgınlığımızın ikinci nedeni, dönemle ilgilidir. Biz, bu romanı 12 Eylül'ü izleyen yakın yıllarda okumuştuk ve devrimci hayatı, direnişi ve onurlu kalmayı, yalnız geçmiş edebiyattan öğrenmekten çok, kendi ülkemizin bir edebiyatçısından öğrenmeye şiddetle ihtiyacımız vardı. Aradan bu kadar yıl geçti, ancak, bugün gerçeği, kızgınlıktan uzak, elimizdeki eserin gerçek boyutları ölçüsünde tartışarak söyleyebileceğim bir vesile çıktı. Aslında Afşar Timuçin, bize küçümsenemeyecek bir malzeme vermişti. Üç kahramanın birlikteliklerı ve çelişkileri ekseninde, küçük burjuva karakteristiğinin bir boyutunu tanımlamıştı. Mız mız, kendi çelişkilerini dünyanın bütün çelişkilerinden daha büyük gören küçük burjuva kesim, gerçek kapsayıcı bir politik durum olmadan, bütün bu özellikleriyle yaşamakta, bunları hayata bulaştırmakta ısrar ederler. Böylelikle öne çıkarlar. Bu kesimi gereksiz yere zorlayıp, onların kendilerinde mevcut olmayan anlamlar ve imgelerle sevmek beraberinde çok büyük tehlikeler getirir. Oysa tanımak, bütün bunları anlamak için birinci yoldur. Timuçin, bunu yapmıştır. Tanımlamıştır.

Çünkü, "tanımlama", herhangi bir şeyi, bir durumu, başkalarından ayıran sınırları çizmek, onun karakteristiğini bulmak demektir. Bu, karşıtları birbiriyle kıyaslayarak da yapılabilir, bir bütünü öğelere bölerek de, çözümlemeci veya deneysel yöntemlerle de.

Ancak "tanımlamak", ansiklopedik olarak tarif edilenden farklı olarak bir başka anlam daha taşımaktadır. Bu, sınırları çizerken, netleştirip yerli yerine oturturken, öteki bütün bağıntıları bilmek, herşeyi bağıntılarıyla anlamak, daha da önemlisi, bütün bunlar için gerekli ölçüde soru sormasını bilmeyi gerektirir. Eğer tanımlanılan şeyin ya da durumun karşıtlarıyla bağıntısı bilinmezse, gerçekten bir tanım yapmak, çerçeve çizmek olanaklı değildir. Diyalektiğin önemli bir maddesidir bu. Gerçekçiliğin bu büyük özelliği, Timuçin'in hemen bütün ürünlerinde görülebilir, ama en belirgin olarak "destanlar" adlı eserinde vardır.

Bu eser şu başlıklardan oluşuyor:

Tahir ile Zühre/Leyla ile Mecnun/Ferhad ile Şirin/Arzu ile Kamber/Güllü ile Hamza.

Bizim coğrafyamıza ait bu söylenceler, Afşar Timuçin'den önce, pek çok kez işlenmiştir. Örneğin, faşistler tarafından öldürülen Ümit Kaftancıoğlu'nun radyodaki programı şöyle başlardı:

"Hudutlarımızda gahu Arzu, gahu Kamber, gahu Mecnun, gahu Leyla öyle ya her aşıkın bir ahı var..."

Ümit Kaftancıoğlu, bizim ülkemizin halk söylencelerinin ileri, insani öğelerini derler ve halkın ağzından söylendiği biçimini neredeyse hiç bozmadan tasnif eder ve bize sunardı. Ama Afşar Timuçin böyle yapmamış. O, gerçekçi diyalektiğin olanaklarını estetik yetkinlikle kullanmış, bütün bu destanları, yeniden tanım-

layıp şiirleştirmiştir. Şimdi burada, bir alıntı yapmak istiyorum:

"Dünyada tam dört çeşit insan vardır

Birincisi kendi kendinin efendisi olmak ister
İkincisi başkasının efendisi olmak ister
Üçüncüsü kendi kendinin kölesi olmak ister
Dördüncü başkasının kölesi olmak ister
Kendi kendinin efendisi olan
Başkasının efendisi olmak istemez
Başkasının efendisi olmak isteyen
Kendinin efendisi olmak istemez
Kendinin kölesi olanla
Başkasının kölesi olan çok benzer birbirine
Kendi kendinin kölesi olan neyse ne
Başkasının kölesi olmak isteyen
İnsanın da hayvanın da en kötüsüdür".

Bütün bu özellikleri, Tahir ile Zühre'nin aşklarını açığa çıkartan, gammazlayan ve hançerleyen bir köle ruhunu anlatmak için sıralamaktadır şair.

Afşar Timuçin, ülkemizde felsefeye emek veren, çeşitli akımların tanınmasına ve anlaşılmasına çaba harcayan sayılı insanlardan biridir. Ve neredeyse bütün felsefe sistemlerine aynı mesafeden bakmaktadır. Birini ötekine üstün kılmaya girişmeden önce, herbirinin ayrı ayrı ve bütün boyutlarıyla anlaşılmasını ister.

Ama, Afşar Timuçin, *Destanlar*'da bu mesafeyi bozmuştur. Bir köle nezdinde, köleleşmeyi, hayvanlaşmayı, insanlaşmanın önünde engel oluşturan zihniyeti ve bu zihniyeti yaratan, besleyen egemen düşünüş biçimini mahkum etmiştir. Az önce okuduğum satırları şu dizeler izliyor:

"İşte böyle bir köle
Padişah'ın kölesi
Tilkiden kurnazlığı çalmış
Maymundan oyunculuğu aşırmış
Köpekten kuyruk sallamayı öğrenmiş
Kediden yaltaklanmayı
Yılandan soğukluğu çekip almış
Kargadan leş yemeyi kaldırmış
Sinekten pis olmayı
İşte böyle bir köle
Padişah'ın kölesi
Kötünün kötüsü bir köle
Bir gün Tahir'le Zühre'ye demiş ki?"

Ne demiş olabilir?

Böyle bir adam, ilk bakışta hemen kötü şeyler söyler, zehrini kusar diye düşünebiliriz.

Hayır.

Bu köle konuşuncaya kadar, birbirlerini kardeş zanneden, ama gönülleriyle bunu kırmak isteyen, duyguları kardeşliğin çok ötesine taşmış iki insana, aşklarını yaşayabileceklerini müjdeler:

"Siz kardeş değilsiniz
Beşikten beri birbirinizi sevdiniz
Sizi yan yana koydular
Size kardeş dediler
Yoksa sen Zühre Padişah'ın kızısın
Sen de Tahir Vezir'in oğlusun
Sevin birbirinizi
Benden öğrendiğinizi de kimseye söylemeyin."

İki aşık, içten içe yanan, ama niteliği muğlak olan ateşi, gerçek bir aşk ateşine dönüştürmeyip de ne yapsın.

Burada bir parantez açmak istiyorum.

Bu köle, köleleşmiş ruhun, bütün tehlikelerini, bütün pisliğini taşıyor.Ama gerçek şiir, içine girmeyen sözcükleri de kullanan şiirdir. Ve Timuçin de, yazmadan bir başka gerçeği daha söylüyor:

Bu gönüllü kölenin karşısında, saf, mazlum ve desteksiz durmak, çile çekmeyi peşin peşin kabul etmek demektir. Zira, Tahir ile Zühre'nin aşklarında ve yaşamlarının sonuna kadar çektikleri acı, kölenin, sultanın ve padişahın ortak bir etkinliği değildir yalnızca; ama aynı zamanda, bu acıda, mazlumluğun, saflığın, yaşamsal çelişkileri örten romantizmin de payı vardır. Bunun yaşamakta olduğumuz zaman kesitinde çeşitli örnekleri var. Ben yalnızca birini sizlerle tartışmak istiyorum. Bugünün liberalizmi, gönüllü köleliğin en modern aşamalarından biridir. Ve büyük hilelerinden biri şöyle özetlenebilir: Zamanımızın liberalleri, asla sizin karşınızda görünmezler. Tam tersine, yan yana geldiğinizde, sizin işinizi, eyleminizi, ürünlerinizi sizden daha güçlü savunurlar. Örneğin, hiç beklenmedik bir anda, en baba liberallerden biri, bizim aramızdan, bizim safımızdan birine, büyük övgüler dizdiği bir yazı yayınlayabilir.

Ama ya gerçek?

O bizim çok ihtiyaç duyduğumuz gerçek?

Bir zehir gün be gün derine akmaktadır.

Bize ışıl ışıl, pırıl pırıl zindanlar kazandırmaktadır.

Çünkü, o övgü dolu yazıyı yayınlayan liberal, ertesi gün, bize işkence eden polisi öven bir yazı yayınlar.

Görünürde herkese hak dağıtılmaktadır.
Oysa, bütün amaç, liberal köleliğin meşruiyetini sağlamaktır. Parantezi kapatıp devam edelim.

Afşar Timuçin'in, gerçeğin kendisini esas alması, öylesine, safane değildir. O ayrılığın, kavuşmanın, sevişmenin bütün bu yozlaşma içinde diri kalan, insani kalan yanlarını söyler bize.

Bugün, daha başından ayrılığa ayarlanmış, herhangi bir mücadeleyi kabul etmeyen, sakat ilişkiler yaygınlaşmaktadır. Birbirini anlamak, katılmak, katkıda bulunmak ve çoğalmak yerine, yalama olmuş bir bencillik savunması yapılıyor.

Afşar Timuçin'in burada tavrı nettir.

Bu netlik, onun bir yazısı, bir şiiri, bir kitabı baz alınarak tartışılamaz. Bütün eserinde ve süreklilik içinde gelişmiş bir netliktir bu. Yukarıda yaptığım alıntılar, Timuçin'in bütün şiirini temsil etmiyor. Bu alıntıları daha derinden kavramak için onun bütün eserinin titizlikle incelenmesi gerekiyor. Ama yukarıdaki alıntıların, hatta *Destanlar*'daki pek çok bölümün, başka bir anlamı var. Bu dizeler ve eser bize şunu gösteriyor: Ancak bir şeyi iyi tanıyan, onu bozabilir, ele aldığı konunun düzeyini yükselterek basitleştirebilir. Buna dikkat etmeliyiz. Düzeyini düşürerek değil, tersine düzeyini yükselterek. Çünkü bir şeyi basitleştirebilmek demek, yüksek soyutlama yeteneğini gerektirir. Tersi basitleştirmek değil, yolu tıkamak, körlemesine yapılmış işlerle gören yanımızı körleştirmek demektir.

Şairler hep gerçekliğin bir yakasıyla uğraşacak değil ya, bazı bazı da hüzünlenirler. *Ayrılıkta Söylenmiş Bir Yaz Türküsü* hem böyle bir zamanın şiiri hem de bir Afşar Timuçin klasiğidir. Ben bu şiirle sözlerime son vermek istiyorum.

"Gözlerine bakar ağlar
Bu son şarkı
Son umut

Gitme hep burada kal
Bizimle kal bu kıyıda
Her yanına dokundum bakışının
Her yerini tanıdım göklerinin
Günboyu sende uçtum
Dinlendim dallarında
Atlılar gibi yoruldum yanında
Uyudum

Ölür kıyı ölür yazlar
Alır götürür karakış
Her bahar her umuda zorunlu mu"

KAR

Gelincikler sevişirken uzakta durma
Hasret doluyum
Yağarken çamların altına kar geceleri
İz sürme
Saçmalıklarım var
Gururluyum

Öyle bir ateş ki savrulan
Yıldızların içildiği yerde gökyüzünün
Asiliğim tutar yürürüm
Soyun ve sarıl bana güneş doğmadan
Yüreğime sızmasından değil rüzgarın
Yalnızlığımdan üşürüm.

Canan YANIK

Neden yolcusun bu kadar
Gideceksen
Al götür umudumu
Götür sonuna kadar.

Sonsöz yerine,

Afşar Timuçin, dünya görüşünü anlatmak bakımından, bu salondaki pek çok insanla, hatta kendisi için konuşma yapanlarla bile aynı yolu, aynı tarzı izlemeyebilir. Örneğin, ben Emeğin Partisi'nin bir üyesiyim ve partili olarak mücadele etmeyi tercih ediyorum. Afşar Timuçin, böyle değil. Ama Afşar Timuçin, komünistçe sahiplenilmesi, bu dünya görüşünün ufkunca anlaşılması ve başkalarına anlatılması gereken, onurlu, namuslu, dürüst ve çalışkan bir insandır. Geniş emekçi muhalefetinin sanatçısı, estetikçisi ve felsefe öğreticisidir. Afşar Timuçin için, daha kapsamlı çalışmalar yapılmasını, bunların derlenip, gelecek kuşaklara öğrenme ve beğeni düzeylerinin yükseltilmesi için bir olanak haline getirilmesini diliyor ve onun sanatının 40. yılını sevgiyle selamlıyorum.

Afşar Timuçin'e Saygı

Ruşen HAKKI

Merhaba dostlarım.

İnsancıl dergisinin bu güzelim etkinliğinde; *'Düşünme Özgürlüğü ve Kültür Yaşamına Katkılarının 40. Yılında Afşar Timuçin'* konulu panelde, benim yerim olmamalıydı...

Neden olmamalıydı?

Afşar Timuçin'e duyduğum sevgi ve saygı nedeniyle olmamalıydı...

Çünkü ben konuşma konusunda çok beceriksiz adamın biriyimdir... Konuşma özürlüsü biri olarak sevgili Afşar Timuçin'den ve ürünlerinden söz etmek bana düşmezdi...

Ama sevgili Cengiz Gündoğdu'ya söz geçiremedim...

Ne demişler: Başa gelen çekilir...

Afşar Timuçin için ne söyleyebilirim?

Afşar Timuçin yalnızca şair olsa neyse, bir de felsefeciliği var...

Ben, felsefeden korkarım!

Daha doğrusu, korkardım...

Afşar Timuçin'in felsefe yazılarını okumaya başladığımda, bu korkum azalıverdi.

Çünkü yazdıklarını anlıyordum...

Sol kulağını sağ eliyle değil de, sol eliyle tutuyordu. Yani lafı dolaştırıp insanı bunaltmıyordu...

Yani, bazı felsefe öğreticileri gibi, kafamı karıştıran felsefe yapmıyor, adeta sohbet edercesine, "canım kardeşim" dercesine yazıyordu yazılarını Afşar Timuçin.

İnsanın bulunduğu her yerde felsefenin de olduğunu söylüyordu...

Evet, insanın bulunduğu her yerde felsefe vardı...

Sizleri sıkmadan bir anımı anlatacağım...

Yıl 1960, Memleketim Kütahya'da kadastro teknisyeni olarak görev yapıyorum... Ta çocukluğumdan beri yukarıdakiyle aram pek iyi olmamıştır... Ninemle annem ise dindardı. İkisi de okuma yazma bilmezdi... Bazı konuşmalarımı abuk subuk bulurlardı, "Gene günaha girdin" diye azarlarlardı beni...

Annem meme kanseri oldu. Ameliyat olacak. Ameliyatını, o sıralar İstanbul Harb Akademileri'nde öğretmenlik yapan Hava Kurmay Albay Namık Abi üstlendi. SSK Eyüp Hastanesi'nin başhekimi arkadaşıymış, konuşmuşlar, başhekim, "Hemen gelsin" demiş...

Annemi İstanbul'a götürdüm...

27 Mayıs 1960 devrimi sonrası..Subayların forsu binbeşyüz... Namık Abi, "Sen merak etme, Kütahya'ya dön, ben Emine Ablayla ilgilenirim, gerekirse seni çağırırım" dedi...

Neyse, sözü uzatmayayım. Annem Kütahya'ya döndüğünde şöyle diyordu:

"Sen ne demişsen doğruymuş... Sana bir şey diyeyim mi; İstanbul'un Allah'ı ayrı...."

O güne kadar Kütahya dışına çıkmayan; İstanbul'u görünce, Namık Abi onu İstanbul'un görülecek yerlerini gösterince şaşkına düşen annem de haklıydı. Çünkü bir taşra kentinin dışında bambaşka bir dünyanın olduğunu görmek, annemin aklını başına getirmiş, hatta "İstanbul'un Allah'ı ayrı" dedirtecek kadar felsefeci yapmıştı!...

Gelelim gene Afşar Timuçin'e...

Afşar Timuçin'in geçen ay edindiğim, bütün şiirlerini toplayan *Destanlar* ve *Böyle Söylenmeli Bizim Türkümüz*'ü okurken, şiirlerinde de felsefe olduğunu gördüm...

Tahir ile Zühre, Leyla ile Mecnun, Ferhat ile Şirin, Arzu ile Kamber, Güllü ile Hamza bölümlerinden oluşan Destanlar'daki şiirler de, aralanan bir kapıdan felsefeye sokuluyor...

Bir örnek vermek istiyorum. *Tahir ile Zühre* adlı şiir şöyle başlıyor;

"Ayrıdır dünyamızın zamanları
Her zamanda gelir geçer bu yoldan
İyi kötü her yolcu
Bu her gün kendimizi daha anladığımız
Denizinde tek damla olduğumuz
Bu uzun yolculuğu
Adam vardır çöllerden çöllere geçirir
Adam vardır su başında gölgelerde
Dağ doruklarında yüceltir dinlendirir
Ona yeni sevinçler katar her adımda
Adam vardır yoktan kurar güzeli
Adam vardır güzeli yok eder
Dostlar açık söyleyelim söyleyeceğimizi
Adam vardır ardında iş bırakır
Adam vardır ardında iz bırakır
Birincilere söyleyecek sözümüz yok
Varolsun ikinciler..."

Afşar Timuçin de işte bu ikincilerdendir.

Yani, insanı dağ doruklarında yüceltip dinlendirendir, ona yeni sevinçler katandır, güzeli yoktan kurandır, ardında iş değil, iz bırakandır ve onun için benim de dostumdur...

Düşünce özgürlüğü ve kültür yaşamına 40 yıldır katkı veren sevgili Afşar Timuçin'i yürekten kutluyor, daha nice ürünler için sağlıklı uzun bir yaşam diliyorum.

Beni dinleme sabrını gösterdiğiniz için teşekkür ederim.

Sanatsal Emeğinin 40. Yılında Afşar Timuçin'e Merhaba

Güngör GENÇAY

Çok iyi biliyorum ki, Afşar Timuçin hakkında ne söylesem, bir yanı eksik kalacak.

Saptayabildiğime göre Afşar Timuçin, bugüne dek 6 şiir, 1 öykü, 3 roman, bir de çocuklara ilişkin kitap yazmış. Ayrıca *Düşünce Tarihi* ile bilimsel içeriği olan 10 tane de inceleme kitabı yayınlamıştır.

Yaşam öyküsüne baktığımızda, Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'nde doktarasını verdiğini, Felsefe Dergisi'ni yönettiğini ve halen öğretim üyesi olduğunu öğreniyoruz.

Ülkemizin çeşitli dergi ve gazetelerinde, sanat ürünlerinin ve yazıların yayınlandığını biliyoruz.

Elbette, verdiği ürünlerin tekini belirleyici kabul ederek, onu bir tek sanat türünün içinde düşünmek ve değerlendirmek yanlış olur.

Yani Afşar Timuçin şairdir

Afşar Timuçin romancıdır

Afşar Timuçin felsefecidir demek yanlıştır. En azından eksik bir tanımdır.

Bana göre Afşar Timuçin, şiiri felsefeyle; felsefeyi de şiirle besleyen bir şairdir. Daha doğrusu felsefe yapan bir sanatçıdır.

Böyle olunca, hiç kuşkusuz uğraştığı tüm sanat türleri birbirlerini besleyecektir. Ki, nitekim öyle de olmaktadır.

İçimizdeki bütün düzlükleri
İçimizde yalancı çıkaran yüksekler var
Çöl /Yolculuk

felsefeyle beslenmiş dizeler değil midir?

İşte Afşar Timuçin şiiri, örnek iki dizede görüldüğü gibi, teknik ve estetik özelliklerini kaybetmeyen, felsefi bir örgü içindedir.

Felsefeyi, özel bir meslek dalı olarak seçmesi, sanatsal çalışmalarını da yetkin kılan bir uğraşıdır.

Belki, bir felsefedir tutturmuş gidiyorsun biçiminde düşünenler olabilir.

Ama unutmayalım ki burada Afşar Timuçin'in kültür yaşamımıza katkısının 40. yılını kutluyoruz.

Çok iyi bilinir ki, bilim, sanat, siyaset ve felsefe kültürü oluşturan alanın dört temel direğidir ve ülkemizde felsefenin uzun ve ağırlıklı bir geçmişi yoktur.

Felsefenin dernekleşme girişimi, Osmanlı döneminde 1820'lerde Beşiktaş Cemiyet'i İlmiyesi'yle (Beşiktaşlı Alîm Grubu) başlamış, Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra Mustafa Şekip Tunç, Hilmi Ziya Ülken ve arkadaşları gibi kendilerini felsefeye adamış kişilerce kesintili olsa da sürdürülmüş ve ancak 1974 yılında kurumlaşabilmiştir.

Kuşkusuz bu evre içinde birçok felsefeci yetişmiş ve kültür hayatımıza katkıları olmuştur.

Burada değinmek istediğim, Afşar Timuçin'in felsefeye getirdiği ve de hayatın içinde yer alan özgün tanımıdır.

Ne demiştir Afşar Timuçin?

"Felsefe bir sevinçtir" demiştir.

Bana göre bunun anlamı, felsefenin kitabilikten kurtulup, insanın hayatına girmesidir. Bir anlamda, ete-kemiğe bürünmesidir.

Macit Gökberk: "Felsefe yapmak için, felsefeyi yapmış ve onu doruğuna çıkarmış olan büyük düşünürlerle birlikte düşünmek gerekir" diyor.

Timuçin de onlarla birlikte düşünmüş, yeni bileşimlere varmış ve felsefenin bir sevinç olduğu düşüncesini özgünleştirmiştir. Elbette bu olgu Afşar Timuçin çalışmalarının içinden seçilmiş tek bir örnektir.

Sevinç, insanın coşku halidir. Coşku hali ise insanın değişmez bir durumu değildir. Çünkü coşku da karşıtlarıyla birlikte vardır ve bunlar, birbirlerinin doğurganıdırlar.

Demek oluyor ki, insanın içinde bulunduğu hallerde, değişen davranışları, ya da tepkileri olacaktır. Bu olgu, hayatın diğer alanlarındaki ilişkilerde olduğu gibi, insanın bilinç düzeyine göre değişmektedir.

Afşar Timuçin *Güllü ile Hamza Destanı*'nın bir bölümünde;

KAÇIKEVLER TRAJEDİSİ

Dosya kaldı ölümün arkasında giz
Ağır koşullarda bitmez siren sesleri
Eğilir örselenmiş günlerin özürlü çınarı
Çiçeklere sarılmış başvermiş yabanotu
Demir ökseler yapışıp kaldı ayaklarına
İstifledi çok yiğidi dar geçitlere
Cehennem cadısı tanımazken epikürist amcayı
Son düzlüğün startını verdi yırtık, savruk flamalar
At dediğin ışık hızı çarpım karaköklü savaşlarda
Kendi resmini çiziyor el işlemesi ipek suskun
Şiir de yoruldu kankardeş olunca mal kervanına

Nerden bilsin umut iplerinin koptuğunu kaçıkevler
Dermansız dizlerin yıkılışını izler aynaksında sabahın
Kimse anlamasın eğer başını ayazmaların soğuk sularına
Düş bulutlarıydı öpüp kokladığı uzun yıllar
Bekleşen camönü kadınlarını da ezip geçti kaçıkevler
Bitişi oynuyor aktörler dışarı çıkartılır seyirci
Yükseliyor kaçıkgiller trendi kendi çarpımlarıyla
Dramından belli kanlıkavak, Kazıklı Voyvoda
Aynı çatı altında çelebi gezer

Ali Ersin GÜNÇE

"Nerede padişahın kızı Güllü
Nerede dağlar tutkunu Hamza
Umut bir korku gibi görünürdü
Bilmedik uzaklarda sevinçler olmasa"

diyor.

İşte bu bilmedik uzakları görebilenler, sanatçılardır. Sanatçıların çoğunluğu, felsefeyi bir meslek olarak seçmemiştir ama, felsefe yapmak zorunlulukları vardır.

Timuçin; "Felsefe Bir Sevinçtir" adlı yazısında; "Felsefeye şöyle cümle kapısından bir girin sevinç olduğunu göreceksiniz... Bir zaman sonra o sizin tutkunuz olacak, güvendiğiniz en büyük dostunuz olacak, ona soracak, ona danışacaksınız.

Kimsenin size kolay kolay öğretemeyeceği nice şeyler öğreneceksiniz ondan. Bilinçsizce felsefe yapmak, sıkıntılar getirebilir. Bilinçle yapılan felsefe bir sevinçtir, evet bir sevinçtir" demektedir.

Bundan çıkardığımız sonuç, felsefe sevincinin öncelikle sanatçılar tarafından idrak edilme olgusudur. Çünkü bu sevinci toplumun hayatına onlar taşıyacak, onlar maledeceklerdir.

Yalın anlatımı ve dolu-dolu içeriğiyle abartısız ve alçakgönüllüğüyle Afşar Timuçin'in de sanatsal üretimlerinde yapmak istediği ve yaptığı budur.

Kendisini mütevaziliğinden, özlü çalışmalarından ve kültürümüze, 40 yıl boyunca yaptığı katkılardan ötürü candan kutluyor, nice nice güzelliklere diyorum.

"Muhalif Bir Yaşam, Afşar Timuçin"

Aydın ÖZTÜRK

Afşar Timuçin'i *Düşünce Özgürlüğüne ve Kültür Yaşamına Katkılarının 40. Yılı*'nda bir kez daha kutluyorum. TÜYAP 16. İstanbul Kitap Fuarı'nda *İnsancıl Dergisi*'nin düzenlediği bu panelde Afşar Timuçin'e dair bir-iki söz söylemenin beni onurlandırdığını da özellikle belirtmek istiyorum.

Çünkü muhalif bir yaşam özlemime, Afşar Timuçin'in ciddi bir ömür pratiği olduğunu biliyorum. Bu coğrafyada Afşar Timuçin'in, hayata bakışımıza ne kadar derinlikler taşıdığının ayrımına varanlardan biriyim.

Ben farkındayım farkında olmasının ama, kültür ve sanatın "ayrıcalıklı" kalelerinde oturup ahkam kesen, trafik ışıklarının komuta masasına kurulmuş bir kısım zevatın nedense görmemezlikten geldikleri bir Afşar Timuçin var. "Önde gelenler", "belli başlılar" arasında adını zikretmemeye özel bir önem gösterirler. Alkol salamurasına yatırılmış masalarında bir başvuru kitabı olarak, Afşar Timuçin'in yazdıklarına rastlayamazsınız. Çok uzakları tarayan gözleri, yeniden gözçukurlarına dönerken, yollarının üzerinde rastladıkları, bu mütevazi bilgeliğe kapanarak geçer. Kıyılarının çok uzağından geçerken, güverteden; yüzlerini kaçırdıkları bir cüzzamlı adasıdır Afşar Timuçin. Antolojilerinin, seçkilerinin, salık verdiklerinin bir köşesine sonradan kurşun kalemle düşüverdikleri bir kenar notuna hapsetmek istedikleridir.

Oysa bir düşün insanı, bir felsefeci, bir öykücü, şair; su ve ışık gibidir. İstemeseniz de sızıverir hayata. Bütün yasaklı bölgelere, olana sıcaklığıyla oturuverir yanıbaşınıza.

"Olimpos tanrılarının" yeryüzü cennetinden kovulmak istenen Afşar Hoca'yı, bu kimliğiyle daha çok sevdiğimi ve önemsediğimi bir kez belirtmek istiyorum.

Birçok yerde söyledim ve yazdım, tekrarının bıkkınlık verebileceğini zannetmiyorum: "Sığ ırmaklar gürültüyle akarlar, derin nehirler sessiz." Kıyısında durduğunuz bir gürültüyle, kıyısında durduğunuz bir derinliğin ayrım noktası bu.

Evet, gürültülerden kaçınan, ömrünü derinliklere yazan Afşar Hoca'yı kutluyorum.

Afşar Timuçin'in düşünce ve kültür yaşamımıza katkılarının çerçevesini zihinsel bir faaliyet alanı olarak çizmek, bilmenin anlamını sığlaştırır. Daha önemlisi de Afşar Hoca'ya haksızlık olur. Oysa O'nun yaşamında bilmek, yaşamı olmuş apaydınlık bir yoldur. Nerede ve hangi kimliğiyle rastlaşırsanız rastlaşın, Afşar Hoca öncelikle sizi büyüleyen insanlığıyla oturur yüreğinizin başköşesine. Bilgi ve kendisi iki ayrı cephesi değildir; her zaman her ikisidir.

Evet yaşamı bilmeye kesmiş Afşar Hoca'yı kutluyorum.

Afşar Timuçin bu kokuşmuş düzenin karşısında ciddi bir muhaliftir. Ancak "muhalifliği" de, yenilme nedenleri kendileri olanlardan, klişelere yenilenlerden, ezberlediklerini tahtada anlatırken unutanlardan; kalın çizgileriyle yolunu ayıran bir muhalifliktir. Kuramla, aklının arasındaki dengeyi, kendi yaratımının emrine veren bir muhalifliktir.

Evet, saman alevleriyle kandırılanların dünyasında, ateşini hep parlak ve harlı tutan Afşar Hoca'yı kutluyorum.

Sistemin diliyle düşündüğü halde, küçük hayat savlarıyla "muhalifliğin" (!) ön sıralarına adlarını yazdıranların yanında, Afşar Hoca'nın muhalifliği, "renksiz", "belirgin olmayan", "dahil edileceği dünya görüşü belirsiz" tonlarda telaffuz edilmek istenmiştir. Çünkü sadece kısa bir dönem için de olsa, şovmenlerin kendisini yutturduğu bir dünyada yaşıyoruz.

Asıl olarak, muhalifliğin kırıldığı kör noktaların, sistemin gizli geçitlerine, sistemin labirentlerine karıştığı kavşaklarda çekilmiş, bir Afşar Timuçin fotoğrafı yoktur.

Buradan başlayarak birkaç adım daha atmalıyız: Çünkü her adım, bu onurlu albümden yeni sayfalarla yüzleşmemizi getirecektir.

Önce küçük bir anekdot: içtenliğine inandığım genç bir arkadaş sormuştu, "Ağabey Afşar Timuçin marksist mi?"

Bu sorunun yanıtı hem kolay, hem de zordu. Kolay çünkü: Etiketler kendisine güven duygusu olmayanların işini kolaylaştırır.

Yanıtı zor, çünkü: Marksizmi ortadoks kavrayanlar için, bir tarikat ve mümin ilişkisini değiştirmenin zorlukları dikilir yolunuza.

Uzun uzun genç arkadaşımın sorularının üstünü okumuştum. Dilimin döndüğünce anlattıklarım bu genç arkadaşımızı ikna etti mi?

Doğrusu bilmiyorum!

Ancak hergün daha da belirginleşen bir kanım oluştu: Yakalarında yobazlık yaftası taşıyanların yeniden tanımlanması gerekiyor.

Altında imzasının bulunduğu güzel eserlerle belirginleşen kalıcı bir anlamdır Afşar Timuçin. Bir taraftan sayılmanın ayrıcalığına sığınacak belirlemelerin gölgesinde kalmadan, zamana karşı ayakta kalacak eserlerin yüreğindeki güç, güzel olmasıdır.

"Güzel olan devrimcidir" söyleminin somutlaştığı eserleriyle Afşar Timuçin'i bir kez daha kutluyorum.

Muhaliflikleri popülizmin sıcaklıkları karşısında eriyenlerin kolunda yürüyenlerden değildir Afşar Hoca. Popülizmin, muhalifliğin zayıf bir halkası olduğunun bilinciyle, içindeki direnişi pekiştirmiştir hep. Çoğu insan O'nun bir felsefe profesörü olduğunu bilmez. Afşar Hoca'nın hangi üniversitede görevli olduğunu bilmediğimizi düşünüp, Cengiz Gündoğdu ile şaşakalmıştık.

Sizleri ünvanlarla, bildiklerinin ağırlığınca ezmeyen Afşar Hoca'nın bu kişiliğini bir kez daha kutluyorum.

Bundandır, başında kasketi, yıllardır üzerinde görmeye alıştığımız elbiseleriyle, omuzunu aşağıya doğru çeken içi kitaplarla dolu çantasıyla, kapı kapı aydınlık dağıtan çalışkanlığıyla sürdürdüğü ısrarın en belirgin açıklaması: Bilmenin yüklediği sorumluluktur.

İşte bu aydın kimliğiyle de Afşar Timuçin'i bir kez daha kutluyorum.

Karşımızdaki bir insana görüşlerimizi anlatırken, zorlandığımızda; hep bir dayanak ararız. Büyük filozofların, devrimci önderlerin kitaplarından daha önce altını çizdiğimiz satırlara sığındığımız olur kiminde. Bu alıntılardan sonra tartışmamız hemencecik kesilmese de, iknaya yaklaşıldığı olur.

İşte bu anlarda, "Acaba Afşar Timuçin ne söylüyor?" sorusunu da gündemine taşıyacak bir kuşağın gelmesini oldukça önemsiyorum. Reçetelere sığınma duygusu taşımadan-sorularını ve şüphelerini eksiltmeyen bir yaklaşımla-Afşar Timuçin'i okuyacak, kavrayacak yığınlara gereksinmemiz var. Bu, yüzümüzü kendi değerlerimize döndürmenin gerekliliği açısından da elzem.

Sevgili Afşar Hoca!

Bir kez daha kutluyorum. Güzel ömrünün, güzel eserlerinin önünde saygıyla eğiliyorum.

ZAMANIN ÇARKI

Ne zaman düşlesem mevsimleri.
Bir bulut çarşaf gibi olur
Sonra soluklanırken rüzgar
Kamçıdan geçirir
Yorgun kepenkli pencereleri.

Üşümüş ay'ı ikram eder
Israrla gümüşten tabakta.
Gün ışırken dingindir gözlerim
Yüreğimde buruk kırık aynalar.
Yansıtmıyor ilkyaz çocukluğumu.

Dilimde otantik türküler
Beliriverir birden.
Güneş gülüşleriyle
Yüzümü okşar.
O zaman anlarım ki bahar gelmiş.

Erguvanlar mordur artık dallarda
Bir çift yağmur kuşunu emzirir
Boyalı salıncaklarda
Bak işte bir dört mevsim
Dolu verdi dağarcığıma
Mevsimlere vurdukça
Zamanın çarkı.

Mehlika BAŞER

Ödünsüz, Zikzaksız, Namuslu Bir Aydın

Aydın HATİPOĞLU

Önce sevgili Cengiz Gündoğdu'ya bizim kuşağın morukladığını anımsatan bu toplatıyı düzenlediği için teessüflerimi sunuyorum. Ne yapalım ki, görüldüğü gibi gerçek bu.

Afşar'la yazı yaşamımız hemen hemen birbirinden ayrı yazılamayacak kadar içiçe. Tabii bu cümlenin içinde kendime bir övünç payı çakırdığım yeterince hissediliyordur.

Eğer izin verirseniz bu uzun hikayenin ta başından başlamak isterim. Yıl 1958 mevsim sonbahar. Ben Haydarpaşa lisesinde lise 2 öğrenciyisim. Sanıyorum Afşar da İstanbul Erkek Lisesi'nde son sınıf. Daha birbirimizi tanımıyoruz.

Siyasi ortam gergin. DP gemi azıya almış. Adnan Menderes'in astığı astık kestiği kestik. İsmet paşa taşlanıyor. Gazetecilerin biri içeri giriyor biri çıkıyor. Üniversite profesörleri Menderes'e göre "kara cüppeliler" Kafası kızınca "İstesem orduyu yedek subaylarla yönetirim" diyor. TBMM'de "odundan aday göstersem seçtiririm" diyor. Sonra o adaylara dönüp "siz isterseniz hilafeti bile getirirsiniz" diyor. Meclis'te *Tahkikat Komisyonu* kurdurarak bir anlamda yargı erkini de partisinin güdümüne sokuyordu. Sonunda bildiğiniz gibi bu keyfi yönetimin yarattığı tepkiler büyüyor, gençlik hareketleri başlıyor. Üniversiteler, Barolar, gençlik hareketleri birbirini izliyor ve 27 Mayıs'ta ordu idareye el koymak zornuda kalıyordu. İşte 27 Mayıs'ın öncesindeki toplumsal ortamda biz gençler bir yandan eylemler içinde bulunurken bir yandan da şiir alanındaki üretmelerimizi gün ışığına çıkarmakta sabırsızlanıyorduk.

O günlerde Şükran Kurdakul *Yelken* dergisini yönetiyordu. Başta Nazım Hikmet olmak üzere 1940 kuşağı ozanlarının yasaklı, hapisli, kitap toplatmalı, işsiz bıraktırmalı çeşitli baskılar altında bulunduğu bir ortamda *Yelken* dergisi bize en sıcak görünen dergiydi. Ben bir gün gümüşsuyundaki *Ataç* kitabevine uğrayıp şiirlerimi bırakmıştım. Afşar da postayla göndermiş anlaşılan. Şükran ağabey derginin bir köşesinde genç şair adaylarına ufak öğütler veriyordu. O köşede Sayın Afşar Timuçin yüz yüze görüşebilmek için büromuza uğramanızı rica ederim, notunu yayınlıyor.

İşte böylece *Yelken* dergisi etrafında toplanan Afşar, ben, Eray Canberk, Gürol Sözen, Ömür Candaş gibi gençler giderek dünya görüşü ve sanat anlayışı konularında ortak noktalarımızı keşfetmeye başlıyorduk. Giderek Egemen Berköz, Sennur Sezer, Öksel Demir, Ali Yüce, Bülent Habora gibi birçok imza daha dergi kadrolarına katıldı.

Artık biz bir takımdık. 27 Mayıs 1960'ın hemen öncesinde ve sonrasında edebiyat dünyasına adım atan bizim kuşak bu yüzden daha sonra 1960 kuşağı adıyla anılır oldu. Bir iki yıl sonra Şükran Ağabey *Yelken*'in yönetimini bize bıraktı. Sanıyorum bir yıl sonra biz de derginin sahibiyle çelişkiye düşerek ve dergide bir protesto bildirisi yayımlayarak *Yelken*'i sahibine teslim ettik.

27 Mayıs hareketi Kurucu Meclis'ten geçen 1961 Anayasasını yürürlüğe koyarak, demokratik düzene geçilmesi yolunda gerekli ortamı yarattı. Bu ortamda Şükran Kurdakul *Ataç* dergisini yayımlamaya başlamıştı. Afşar da bu derginin Sorumlu Yazıişleri Müdürü olmuştu. Herkes düşünme ve düşüncelerini söz, yazı, resim veya başka yollarla ifade etme özgürlüğüne sahiptir diyen dünyanı en mükemmel anayasalarından birine kavuşmuştuk ama, yasalar henüz bu anayasaya uyum sağlamamıştı. *Ataç* dergisinde Adnan Benk Hoca'nın Baböf çevirisi yayımlanmış, savcı da bu çeviride suç bulmuştu. Bir akşamüstü haber aldık ki, Afşar'la hocası Adnan Benk tutuklanmış. Ne yapacağımızı bilemezken Şükran Ağabey'in hapisanecilik deneyimi bize yol gösterdi. Hemen Kapalıçarşı'dan bir yatakla yorgan alıp omuzumuza vurup Sultanahmet Cezaevi'nin yolunu tuttuk.

Beri yanda derginin yayınını sürdürmesi gerekiyordu. Bu kez ben yazıişleri sorumluluğunu üstlendim. Ben bir süre sonra askere gidince de bu görevi Egemen Berköz yürüttü.

Bir süre sonra Afşarla Adnan Bey'ın önce tutukluluk halleri kaldırıldı. Sonra da beraat ettiler.

O sıralar benzer bir olay da *Eylem* dergisinde yaşandı. *Eylem*'in yazıişlerinden Ömür Candaş arkadaşımız sorumluydu. Orada da Emin Türk Eliçin'in bir yazısından dolayı dava açılmıştı. 7.5'ar yıl ceza istemiyle yargılanıyorlardı. Bu sırada Emin Türk öldü. İstenirse

dava düşürülebilirdi. Ömür bu öneriyi kabul etmedi. Önemli olan o yazıdaki düşüncelerin aklanmasıdır dedi ve 7.5 yıl hapis riskini göze alarak davaya devam etti ve sonunda beraat kararını aldı.

Askerden geldiğimde, Afşar evlenip Kanada'ya gitmişti. Orada çok zor koşullarda, örneğin bulaşıkçılık yaparak Felsefe eğitimini tamamladı. Bu deneyimden çok şey kazanmış olarak döndüğünde bunun çok faydasını gördük.

Çünkü orada öğrendiği değişik yemekleri bize de yapıyordu.

Afşar, yaşamının hiçbir döneminde kılık kıyafete, titre, payeye metelik vermemiştir. Yani vesikalık fotoğraf çektirmek dışında kravat taktığını pek gören olmamıştır. Buna Kanada dönüşü bir de cebinde taşıdığı bir tomar tuvalet kâğıdı eklenmişti. Çünkü, o sıra hızla kirlenmeye başlayan İstanbul'un havası onda sanayi allerjisi yapıyordu ve sürekli nezleydi. O yüzden cebinde koca bir top tuvalet kâğıdı taşımak zorunda kalmıştı.

Çareyi Erzurum Üniversitesi'ne gitmekte buldu. Eşi Dr. Yüksel'le birlikte orada görev yaptılar. Bu arada şunu da söyleyeyim: Afşar Kanada'ya felsefe okumaya giderken bir uyanıklık yapmış bir ruh ve sinir hastalıkları doktoruyla evlenmişti.

Tam bu sırada bizim kuşağın rüştünü ispat ettiği *Yeni Gerçek* dergisini yayımlamaya başladık.

İkimiz de aynı yayınevinde *Habora* yayınları arasında ilk kitaplarımızı yayımladık. 1968'de ilk kitabı *Çöl* ve ikinci kitabı *Tahir ile Zühre* çıktı. Fiyatı 4 lira. Ardından 1970'de *Destanlar* (yani Tahir ile Zühre, Leyla ile Mecnun, Ferhat ile Şirin, Arzu ile Kamber, Güllü ile Hamza) yayımlandı.

Bunları 1972'de doktora tezi *Decartes* izledi. Tabii felsefi bir çalışma olduğundan bu kitabı bana vermeye gerek görmemişti.

Ama 1974'te *Böyle Söylenmeli Bizim Türkümüz* adlı kitabıyla gerçekten usta işi şiirlerle çıktı karşımıza.

Sonra şaşırtıcı bir şey oldu. Afşar'ın gizli gizli resim yaptığını biliyordum ama roman yazdığını daha iyi gizlemiş olmalı ki, 1975'te *Yarına Başlamak* adlı romanı çıktı.

Bir yandan çeviri çalışmaları da yapıyordu. Paul Foulquié'de *Diyalektik*, Pierre Mac Orlan'dan *Sisler Rıhtımı* adlı roman, André de Richaud'dan *Acı* çevirileri 1975 ve 76'da birbirini izledi.

1976'da ikinci felsefe çalışması kitaplaştı: *Aristoteles Felsefesi*.

Afşar Timuçin gerçek bir politikacıdır. Tabii yüzsüz politikacılar gibi değil. Çok yüzlü kişiliğiyle şair, romancı, öykücü, çevirmen, felsefeci, incelemeci, denemeci kimlikleriyle çok yönlü.

Aslında bu yönlerinin nerede başlayıp nerede bittiğini kestiremezsiniz. Çok ağır bir felsefe kitabını size heyecanlı bir roman rahatlığıyla okutur. Şiirinin lirizmini felsefenin düşünsel boyutuyla destekler. Düz yazılarında felsefe, şiir ve dil lezzeti farklı boyutlara ulaşır.

Lucien Goldmann'dan yaptığı *Diyalektik Araştırmalar* ile *İnsan Bilimleri ve Felsefe* adlı çevirilerden sonra 1978'de yaptığı *Nazım Hikmet'in Şiiri* başlıklı inceleme alanında en özgün çalışmalardan biri olmuştu.

Bunları şimdi söylüyorum ya 40 yıldır bu kadar kitap için tek bir yazı yazmadığımı itiraf etmeliyim. Çünkü, biz bu tür paslaşmaları, körlerle sağırlar birbirini ağırlar tarzı kıyakları hep ayıp saymıştık.

Fazlaca medyatik olmaktan neredeyse çekinmiştik. Hatta *Yeni Gerçek*'i çıkardığımız sırada Atilla İlhan'dan şöyle bir azar işitmiştik: "Yahu siz ne yapıyorsunuz" demiş Atilla Ağabey. "Kendi derginizi çıkarıyorsunuz, adınızı küçücük yazıyorsunuz. Kocaman yazın, gözlü de görsün gözsüz de" demişti.

Sadece bir ara İlhami Bekir'in birkaç yüz adet bastırdığı *SEK* kitaplarından birinde Afşar'ın yazdığı yazıya gazetesinde gereksiz sertlikte bir yanıt veren Oktay Akbal'ın yazısına karşı, onu savunan bir yazı yazmıştım.

Bir kitabım yayınlandığında da Afşar'la Eray Canberk'in yayınladıkları *Felsefe Dergisi*'nde ikisi beni sigaya çeken bir konuşma yapmışlardı.

Yani diyeceğim o ki, 40 yıl sonra şu gönülden söylediğim sözler dilerim demin söylediğim birbirini ağırlamak biçiminde yorumlanmaz.

1979'da Sovyetler Birliği'ne yaptığım gezide Afşar'a iletilmek için bana verilen kitapları taşımak için yeni bir valiz almak zorunda kalmıştım.

Bereketi kaçmasın diye saymadım ama, 1980'de *Savaşçı Türküleri* adıyla çıkan şiirleri, *Decartes Felsefesi'ne Giriş* adlı yapıtı, *Gece Gelen Eski Dost* ve *Kıyılar Durunca* romanları... 1984 ve 86 yıllarında birbirini izleyen *Gerçekçi Felsefenin Kaynakları* ve *Gerçekçi Felsefenin Gelişimi* ciltleri... *Neden Bazı Akşamlar* adlı öykü kitabı... 1987'de *Estetik* kitabı... *Sevmek Ne Güzel Şeydir* adıyla toplanan yazıları... Ayrıca bende olmadığını fark ettiğim *Denizli Pencere* adlı öykü, *Boş Beşik* adlı destan.. *Niçin Yapısalcılık Değil* adlı inceleme ve *Ey Benim Güzel Sevdalım* kitaplarıyla sevgili Afşar Timuçin... Hiçbir kariyeri olmayanların bile çekinmeden ahkâm kestiği bir alanda Profesör olduğunu pek kimsenin bilmediği alçakgönüllü Afşar Timuçin'in yazın ve düşün yaşamımızda 40 yıldır verdiği ödünsüz, zikzaksız, namuslu, tutarlı aydın kimliğini, nice eylemi, nice dostluğu, niye serseriliği birlikte paylaşmaktan gurur duyduğum kişiliğini saygıyla selamlıyorum. Elbette bu başarının arkasındaki kadını, sevgili ruh ve sinir hastalıkları uzmanı Dr. Yüksel Timuçin'i de ona sabırla katlandığı için kutluyorum.

Bir Genç Yazara Mektup

Afşar TİMUÇİN

Ayhan Varol, değerli arkadaşım,

İnsancıl dergisinde uzun zamandır sürdürülen, ilgiyle izlediğim, ancak konu benimle de ilgili olduğu halde pek karışmak istemediğim, istemesem de geçen sayılardan birinde ucundan kıyısından bulaştığım bu sorun, *felsefe adamlarımızın toplumsal görevlerini yeterince yerine getirip getirmedikleri* sorunu sizin geçen sayıda yayımlanan *Kavramda ve yaşamda felsefe* adlı yazınızla bana dönük bir boyut kazandı, bu yüzden size iki satır yazmak gereği duydum. Önce, benimle ilgili güzel sözlerinize teşekkür ederim. Sizler gibi sağduyulu gençler olmasa benim hocalığımın ne anlamı olabilir! Bizler öğreten konumunda olsak da sizlerden her gün yeni bir şeyler öğreniyoruz. Sözkonusu tartışmalarda beni tedirgin eden şeyin, toptancı bir bakışla yargılama eğilimi içinde, çok kişinin bir arada ele alınması olduğunu hemen söylemeliyim: biz çeşitli yüksek öğrenim kurumlarında felsefe okutan yazarlar uzaktan ne ölçüde birbirimizi andırsak da öylesine birbirimize benzemez durumdayız ki birimizin düşüncesinden ya da eyleminden yola çıkarak öbürümüzü yargılamak yanlışa düşmeyi en baştan benimsemek olacaktır. Bunu kendimi başkalarından ayırma ya da kendimi apayrı bir yere koyma telaşı gibi almamanızı özellikle rica edeceğim. Beni yakından tanıyanlar bilirler: ben bugüne kadar bütün meslektaşlarıma, hatta onların bana göz göre göre uzak davrananlarına bile yakın olmaya özen göstermişimdir. Ancak, gerçekten hepimiz biraz da doğal olarak başka başka kişileriz ve yanyana düşünüldüğümüzde asla tutarlı bir bütün oluşturmayız.

Bu yüzden ben burada arkadaşlarımı kendi eğilimleriyle ve kendi sorumluluklarıyla başbaşa bırakarak yalnız kendimle ilgili konuşacağım. Başka arkadaşlar da konuyu kendi açılarından ele almak isteyebilirler, onların yazdıklarını da candan gönülden dinleriz, okuruz, anlamaya çalışırız. Ben burada hepsini bu çok sorunlu ülkede felsefe yapmayı göze aldıkları için kutlarım. Ben sözkonusu yazımda öngörülerimden hiçbirinin toplumsal yaşamda bir karşılık bulamadığını tam bir içtenlikle söylemiştim. Böylesi bir öneri kendi özünden daha değişik bir şeyleri dile getirir görünse de düpedüz bir gerçeğin anlatımıdır. Bu durum benim usdışı yargılar ortaya koyan biri olmamdan çok tarihin her zaman ussal yolları izleyerek gelişmek gibi bir kararlılığı olmadığını gösteriyor. Toplumumuzda felsefe ne kadar geçerliyse felsefe adamının öngörüleri de o kadar geçerlidir. Yazık ki, felsefe adamı, toplumun bir ya da birkaç kesiminde değil hemen bütün kesimlerinde tedirginlik hatta korku yaratan adamdır. Bunun nedeni felsefe adamının köktenci bakışıdır, uzlaşmacı olmayan kavrayış biçimidir, buna göre her sorunu temelden çözmeye yönelme eğilimidir. Oysa dün olduğu gibi bugün de her alanda *kısa erimde çözüme varma* eğilimi toplumun bütün kesimlerinde geçerlidir. Bu yüzden, görüldüğü gibi, toplumun hiçbir biriminde fikir üretimi diye bir şey yokken her kişinin ağzında hiçbir bilgide doğrulanmamış geldigeçti çözümler dolanıp durmaktadır.

Zaten bir felsefe adamından çözüm değil de görüş beklemek doğru olacaktır, çözüme götürücü fikirler beklemek doğru olacaktır. Felsefe adamı özel sorunlara yönelse de, onları kendi bakış açısına göre şu ya da bu biçimde ele alsa da felsefe hiçbir zaman parçalıya, gündeliğe, şurada burada olana yönelmeyecektir. Felsefe en genel çerçevede düşünme biçimidir. Çözüm için ağırlık koyma işini toplumdaki güçlü kurumlara, özellikle siyasal kurumlara, özellikle de siyasal partilere bırakmak gerekecektir. Toplumsal çözümlerin kişisel çerçeveli değil de toplumsal çerçeveli, en azından genel çerçeveli olması beklenir. Oysa çok acı bir biçimde gözlemlediğimiz gibi toplumda ağırlıklı olarak çözüm üretmesi gereken kurumlar tam bir kendini salıvermişlik içinde belirsiz bir geleceğe doğru sürüklenmekten başka bir şey yapmamaktadırlar. Kişilere duyulan ilgi bu çerçevede anlamlı olsa da çözümün kurumlardan başka bir yerlerden gelemeyeceğini benimsememiz gerekir. Bizler görüş bildirmekle yükümlüyüz. Bunu yapmadığımız zaman suçlu düşeriz. Bilindiği gibi bendeniz zaman zaman gazete yazarlığı bile yaparak her konuda görüşümü açık açık söylemekten geri kalmamışımdır. Böylesi bir açıksözlülüğün hatta boşboğazlığa varan bir açıksözlülüğün bana getirdiği olumsuzluklar

bilinmektedir. Eğitim konusunda, demokrasinin güçlenmesi konusunda, siyasal yapıların oluşumu konusunda yeterince yazıp çizmiş olmamıza karşın sözlerimizin boşa gitmediğini gösteren tek bir belirti yoktur.

Bugüne kadar konuşmak istemediğimiz tek konu benim Güneydoğu sorunu dediğim, sizin kürt sorunu dediğiniz o hastalıklı sorundur. Hastalıksız sorun mu olur? diyebilirsiniz. Bazı sorunlar çözüm yolları oldukça belirgin sorunlardır. Bazı sorunlar da neresinden baksanız çözülmez gibi duran sorunlardır. Çözülmeyecek sorun yoktur elbette, çözümü güç olan sorun vardır. Bu Güneydoğu ya da kürt sorunu da çözümü gittikçe güçleşmiş sorunlardandır. Bizim bu konuda bugüne kadar hemen tek bir söz etmeyişimizin tek nedeni bu konuda sürdürülen siyasetlerin hiçbirini kendimize yakın duyamamış oluşumuzdur. Daha 1960 devrimini izleyen yıllarda, gençlik yıllarımızda, Türkiye İşçi Partisi gençlik kollarında çalışırken partide gözlemlediğimiz kürtçülük eğilimi bize gelecekte çok kötü şeyler olabileceğini düşündürmüştü. Hiçbir fikir üretiminde bulunmayan, fikir üretimi diye tüzüğü ve programı bellemeyi öneren partililerden bazıları kürtçülük adına kışkırtıcılık yapmayı fikir üretimi yapmak gibi anlıyorlardı. O zaman bazı partililerle sertçe tartıştığımı anımsıyorum. Şunu söylemek istiyordum: orada yaşayan, yaşamaya çalışan, yoksun ve yoksul gencecik insanları ölüme gönderir, yangını buradan keyifle izlersiniz. Toplumcu insanların savı bana göre ancak birlikte varolmak ve kötü koşullar karşısında birlikte savaşıma girmek olabilirdi. Bu da sağlıklı bir toplumcu demokratik örgütlenmeyle sağlanabilirdi. Duygusal etkenlere dayanarak bir siyasal savaşıma girmek telef olmayı göze almakla olabilir. Yanlış siyasetler bize zarar vermekle kalmaz, suçsuz insanlara da zarar verir. Yazık ki o dönem de bu dönem gibi bazı şeylerin iyiden iyiye yanlış anlaşıldığı ve insanların kafalarında gezdirdikleri saplantıları düşünce sandıkları bir dönemdi. Bugün olduğu gibi o gün de insanlar "silahlı savaşım" deyimini hiçbir nesnel koşul tartışması yapmadan heyecansal bir atılımın en güvenilir gerekçesi olarak görüyorlardı.

O zaman biz geriye çekildik, tam tamına siyaset dışı kaldık ve bu durum aşağı yukarı otuz beş yıldır sürüyor. Otuz beş yıldır öngörülerimizde yanılmış da olsak görüşlerimizde yanılmamış olduğumuzu anladık. O zaman katıkuralcı toplumcu görünenler ve kürt sorununu kaşımakla siyaset yaptığını sananlar, bu arada bizi "revizyonist"likle suçlayanlar bugün hangi adresteler bilebilir misiniz? Sorun kürtçülük sorunu olarak değil de bir ülkenin azçok hızlı gelişen bölgelerine karşılık hiç gelişmeden kalan bölgelerinde insanın insanca yaşamak hakkı sorunu olarak ele alınmış olsaydı, buna göre toplumcu dünya görüşünün gerekleri çerçevesinde çözülmek istenseydi hem onca genç insan telef olmayacaktı hem de toplumcu örgütlenmeler yurdun siyasal yaşamına ağırlık koyacak ölçülerde bir etki gücü kazanmış olacaktı. Ulusçuluk kavrayışına dayandırılan böylesi bir sorunun toplumcu dünya görüşü çerçevesinde tartışılma olanağı her geçen gün biraz daha azaldıkça işler bilindiği gibi iyiden iyiye sarpa sardı. Zaten kürt sorununa ağırlık koyan güçler toplumcu güçler değillerdi, toplumcu güçlerin öylesi bir ağırlığı da yoktu, kürt sorununa ağırlık koyan dış ve iç güçler özellikle Güneydoğu'da bir petrol bekçisi kürt devleti tasarısı geliştirmekte çıkarı olan güçlerdi. Bu çıkar elbette çok yönlü bir çıkardı ve elbette birden çok ülkeyi ilgilendiriyordu. Ne var ki böylesi bir devlet tasarısını geliştirenler amaca varmakta çok büyük güçlüklere uğrayacaklarını düşünmemişlerdi.

Bize felsefenin öğrettiği doğrulardan biri de bir olgunun gelişiminde herbir sürecin kendine göre çözüm yolları gerektirdiğidir, bu süreçlerin herbirinde tek bir çözümün maymuncuk gibi geçerli olamayacağıdır. Siyasal olaylarda askeri çözüm "silahlı savaşım" sözünün bütün çekiciliğine karşın en zor çözümdür. Bunu yeryüzünde yaşanmış olan başka deneyler de kanıtlamıştır. XVI. yüzyıldan bu yana yani ulusal devletler kurulmaya başlayalı beri sınırlar değişik etnik toplulukları ya da hatta değişik ulusları da içerecek biçimde kesin olarak çizildi ve bu ulusal devletler büyük askeri güçler oluşturarak kendilerini içe ve dışa karşı ayakta tutacak koşulları yaratmaya yöneldiler. İmparatorluk dönemlerinde bile askeri güçler toplumsal yaşamda bu kadar belirleyici olmamıştı. Toplumcu dünya görüşüne bağlananlar bu gerçeği ya hiç görmediler ya da önemsemez göründüler. Teknolojinin gelişimi orduların gücüne güç kattı. Senyörlerin kral ordularına kök söktüren süvarileri ya da imparatorluk ordularının dünyanın koskocaman bir parçasını kısa sürede yalayıp yutan piyadeleri artık birer masaldan başka bir şey değildi. Bu askeri gelişime koşut olarak yüzyıllarca siyasal yaşama ağırlığını koymuş olan çağdaş aydın tipi yavaşça ortadan yokolodu, onun yerini dünya sermaye güçleriyle ve ulusal koruma güçleriyle bütünleşen ve siyaset alanında ciddi bir ağırlığı bulunmayan teknisyen siyaset adamı tipi aldı. Bu siyaset adamları içinde örneğin Molière'in ya da Descartes'ın hangi yüzyılda yaşamış olduğunu bilmeyenlerin sayısı hiç de az değildir. Kurumlara gelince, demokrasinin güvencesi olması gereken ve her şeyden

önce fikir üretmekle yükümlü bulunan bu kurumlar yeni toplum düzeninin tartışma sevmeyen koruyucuları durumundadırlar. Bu çerçevede tepeden tırnağa bütün insan sorunlarının toplumsal düzeyde çözümü giderek olanaksızlaşmaktadır.

Bize felsefenin öğrettiği bir başka doğru da iktisadi sorunların tüm toplumsal ve siyasal sorunları koşulladığıdır. Tarihte karşımıza çıkan din kökenli ve etnik kökenli tüm savaşlar iktisadi temelleri ağır basan savaşlardır. Cumhuriyet'in üretimi artırmakta ve vergilendirmeyi adaletli ölçülerde geçerli kılmakta eksik kalışı ülkedeki pekçok sorunun temelinde yatıyor. 1925'de aşarı kaldıranlar bugüne kadar tarımda, ticarette ve sanayide adaletli ve etkili bir vergi usulü getirmediler, getiremediler: ülke giderek bir vergi cennetine dönüştü ve tüm vergi cennetlerinde olacağı gibi tabandaki insan acılı bir yaşam sürdürmek zorunda kaldı. Bu tabandaki insana durmadan sabır önerildi, ama onun durumu hiç değişmedi, o hep refahın yaratılmasına katkıda bulunan ama refahtan hiç pay almayan olarak kaldı. Vergi olarak topluma dönmesi gereken paralar İstanbul ve çevresini, Batı Anadolu'yu ve Güney Anadolu'yu beton ve teneke cehennemine dönüştürürken başta Güneydoğu Anadolu olmak üzere yurdun tüm öbür bölgeleri çöle dönmeye başladı. Vergi cennetinde yaşayanlar bu dönüşümün getirdiği köyden kente akın olgusunu da yalnızca sonuçlarıyla eleştirip köylü ruhuna veryansın ettiler. Toplumsal dengeler kökten bozuldu, bir merkez ve taşra karşıtlığı ruhsal düzeyde kendini ortaya koymaya başladı.

Değerli arkadaşım...

Şimdi benden çözüm beklemekte olduğunuzu biliyorum. Belki siz de herkes gibi acil siyasal çözüm düşünüyorsunuz. Acil toplumsal çözümler bir düşten başka bir şey değildir. Siyasal düzeyde de iktisadi düzeyde de köklü değişimlere gereksinim var. Bu çözümlerin neler olabileceğini ilgili kurumlar uzun uzun tartışarak ortaya koymalı. Devlet öncülüğünde planlı kalkınma bence tek kurtuluş yoludur. Çünkü önümüzdeki zamanlarda sorunlar daha da büyüyecek. Şimdi ben gittikçe büyümekte olan sorunlar karşısında ne yapıyorum? Az çok felsefe bilen bir kişi olarak insanların kendileri için gerekli bilinç düzeyine ulaşabilmeleri yolunda fikir üretimi ya da bilgi üretimi yapmaya çalışıyorum, böylece onların tarihsel akışa daha ussal, daha uyarlı, daha tutarlı bir biçimde katılmalarını sağlamak isteyenlere denizde damla örneği bir katkıda da ben bulunmak istiyorum. Çünkü, şunu çok iyi biliyorum, bilgi eksikliğinin getirdiği boş yüreklilikler, karşılıksız ileri görüşlülükler, anlamsız inatçılıklar daha çok tabandaki suçsuz insanı yaralıyor, onların mutsuzluğuna mutsuzluk katıyor. Tek kurtuluş bilinçlenmede diye düşünüyorum. Ülke sorunlarından pekçoğunun bilgisizlikten kaynaklandığına inanıyorum. Cahilce yapılan toplumcu savaşımların bizleri gülünç etmekten başka bir işe yaramayacağını biliyorum. büyük büyük konuşmaların bizi güçlüklerden kurtarmaya yetmeyeceğini de biliyorum. Sabırla direniyorum. Bilginin suç sayıldığı zamanlardan bilginin azçok hoşgörüyle karşılandığı şu zamanlara kadar direnişimi sürdürdüm. Elbette bu iş tek kişinin ya da tek tek kişlerin altından kalkabileceği bir iş değil. Olsun. Benim amacım katkıda bulunmak.

Sevgili kardeşim,

Ben Güneydoğu sorununun çözümünde felsefecilerin yapacağı hiçbir şey yok demek istemedim. Yapabileceğimiz şey uzun erimlidir, kısa erimde yapılacak bir şey yok demek istedim. Kültür savaşını kazanamazsak tüm savaşları yitiririz. İlkin kültür savaşını kazanmak zorundayız. En önce de kendimize karşı kazanmak zorundayız. Gerçekte yapılması gereken şey somut olarak ortada bile olsa onun sağlanabilmesi de insan etkenine bağlıdır. Ne yapılacağını bilmek yetmiyor, sonuca ulaştıracak koşulları da oluşturmak gerekiyor. Yoksa, yapılacak şey çok basittir; her şeyden önce iktisadi ve toplumsal anlamda geri kalmış bölgelerin kalkındırılabilmesi için kolları sıvamak gerekmektedir. Zor olan işte bu kolları sıvama koşullarının gerçekleştirilmesidir. Bu noktada kültür bunalımı bütün ağırlığıyla kendini duyuruyor. Geri kalmış bölgelerde iktisadi kalkınma merkezleri oluşturmaya başladığınız zaman sorun çözülmeye başlamış demektir. İnsanlar düşlerini gerçek saymaktan, düşlerini dışa yansıtmayı gerçekçilik diye görmekten çıkamadıkları sürece sorunlar çözümsüz kalacaktır. Cahilliğin yılışık ve utanmaz saltanatı bizim kültür savaşımımızla son bulmadıkça aynı çarklar aynı biçimde döner durur.

Sevgilerimle.

TEORİ ve POLİTİKA
Dergisini, İnsancıl
adresinden de
edinebilirsiniz.

Çokanlamlı Bir Kavram Olarak Hümanizma*

Betül ÇOTUKSÖKEN

Hümanizma, genel olarak düşünce tarihinde, özel olarak da felsefe tarihinde birbirinden çok farklı yapıları, durumları anlamlandırmak üzere oluşturulmuş ve çok işlenmiş bir kavramdır. İnsanın yaşama dünyasıyla kurduğu her bağlantıyı, ilişkiyi yine insan açısından temellendiren bir kavram olarak hümanizma, çağlar boyu süren ve sürmekte olan serüveniyle, "her kavramın bir tarihi vardır" anasavını haklı çıkarmaktadır.

Hümanizma çokanlamlı bir kavramdır. Hümanizmanın çokanlamlılığı, çokboyutluluğu, başka bir deyişle tarihselliği, temelini insanın kavram yaratan bir varlık olmasında bulur. Daha sonra da üzerinde durulacağı gibi, tüm tarihsel uzantılarıyla hümanizma kavramı, insanın "kavram yaratan bir varlık olarak" tasarımlanmasına neredeyse tam olarak denk düşen bir kavramdır; ayrıca hümanizma, insan gerçeğini, insan dünyasını "ne ise o olarak" yansıtan bir kavramdır. Ama bunun da ötesinde, hümanizma kavramı ya da kısaca hümanizma, insanın ve insan dünyasının ne olması, nasıl örgütlenmesi gerektiği konusunda da ipuçlarını içerir. Öyleyse burada ileri sürülen içiçe geçmiş olan savları şöyle özetlemek olanaklıdır: a) Çokanlamlı hümanizma kavramı, insanın kavram yaratan bir varlık ve ayrıca tarihsel bir varlık olmasının en iyi kanıtlarından biridir. b) Hümanizma kavramı insanın "ne ise o olarak" varoluşuna denk düşmektedir. c) Hümanizma kavramı insanın ve insan dünyasının nasıl olması gerektiğine -"olması gereken" varoluşuna- ilişkin ipuçlarını da içermektedir.

Hümanizma kavramı, insan gerçeğini, olan ve olması gereken bağlamında imleyen (varlıksal boyut), bu gerçeği sınırlandırmayı, sınırlarını çizmeyi (kavramsal, düşünsel boyut) ve dile getirmeyi (dilsel boyut) başaran bir kavramdır. Bu çalışmada hümanizma kavramı ilkin dil-dünya ilişkisi (hümanizma sözcüğü, terimi hangi gerçeklikleri göstermek, imlemek üzere kullanılmıştır/kullanılmaktadır?), sonra da düşünme-dünya (hümanizma kavramı hangi gerçeklik durumlarını anlamlandırmak üzere kullanılmıştır/kullanılmaktadır?) ilişkisi dolayımında ele alınacak ve kavramın sınırları -kaçınılmaz bir biçimde- tarihsel kesit de göz önünde bulundurularak genişletilmeye çalışılacaktır.

Hümanizma kavramının tarihsel yönü çokanlamlılığında somutluk kazanır; kavramın çokanlamlılığı ile tarihselliği birbiriyle örtüşür. Ancak buradaki "örtüşür" deyişi varlıksal boyut ölçüt alındığı takdirde doğrudur. Çünkü terim, çok eskiden beri kullanılıyor değildir. Bununla birlikte, terimin ve ardındaki kavramın/ kavramların içerdiği anlam, farklı terimler aracılığıyla öteden beri insan dünyasında yer almaktadır. Konuya salt sözcük/terim düzeyinde bakılırsa, haklı olarak terimin yeni olduğu ileri sürülecektir; ancak terimin ve ardındaki kavramın imlediği gerçeklik durumları ya da bu durumları dile getirmek üzere yaratılan ve kullanılan kavramlar ve terimler, hümanizma kavramında/teriminde yetkin bir biçimde dile getirilmektedir. Bu anlamda, varolma düzlemi, bilme ve iletme düzlemi arasındaki farklılıklara dikkati çekmek, son derece uyarıcı görünmektedir. Öyleyse terimin çok sonraları yaratılmış olması, hümanizma kavramının tarihselliğinin, insan gerçeğini yansıtmadaki başarısının üstünü örtemez ya da tarihselliğini ortadan kaldıramaz.

"Humanismus" sözcüğü "Eldeki verilre göre, ilk olarak, geçen yüzyılın başlarında almancada kullanılmış ve onu ilk kullanan Friedrich Immanuel Niethammer adında (1766-1848) pek tanınmayan bir alman pedagogu olmuştur." (1) Terimi ilk kez bir eğitimcinin kullanması, kavramın eğitimle olan bağlantısını kurabil-

* Türkiye Felsefe Kurumu'nun düzenlediği "Hümanizma, Türkiye'de Hümanizma ve Hasan Ali Yücel "seminerinde sunulan bildiri. (Tarık Zafer Tunaya Kültür Merkezi 14 Kasım 1997)

memiz bakımından da son derece önemli bir ipucudur. Bu konuya tekrar dönmek üzere yeniden tarihsel bağlamı ele alacak olursak, hümanizma teriminin kendisinden türediği humanitas sözcüğünü Latincede bilinçli olarak kullanan kişinin Cicero (İ.Ö. 106-43) olduğunu görürüz. Bilindiği gibi, Cicero Yunanca birçok felsefe terimine Latince karşılıklar bulmuş; ayrıca da Latincedeki kimi sözcüklerin felsefi içerik kazanmasında etkili olmuştur (2). "Cicero için humanitas, herşeyden önce, tam anlamı ile bir insan ülküsü oluşturur; verilmiş bir gerçekten çok, gerçekleşecek ereği gösterir. İnsanın özüne, insanın niteliğine ilişkin dural-tanımlayıcı bir içlemi yüklenmekten çok, insanın nasıl olması gerektiğine, kendini insan olarak nasıl gerçekleştireceğine yönelik bir dinamizm yüklüdür." (3) Burada söz konusu olan cultura animi'dir, ruhun işlenmesidir, ruhun kültürüdür (4). Cicero'nun insan tasarımı neleri içermektedir?: "bilgi, kültür, ahlâk ve ruh eğitimi, terbiye ve nezaket, kibarlık, ruh asaleti ve yüceliği, haysiyet, iyilik, iyiniyetlilik, özveri, adalet, eliaçıklık, kadirbilirlik, arkadaş ruhlu olmak, şen ve neşeli olmak, şakacı ve nükteci olmak, ölçülü olmak, zevk sahibi olmak." (5) Böylece humanitas, insanı insan kılan, insana özgülenen tüm nitelikleri içeren kavram olarak görülmektedir. Bu zengin kavram ağında, eğitim bağlamı ile etik ve kültürel yön öne çıkmaktadır.

Burada üç noktaya dikkat çekmek yerinde olacaktır: 1) Hümanizma, olanın yanı sıra ya da ondan daha ötede, olması gerekeni imlemektedir. 2) Hümanizma, insanı tek, değişmez bir özle açıklamaktan uzaktır. 3) İnsanın, önceden belirlenmiş, değişmez bir özü olmayışına tam tersine, onun değiştirilebilirliğine, eğitilebilirliğine bağlı olarak, hümanizmanın, yeni insanı yaratmada dönüştürücü rolü büyük önem taşımaktadır. Bu durumda asıl amaç, etkin hümanizmaya ulaşmaktır; öyleyse hümanizma salt retorik olarak algılanmamalıdır (6). Ancak insan dünyasının önem ve değer kazanmasında böyle bir hümanizmanın, salt retoriğe dayalı hümanizmanın da başlangıçta büyük bir rol oynadığı yadsınamaz.

Bu belirlemeler, sözlüklere de yaygın bir biçimde geçmiştir: "humanit/as -atis. İnsan doğası, insanlık; beşeriyet; insancılık, sevecenlik, yumuşaklık, nezaket; kültür, incelik, humanitus. İnsan doğasına uygun olarak; sevecenlikle. Human/us. İnsana ait, insani; insansever, merhametli; kültürlü, incelmiş, iyi öğrenim görmüş." (7)

Düşünme ürünleri, başka deyişle düşünceler dünyasında biraz daha kazı yapmayı sürdürürsek, çok sonraları hümanizma terimi ile imlenen durumları, insanı ve insan istencini öne çıkarmak üzere thesei-physei tartışmasında gündeme getiren Sofistlerle karşılaşırız. Sofistler, ölçü olarak insanı temele alan bu tutumun en köktenci örneğini oluştururlar. Sofistlerin bu yöne dikkati çekerek eğitimi de yine insan dünyasıyla sınırlanırmaları yüzyıllar boyu, bu konularda düşünen insanlar için esin kaynağı olmuştur.

Sofistlerle aynı görüşleri hiçbir zaman paylaşmayan; olup biteni salt sözel yapılarla belirlemekten ve böylelikle retoriğin tuzaklarına düşmekten kaçınan; insan dünyası için şaşmaz bir temel -bu temelin insan dünyasının sınırlarının ötesine geçmesi pahasına- arayan Platon'un paideia kavramına verdiği önem, humanitas kavramıyla -bu kavramın eğitimle büyük ölçüde ilişkili olması bakımından- ilişkilendirilebilir. "Ancak, içlem açısından, humanitas paideia'ya göre daha derin bir düzeye açılır; humanitas kavramının bu semantik üstünlüğü, "insan"la olan açık ilgisinden doğar." (8).

Hümanizmanın etkin açıdan değerlendirilişi, bir yandan insana ve insan dünyasına yine insan açısından biçim vermede, eğitmede somutluk kazanırken; öte yandan insanı, gerçekleştireceği eylemleri ve eylemlerini belirleyen değerleri yönünden yine kendine -insana- bağlar; insan böylece herhangi bir üstün gücün, doğa ötesi gücün ya da güçlerin aracı olmaktan çıkar. Daha sonra da olması gerekenler bağlamında üzerinde durulacağı gibi, hümanizma sadece insan dünyasının yapısını saptayan bir kavram değildir; hümanizma olması gerekenleri de imler. Ancak tam da bu noktada insanın başka insanlarca, başka şeyler uğruna araç kılınması tehlikesi vardır. Gerçi insanlar başka insanları araç kılarken, eylemlerinin temeli çoğun kendilerini aşan yapılardır. Bu bağlamda ilkin kendileri başkalarının/başka şeylerin aracıdır; işte bu araç olmayı, güçlü oldukları ya da böyle olduklarını sandıkları anda başkalarına da yansıtırlar. Öyleyse bu noktada hümanizma kavramının açık seçik olarak "insan hakları" ve "laiklik" kavramlarıyla bağlantılandırılması gerekmektedir.

Hümanizma kavramının insan hakları ve laiklik kavramlarıyla bağlantılandırılmasına geçmeden önce, kavramın çokanlamlılığı konusuna bir kez daha dönmek yerinde olacaktır. Hümanizma ile ilgili belirlemeler gerçekten çok zengindir: yazınsal yöne ağırlık veren klasik hümanizma, akademik hümanizma deyişlerinin yanısıra (9); Ortaçağ hümanizması, skolastik hümanizma, antiskolastik hümanizma, anti-rasyonalist hümanizma, varoluşçu hümanizma, Marksçı hümanizma, bilimci hümanizma, bilimsel hümanizma, Budist, Ya-

hudi, Hıristiyan, Müslüman hümanizması, antropolojik hümanizma, dinbilimci hümanizma deyişlerine de rastlanmaktadır (10).

Birçok terim ve kavramda olduğu gibi, hümanizma terimi ve kavramının da belli bir durumu ya da durumları imlemek üzere ortaya çıktığı yer "Avrupa"dır, "Batı"dır. Suat Sinanoğlu'ya göre "(...) Hıristiyan Batı, teknik ve sınai Batının yanı sıra, üçüncü bir Batı daha vardır: hümanist Batı; bu düşünme özgürlüğü ile evrim kavramını ortaya koyan Batıdır." (11) "Batı" terimiyle de özdeş tutulan "Avrupa", birçok filozofun, düşünürün ilgi odağıdır. Nesne ve kavram düzeyinde birçok yapıyı dünyanın diğer bölümlerine ihraç eden Avrupa'nın kültürel konumunu anlamaya çalışan Rémi Brague'ın hümanizma bağlamında sorduğu şu iki soru çok anlamlıdır: "Bu olgu (hümanizma olgusu B.Ç.) Avrupa'ya mı özgüdür? diğer kültür alanları bu bakımdan ne durumdadır? Örneğin bir Müslüman hümanizmasından söz edilebilir mi?" (12). Hümanizmayla sadece insanın etkin olduğu bir yapı dile getirilmek isteniyorsa, kuşkusuz, herhangi bir din bağlamında ya da herhangi bir dinsel tutumla hümanizmayı bağlantılandırmak söz konusu olamaz. Ancak öte yandan özellikle tektanrıcı dinlerde yaratılmışların en şereflisi olarak insan görülüyorsa, belki bu anlamda, görünüşte bir hümanizmadan söz edilebilir. Ama burada da yine tektanrıcı dinlerin her birinin taşıdığı farklı özellikleri dikkate alarak durumu tartışmak gerekmektedir (13). Çoğu zaman retoriğin tuzaklarına düşerek, her şeyi birbirine karıştırmak da pek mümkün gibi görünüyor. Bu karıştırmanın önlenmesi bakımından , hümanist bakış açısı (secundum hominem) ile theist bakış açısının (secundum deum) farklı yanlarını belirgince ortaya koymak, sınırlarını çizmek gerekiyor.

Hümanizma kavramının onsuz olunmaz koşulları arasında şunlara yer vermek olanaklıdır: kendi başına varolan -insan dünyasını aşkın herhangi bir zihin ya da bilinç tarafından bir anda yaratılmış olmayan- doğal nitelikli bir dünya ve evren tasarımını dikkate almak; insanın kavram yaratan bir varlık oluşunu temel kalkış noktası yapmak; bilime, olgularla sınanabilir açıklamalara dayanmak; insanın sorun çözme gücünü ortaya koymak; yazgıcılığa karşı çıkmak; içinde yaşanılan bu dünyayı değerlerin temeli ve gerçekleştirme alanı olarak benimsemek (14). Bunlar aynı zamanda, etkin hümanizmayı oluşturan temel ögelerdir. Bu ögelerin saptanması gereklidir ama yeterli değildir; yeterliliği sağlayan ise hümanist nitelikli eğitimdir; felsefi temelleri olan eğitimdir (15).

Hümanist eğitim ve hümanist etik kavramlarına biraz daha yakından bakmak, onların kurucu ögelerini daha somut bir biçimde ele almak gerekiyor. Bu kurucu ögeleri de yine iki kavram altında toplamak olanaklı: felsefe ile, etik ve hukukla temellendirilen insan hakları kavramı (16) ve laiklik kavramı. İnsan haklarını salt insan dünyasına bağlı olmaksızın ve evrensel nitelikleri bir yana bırakarak; üstelik çeşitli göreceli, yerel oluşumları ölçü alarak temellendirme girişimleri hümanizmayı taşıyamaz; hümanizmaya ulaşamaz. Çünkü hümanizmanın temel insan ülküsü, evrensel insan ülküsüdür; klasik bir deyişle uomo universale'dir.

İnsan hakları ile ilgili olarak özellikle günümüzde yapılan belirlemeler de büyük bir çeşitlilik içermektedir: "Çeşitli uluslararası belgelerde ve çeşitli anayasalarda "temel haklar" başlığı altında kişi hakları, yurttaş hakları, sosyal-ekonomik-kültürel-siyasal haklar gibi hak türlerini; bu başlıklar altında da, bazısı ortak, bazısı ayrı olan çeşitli tek tek hakları (ve özgürlükleri) görürüz. (...) Elimizdeki insan hakları listelerini gözden geçirmek ve "yeni" haklar saptayabilmek için, ölçüt olarak ne kullanılabilir? Bazı hakların "temel"liği -ya da tersi- konusunda çekişmelere fazla yer bırakmayacak ölçüt ne olabilir?" (17) Burada saptanan ölçüt, her zaman gelişmeye açık olan bilgi, özellikle insanın olanaklarına ilişkin bilgidir: "İnsanlık olarak başardıklarımıza bakarak edindiğimiz, insanın olanaklarına ilişkin sistematik bilgi ve bu olanakların gerçekleşebilmesini sağlayan koşulların bilgisi, bize bu ölçütü sağlıyor." (18)

İnsanın olanaklar varlığı oluşu ile yaratan bir varlık oluşu arasında içten bağlantılar vardır. İnsan dünyasına "yaratma" kavramı açısından bakıldığında, içerik olarak, hümanizma için son derece anlamlı olabilecek bir temel yakalanmış demektir. Öyleyse, yapılacak iş, insanın varlık koşulları içinde yer alan "yaratan bir varlık olarak insan" belirlemesini öne çıkarmak ve ayrıca, yaratmayı bir insan hakkı olarak görmek ve bunu hümanizma ile bağlantılı kılmaktır.: "İnsanın animal rationale, animal symbolicum, animal vitale, homo faber, homo ludens vb. olarak yapılan tanımları içinde, insan varlığının temel özellikleri kolayca görülür. İnsan, tarihin başlangıcından beri, dünyanın ve kendi kendisinin yaratıcısı olarak, kültürel bir varlık olarak, yani kültürün hem yaratıcısı hem de yaratısı olarak varolduğu için (bak. Michael Landmann: Der Mensch als Schöpfer und Geschöpf der Kultur. Geschichts-und Sozialanhropologie, 1961), en başta ve en temelde bir animal creans, yaratıcı bir varlık olarak ele alınmalıdır. İş-

te, yaratma hakkını bir insan hakkı olarak görmemizi sağlayan felsefi antropoloji buradan kaynaklanıyor. Burada modern çağın bir felsefesi, yaratma hakkının temelinde bulunan ve insanı merkeze alan bir felsefe söz konusudur." (19) İnsan, yaratan, özellikle de kavram yaratan bir varlık olarak beliriyor. İşte insan tarafından yaratılan ve insana tam anlamıyla dayalı olan hümanizma kavramı insanın böyle bir varlık yapısına sahip olmasının somut göstergelerinden biri olmaktadır; ama öte yandan da yaratma hakkı hümanizmayı taşıyor; hümanizma kavramı çözümlendiğinde, yaratma kavramı onun temel dayanaklarından biri olarak ortaya çıkıyor. Böyle bir durumun somut olarak bilincine varınca da, bu kez yaratma hakkının güvenceye alınmasında insanı merkeze alan bakış açısı, felsefi tutum büyük önem kazanıyor. Bilindiği gibi, yaratma kavramını öne çıkaran, insanı yaratan bir varlık olarak gören çalışmalar ancak modern dönemle birlikte ivme kazanmışlardır (20). Kavram, daha önceleri örneğin, özellikle Ortaçağ bağlamında insanüstü bir boyutta, temel metafizik ilke olarak ele alınmıştır. Ioannes Scotus Erigena'nın söylediği gibi (21). Ancak tıpkı genellikle insan hakları dendiğinde bu haklara nelerin, hangi tutumların ölçüt olarak alınacağı sorunu gibi, bu kez de yaratma hakkına ilişkin ölçütün ne olacağı önemli bir sorun olarak belirmektedir. "Modern çağın başlangıcında bildiklerimizin tümünün, tüm yapabildiklerimize eşdeğer olduklarını gören F.Bacon'dur. Bu çağın sonunda, içinde bulunduğumuz yüzyılda ve günümüzde, tüm bildiklerimiz ve yapabildiklerimiz, ne isek o'nun karşısına dikiliyor (P.Valéry) ve insanlığın varoluşu bir ahlâk sorununa bağlı oluyor: yapabileceklerimizin tümünü yapmamalıyız. İnsanın yaratıcılığı kendisine, insanın bizzat kendisinin yaratıcı bir eylemiyle sınırlar koymak zorundadır. "Bütün için sorumluluk" (C.F.v.Weizsäcker'in bir sözüdür: Die Verantwortung für das Ganze, "Das Experiment" Studium Generale, clit 1, sayı 1, 1947) insanın yaratıcı varlık olarak sorumluluğudur. Yaratma hakkı, kendi öz yaratıcılığına sınır koyabilme ahlâksal istemini içerir. Çünkü yaratıcılık ilkesi sınırsız bir ilkedir; insan ise, yaratıcı bir varlık olarak, sınırlı bir varlıktır." (22) Bu son deyişi, "insan sınırlı bir varlık olmak zorundadır ya da olmalıdır" diye onarmak gerekir sanırım. İnsanın yaratıcılığına özerk olarak sınır koyması, düşüneni temelsiz bir hümanizma kavrayışı edinme tehlikesine düşmekten de uzak tutar.

İnsanın kendine sınır çizmesi onun etik bir varlık olmasında temellenir. Bu sınırı göstermek üzere örneğin "özerklik" kavramı çok kullanılmıştır. Burada ise günümüzdeki bölünmüşlükleri, birbirini anlamama gibi tutumları gidermek için geniş anlamda "laiklik" kavramının öne çıkarılması gerekli gibi görünüyor. Tam da bu noktada, ırklara, milliyetlere, dinlere ve cinsiyetlere, çeşitli toplumsal, ekonomik, siyasal konumlara dayalı olarak hayata geçirilen ayırımcılıkların üstesinden gelmede laiklik kavramı çok işe yarayabilir. Sınırlı olarak salt siyasal bir kavram olmaktan öte, hukuksal ve etik bir kavram olarak değerlendirilmesi gereken laiklik, hümanist eğitimin ve ona bağlı olarak hümanist etiğin de temel taşıyıcısı olur. Bu anlamdaki laikliğin asıl taşıyıcıları, bireylerdir; tek tek insanlardır. "Bireylerin laik oluşu kamusal alanda, toplumsal ilişkilerde, başkalarıyla olan ilişkilerinde belirir: tek başına insan ne laiktir ne de değildir; laik olmak ya da olmamak bireylerarası ilişkilerde ortaya çıkar." (23). Laik birey, bağlı olduğu gruba ve çoğun bu gruptan kaynaklanan kimlik özelliklerine belli bir uzaklıktan bakabilen, eylemlerinde bireysel yapısını, salt kendi ben'ine ilişkin olanları her zaman öncelemeyen, yaratıcı bir varlık olarak sınırlarını bilebilen, başkalarını hesaba katabilen "kişi"dir: etkin hümanizmanın gerçekleştiricisi olan insan; yaratan, değiştiren bir varlık olarak insan, daha doğrusu kişi. Öyleyse Nermi Uygur'un dediği gibi "Şimdi burda sözkonusu olan sorun: ben'e ayarlı toplumdan, başka'ya uygun topluma geçmektir; bu nedenle, ben'e ayarlı toplumu değiştirmektir. Bu da, süregiden toplumu: gereği, nasılı, olabilirliğiyle eleştirip yeniden yapılandırarak özlenen topluma dönüştürme sürecidir. Konunun uzmanı olmayanların da, güncel yaşamın ve genel kültürün zorlamasıyla bildiği üzere: bu yönde pek çok deneyişler birbirini izlemekte. Nitekim Eskiçağdan günümüze dek Felsefe Tarihi, bu izleyişlerin belgeleriyle dolup taşmaktadır. Antik çağdan Platon'lar, Aristoteles'ler hep anılarda. Yeniçağ'da Hegel'le Hobbes; daha sonraysa, nerdeyse güncel denebilecek etkileriyle Rousseau, Marx ile Nietzsche bu bağlamda her zaman anımsanan ünlü adlardır." (24) Etkin hümanizmada da temel olan "ben" bağlamından "başkası" bağlamına geçmek değil midir? İşte böyle bir geçişi sağlayacak olan hümanizmanın diğer adı olan "Başka sevgisi"ne dayalı eğitimdir; hümanist eğitimdir. Ancak öte yandan böyle bir eğitimi gerçekleştirmenin ne denli zor olduğu da ortadadır. Yaratıcı insan, yaratıcılığına etik ve hukuk bağlamında, başkalarını hesaba katarak sınır koyamadığı, başka deyişle gerçek anlamda hümanist olamadığı, kimi yerel değerleri evrensel olana önceleyiği ben, biz bağlamından; başkası, öteki bağlamına geçemediği içindir ki insan dünyasındaki çatışmaların henüz sonu gelmemiştir.

Bu noktada bireysel girişimler çok önemli ama, kurumsallaşmayan bireysel girişimler yeterli olamıyor. Asıl yapılması gereken etkin hümanizmayı içeren felsefi eğitimi, eğitim kurumlarının temel kuruluş ilkesi yapmaktır. Ayırımcılıklar, ancak bu yolla, laikliği hiç göz ardı etmeyen, yaratma ve değiştirme kavramlarına dayalı etkin bir hümanizma ile aşılabilir.

NOTLAR

(1) Boğos Zekiyan, Hümanizm (İnsancılık), Düşüncel İçlem ve Tarihsel Kökenler. İnkılâp ve Aka Kitabevleri A.Ş. İstanbul 1982, s.15.

(2) Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz. Y.Kenan Yonarsoy, Cicero'nun Felsefi Terminolojisi (Doktora Tezi), Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul, 1982.

(3) Boğos Zekiyan, a.g.y., s.17

(4) İonna Kuçuradi, Uludağ Konuşmaları. Özgürlük, Ahlâk, Kültür Kavramları. Türkiye Felsefe Kurumu. Türk Felsefesi Dizisi: 1, Ankara, 1988, s.40 ve 47

(5) Boğos Zekiyan, a.g.y., s.17

(6) Burada şu düşüncelere yer vermek yerinde olacaktır: "İnsanları anlama çabası -ki, hümanizmanın başlıca ereğidir- insanı, ister istemez, benzerlerinin kaderiyle ilgili sorunlara, özellikle insan mutsuzluğu sorununa, bu mutsuzluğu yaratan doğal ve insansal engellere karşı kararlı, gereğinde kavgacı bir tutuma götürür. Bu tutum aktif hümanizma tutumudur. (...) aktif hümanizmayı, insanlığın acısına sadece romantik bir ilgi duyan, duymakla yetinen, güzel sözlerle yüklü pasif hümanizmadan elbette ayırdedeceğiz." (Vedat Günyol, Devlet İnsan mı? (Denemeler), Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1974, ss.121-122).

(7) Dr. Sina Kabaağaç/Erdal Alova, Latince/Türkçe Sözlük, Sosyal Yayınlar, İStanbul, 1995, s.273.

(8) Boğos Zekiyan, a.g.y., s.18.

(9) Cassius Jackson Keyser, Humanism and Science, Columbia University Press, New York, 1931.

(10) Prof. Dr. Mübahat Türker Küyel "Klasik, Skolastik, Modern", Klasik Çağ Araştırmaları Kurumu. 1. Simpozyum. Klasik Çağ Düşüncesi ve Çağdaş Kültür. Baskıya Hazırlayanlar: Prof. Dr. Suat Sinanoğlu, Dr. Filiz Öktem, Dr. Candan Türkkan, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1977 Bu konuda birçok farklı düşünceye de yer vermek mümkün: "Humanizm, bugünkü kullanılışıyla, tek anlamlı bir sözcük değildir. Bu sözcüğe, genel bir düşünce akımı veya zihniyet olarak, günümüzde çeşitli anlamlar verilmektedir. Humanizm sözcüğünün kapsamına giren klasik diller ve edebiyatları bilgisi kavramını genişletmek mümkündür. Nitekim, ümanite'ler terimi doğa bilimleri dışındaki bilgi dallarını içine alacak şekilde de sık sık kullanılmakta ve bununla paralel olarak humanizm sözcüğü de umanitelerde bilgililik ve geniş entellektüel kültür anlamına gelebilmektedir. Genellikle bilimi de humanizmin kapsamı içine almak mümkündür. Böyle bir anlamda humanizm, dar uzmanlık bilgisinin bir nevi tamamlayıcısı olma, daha doğrusu, onun sakıncalarını giderme ya da azaltma işlevini de üzerine almış olur ve böyle bir tanımla, humanizmle bilim arasındaki ilişki çok daha sıkı ve olumlu bir duruma girer." (Ord. Prof. Dr. Aydın Sayılı, "Hümanist Düşünce ve Bilim", II. Simpozyum. Klasik Düşünce ve Türkiye 1977
Baskıya Hazırlayanlar: Prof. Dr. Suat Sinanoğlu, Asist. Dr. C.Şentuna, Asist. Dr. F. Öktem, Asist. G. Gebelek, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1981, s.26). "Hümanizma her zaman olûmlu bir şey olmuştur. Şu anlamda ki, dünya yüzünde insanın birtakım değerleri gerçekleştirebileceği, bazı hayat biçimlerinin, başkaca amaç güdülmeksizin, yaşanmaya, izlenmeye değer olduğu düşüncesini ileri sürmüştür her zaman. Hümanizma, ayrıca, hem insanın kafa güçlerine ve dünyayı anlama gücüne olan sarsılmaz inancı bakımından, hem bilimin gelişmesine olan yakın ilgisi bakımından, olumlu olmuştur öteden beri." ("Hümanizmanın Geçerliği", Kenneth Harris'in A.J.Ayer'la yaptığı konuşma, Hümanizma Üstüne Konuşmalar, Çeviren: Vedat Günyol, Çan Yayınları, İstanbul, 1972, s.10). Öyleyse, hümanizma kavramı aracılığıyla saptanan yönler, özellikle doğa bilimlerinin insan dünyasındaki yerinin ve sonuçlarının yeniden gözden geçirilmesi ve bu konuda sağlıklı değerlendirmelerin yapılabilmesi bakımından son derece uyarıcıdır. Bu konularda daha ayrıntılı bilgiler için bkz. Nermi Uygur, Çağdaş Ortamda Teknik (Ara Yayıncılık, İstanbul 1989) ve C.Yıldırım Bilimsel Düşünme Yöntemi, (Bilgi Yayınevi, Ankara, 1997).

(11) Suat Sinanoğlu, L'Humanisme à venir. Deuxième édition, Dil ve Tarih-coğrafya Fakültesi Ankara 1973, s.III.

(12) Rémi Brague, Avrupa: Roma Yolu, Çeviren: Betül Çotuksöken, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 1995, s.118.

(13) "Çünkü, hümanitenin kökenlerinin ve Tanrı'nın hümanite karşısındaki davranışının temsili düzeyinde birtakım ayrımlar vurgulanabilir. Nitekim örneğin Eski Ahitte, Tanrı'nın adlandırmadığı şeyleri, özellikle hayvanları adlandıran Adem'dir. Bu nedenle Tanrı insandan bir şey öğrenme tehlikesini göze alır ve insanın kararlarını doğrular; ona böylece, yasa koyucu olarak hareket etme imkânını verir. Kuran'da ise tersine, her şeyi

adlandıran ve onların adlarını Adem'e öğreten Tanrı'dır. " (Rémi Brague, a.g.y., s.120).

(14) Corliss Lamont, Humanism as a Philosophy, Philosophical Library, New York, 1949. Ayrıca bkz. Betül Çotuksöken, "Kavram Oluşturan Bir Varlık Olarak İnsan", Felsefeyi Anlamak, Felsefe ile Anlamak, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1995.

(15) "Bilgi alanında, insanın bilmeye ilişkin yöneliminde öteden beri tümel olana ağırlık veren felsefe, eylem alanı söz konusu olduğunda da evrensel olana ağırlık vermektedir; bütün filozofların çabası tümelliğe, evrenselliğe, nesnelliğe yöneliktir. Felsefi bakış açısıyla beslenen eğitim de tümelliği, evrenselliği, nesnelliği gözetecektir. Her şeyden önce, insan öznitelikleriyle belirginleştirilecek öne çıkarılacaktır. Böyle bir eğitim bir bakıma çeşitli nedenlerle kaybolmaya yüz tutmuş, örtülü kalmış olan insan kimliğini yeniden insana kazandırmaya çalışacaktır. Bu da hümanist nitelikli bir eğitimden başkası değildir." (Betül Çotuksöken, "Eğitim Kavramı Üzerine", Felsefe Açısından Eğitim ve Türkiye'de, Eğitim. Türkiye Felsefe Kurumu Seminer Bildirileri. 17-18 Kasım 1995 İstanbul. Yayıma Hazırlayan: Betül Çotuksöken, İstanbul 1996, s.51).

(16) Bu konuda geniş bilgi için bkz. İnsan Haklarının Felsefi Temelleri, 9-13 Haziran Ankara 1980, Yayıma Hazırlayan: İonna Kuçuradi, Türkiye Felsefe Kurumu, Birinci Baskı: 1982; İkinci Baskı 1996.

(17) İonna Kuçuradi, "Felsefe ve İnsan Hakları", a.g.y., s.50.

(18) İonna Kuçuradi, a.g.y., s.50.

(19) Milan Damnjanovic, "Yaratma Hakkı", a.g.y., s.77

(20) "Modern çağın, özellikle de yüzyılımızın içinde bulunduğu tarihsel ve toplumsal durum, başından beri tekniğe ve endüstriye bağlı olan buluşlar, bilimin gelişmesi ve yaratıcılık ilkesinin modern felsefe ve günümüz felsefesinde sistematik ve eleştirel bir açıdan ortaya çıkışı, yaratma hakkının kavranması için gerekli ve yeterli koşulları hazırlamıştır." (Milan Damnjanovic, a.g.y., s.79).

(21) Burada Ioannas Scotus Erigena'nın De divisione naturae başlıklı yapıtı anımsanmalıdır. Bkz. Betül Çotuksöken-Saffet Babür, Ortaçağda Felsefe, Kabalcı Yayınevi, 2. baskı, İstanbul, 1993.

(22) Milan Damnjanovic, a.g.y., s.81.

(23) Betül Çotuksöken, "Yine Laiklik Üzerine", Yeniyüzyıl Gazetesi, 4 Mart 1997

(24) Nermi Uygur, Başka Sevgisi, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1996, s.202.

ANNE... BUGÜN BENİ YALNIZ BIRAKMA

Anne
ben masalları sevmiyorum
masallar düşlerle oyalarken beni
yaşamımı değiştirmiyor

Anne
bugün beni yalnız bırakma
içimde binlerce insan kaynaşıyor
bir yanım ağlarken
bir başka yanım gülümsüyor
içimde binlerce insan yaşıyor

Anne
ben saf bir çocuğum
rakamları sevmiyorum
sevmiyorum içinden insan çıkarılmış
istatistikleri
biliyormusun
bir emekli yirmisekiz saattir açmış
mendil açmış Kızılay'da

Geceleri yaşıyor bu kent
saatin gongu vuruyor parmakuçlarımda
bir kadın düşlerini koşuyor
Beyoğlu'nun arka sokakları canhıraş..!

Anne
geceyarısı saat ikide
bir çocuk
bize utancımızı anımsatıyor
elinde ciklet
kağıt mendil
hırpalanmış bir çocuk
kaldırım taşlarını bekliyor
Anne
korkuyorum
eğrilmiş bacakları
yağmur sularıyla
mazgallardan denize akacak

Anne
bugün beni yalnız bırakma

Berrin TAŞ

Dünya Gerçeği, Gözlem ve Otorite Üzerine

Cihan DURA

Nesnel gerçek iki gerçeğin bir araya gelmesinden oluşur. Biz, doğrudan doğruya "dünya gerçeği"ni algılarız. Bunun ardında da, bir "mutlak gerçek" olduğunu varsayarız.

Dünya gerçeği; matematik, kozmolojik, fizik, kimyasal, biyolojik, psikolojik ve sosyolojik boyutlarıyla, içinde yaşamımızı sürdürdüğümüz -ve bir parçası olduğumuz- nesnel gerçektir. Onu, duyum ve akıl gücümüzü kullanarak ve -sonsuz küçüğe ve sonsuz büyüğe doğru- sürekli ileri yol alarak öğrenme olanağımız var. Bu süreçte, her nesneyi kendisinden daha yalın başka bir nesne ile açıklıyoruz. İnsanlığın bu yöneliş ve yürüyüşünden, matematikten ekonomi bilimine, türlü bilimler oluşmuştur ve oluşmaktadır.

İkincisine mutlak gerçek diyoruz. O, ötelerin ötesindeki, başka bir deyişle, dünya gerçeğinin ardındaki, onun dibindeki gerçektir.

Mutlak gerçek (mutlak hakikat) kavramında, iki nokta önemlidir;

(1) Teorik olarak, mutlak gerçek; kendisinden daha yalın başka bir nesne ile açıklanamayan, yalnızca kendi kendisiyle açıklanabilen gerçektir. Dünyada hiçbir bilim, o noktaya gelmemiştir.

(2) Böyle olmakla birlikte, insanlık; tarih boyunca, mutlak gerçeği hep merak etmiş; onun ne olduğunu sormuş, bu soruya türlü yanıtlar vermiştir. Bu yanıtlar -sümer dininden İslâm'a-dinleri ve -Platon'dan Descartes ve Hegel'e- türlü felsefi akımları oluşturmuştur. Örneğin, Ortaçağ Hıristiyanlık anlayışına göre "Bir Tanrı'nın varlığı ve onun erki (mutlak gerçek) her şeyden önce gelir. Tüm öbür varlıklar (dünya gerçeği) onun yüce erkinin bir görünüşünden başka bir şey değildir ve onun tarafından yoktan var edilmiştir."

Bu yoldan ortaya çıkmış olan açıklamalar ve düşünce sistemleri, nesnel gerçeğin derinliğini ve iç yapısını hesaba katmaz. Katsa bile, sığ kalır; belli bir derinlikten öteye geçmez. Arada yer alan sayısız basamakları, olu- şum ve bağlantıları atlar. En son sorulması gereken soruyu en önce sorar. Ya da en son verilecek yanıtı en önce verir.

Bu sistemlerin araştırma yöntemi, bilimsel değildir: "Duyumları işleyen düşünme" tekniğini kullanmaz. Ne gözlem yapar, ne bir hipotez oluşturur, ne de sınama yapar. Yöntemi; sezgi, duygu, zihinsel kurgu ya da otoriteye başvurmadır. İşte bilim tarihinden ünlü bir örnek: İsveç'te, ülkenin kimi yerlerinde durgun suların birdenbire kızıl bir renge bürünmesi üzerine, bu olay İsveç Bilimler Akademisi'ne bildirilir. Olayı inceleyen Linné (1707-1778) bu değişikliği "bir tür böceğin birdenbire ve büyük sayıda çoğalmasına" bağlar. Başpiskopos Swedenborg ise, dinsizlikle suçladığı Linné'nin açıklamasına "Bu kırmızı renk bir mucizedir; Allah'ın gazabının bir belirtisi olarak, suların kana dönmesinden ibarettir" diyerek karşı çıkar!

Felsefe tarihinde "mutlak gerçek ve dünya gerçeği" ayrımına, ilk kez Grek filozofu Parmenides'te (Doğumu yaklaşık M.Ö. 540) rastlarız. Bir örnek olarak, sistemini kısaca görelim.

Temel yapıtı iki bölümden oluşur; "Doğruya Giden Yol" ve "Sanılara Giden Yol."

a) İlk bölümde, biricik doğru olan "Bir Varlık"ı (Mutlak Gerçeği) inceler. Ona göre "Bir Varlık"ın dışındaki her şey, bir yanılma ve aldanmadır. Var olan, "Bir Varlık"tır. O, "Bir"dir; "Bir Olan"dır, "Varolan"dır. Kendi içine kapalıdır, doğmamıştır, yok olmayacaktır. O değişmez, bölünmez, yoğunlaşmaz, seyrelmez, olduğu gibi kalır. Bir olan, cisimsel niteliktedir. Kendi içine kapalı, birliği olan "küre biçiminde" bir şeydir, "Boş uzay"dır.

Bilginin amacı Varolan'ı düşünmektir. Yanılma, Varolan içinde varolmayanı düşünmekle olur. Bilginin doğru yoluna düşünme ile girilir.

b) İkinci bölümde kozmolojiyi, doğayı (dünya gerçeğini) ele alır. Gelip geçici şeylerin dünyasını (doğa=physis) ve etkenlerini araştırır. Doğa çokluktur, çe-

şitliliktir; meydana gelir, yok olur, hareket eder, değişir, bölünür, yoğunlaşır, seyrelir.Ancak bu değişim aldatıcıdır. Onu bize gösteren, duyularımızdır. O halde duyular bizi aldatır.

Bu dünyanın bilgisinin -gerçek olmayan bir dünyanın bilgisi olduğu için- ikinci derecede olduğunu savunur.

c) Parmenides; doğru bilgi olarak "Bir Olan"a yöneldiğine ve doğadan yüzünü çevirdiğine göre, bilgi arayışında deneye başvurmamış, salt düşünme ile yetinmiştir. Başka bir deyişle, deneyi bir yana bırakmış; yalnızca düşünme yoluyla Varolan'ın niteliklerini türetmeye çalışmıştır.

Parmenides'in gözünde aranması gereken bilgi; dünya gerçeğinin bilgisi değil, mutlak gerçeğin bilgisidir. Dolayısıyle araştırma yöntemi de deney değil, yalnızca düşünmektir. Çünkü dünya gerçeği deney ister. Mutlak gerçek ise deneye gelmez.

Tarih boyunca "Parmenides çizgisi"ni izleyen daha pek çok düşünür, filozof ve öğreticiler görülmüştür. Günümüzde de görülmektedir. Ancak bu çizgide, henüz hiçbir bilim adamına rastlanmamıştır.

Görülüyor ki "Parmenides yaklaşımı"na göre, mutlak gerçekle dünya gerçeği birbirinden bütünüyle bağımsızdır. Dünya gerçeğine hiç uğramadan, mutlak gerçeğe ulaşılabilir. Oysa bu yaklaşımın tersine, mutlak gerçeğe, bir dünya gerçeğinden öbürüne geçilerek varılabileceği de düşünülebilir. Buna da "bilimsel yaklaşım" diyoruz.

Dünya gerçeğinin insan açısından önemi; çevre koşulları, yaşamsal, sosyal ve çağdaş yönleriyle kendini gösterir. Bu ilişkileri anlamak için, dünya üzerinde yaşayan insanı ve üyesi bulunduğu toplumu göz önüne alalım.

Birey ve toplum öncelikle matematik nesnelerle belirlenmiştir: Bunlar sayı, boyut ve ölçüdür. İnsanın yaşadığı dünya; sayısız gökcisimlerinin bulunduğu ve hareket ettiği, astronomi biliminin incelediği bir evrende yer alır.

Sonra, fizik olgularla, madde ve enerji ile karşı karşıya, iç içedir. Bunlar sürekli değişir, etkileşir, birbirine dönüşür. Mekanik, ısı, ışık, mıknatıslık, elektrik, akustik, nükleer olgular meydana gelir. Bunlarla bir arada kimya olguları vardır: Organik ve inorganik yapıtaşları, elementler, bileşikler, bunları meydana getiren atomlar ve moleküller, biyolojik sistemlerdeki kompleks organik bileşikler, bütün bunlar arasındaki reaksiyonlar... Bir yandan da biyoloji dünyasıyla, canlılarla, bitki ve hayvanlarla birliktedir. Bu dünyada türlü türlü yapısı, gelişim ve fonksiyonları, evrim ve kalıtımı, karşılıklı ilişkileriyle -en basitinden en karmaşığına- organizmalar yaşar, doğar ve ölür.

Sonra, içgüdü, duyum, algılama, tutku, düşünme, sevinç, korku, davranış gibi olgularıyla insan (ve hayvan) psikolojisi vardır. Öte yandan insan, başka insanlarla bir arada, toplum içinde yaşar. Bu da dünya gerçeğinin, sosyoloji biliminin konusu olan sosyal yönüdür. Bu gerçek; kişiler arası ilişkileri, insanların toplum içindeki davranışlarını, sosyal yapı ve kuruluşları kapsar ve değişik kültür, toplum, yerel topluluk ve altgruplara göre farklılık gösterir.

Yaşadığı dünyanın bir coğrafyası vardır. Kendine özgü boyutları, biçimi, hareketi ve yapısı olan bir gezegende başka insanlar ve toplumlar, hayvanlar ve bitkilerle bir aradadır. Bunların yerküre üzerinde oluşturduğu dağılımın bir üyesidirler. Bu coğrafya; aynı zamanda ticaret yolları ve biçimleri, üretim, tüketim ve ulaşımıyla ekonomik, türlü türlü uluslardan oluşmasıyla siyasal, fiziksel sınırlarıyla ayrılmış kesimleriyle bölgesel, bir geçmişi olduğu için de tarihsel bir coğrafyadır.

İnsan ve toplum, işte böylesine şaşırtıcı ölçüde heterojen ve karmaşık bir doğal ve sosyal çevre içinde bulunur. Onun bir parçasıdır. O çevrenin içinde, onun etkileri altında yaşamaya, ondan yararlanmaya, ona uyum sağlamaya çalışır. Bu yaşamın ve uyumun kalitesi de bütün bunların oluşturduğu -alabildiğine mikro ve makro derinlikteki- nesnel gerçeğe ne ölçüde yaklaşmış olduğuna ve onun hakkındaki bilgisini yaşamında ne ölçüde uyguladığına bağlıdır. Başka bir deyişle nesnel gerçeğin bilinmesi ve insana yakışır bir yaşam için, dünya gerçeğini inceleyen bilimleri; başlıca matematik, astronomi, fizik, kimya, biyoloji, psikoloji ve coğrafya bilimlerini, bunlardaki en son gelişmeleri öğrenip uygulamaktan, bu alanlarda gittikçe daha ileriye gitmekten, çağa uymaktan başka bir yol yoktur.

Yukarıdaki açıklamalardan şu sonuç çıkar: Dünya gerçeği; insan ve toplumun içinde bulunduğu koşullardır. Dünya gerçeği doğal, sosyal, yaşamsal ve çağdaştır. Dolayısıyle, insan; onu tanımak, onu "etkili bir bakışla görmek, ona âdeta el ile dokunabilmek" zorundadır.

"Gerçeği etkili bir bakışla görmek ve ona el ile dokunmak" duyularımızın aldatıcı etkisinden olabildiği kadar sıyrılmış olarak dünya gerçeğini gözlemlemek anlamına gelir.

Gözlem; Evren'de bulunan olguları eksiksiz kavramak için, onun kendiliğinden meydana gelen belirtilerini algılama ve kaydetme işidir. Araştırmacı, gözlem sırasında, olguların işleyişine müdahale etmez. Eğer ederse, yaptığı iş deney adını alır.

Gözlemin, "araştırmacının bir araç kullanıp kullanmadığı" ölçütüne göre, iki türü vardır. Bunlardan birincisi yalın gözlem, ikincisi âletli gözlemdir.

Eğer bir araştırmacı; nesnel gerçeğin gözlemini, yalnızca duyularının ve aklının yardımıyla yapıyorsa, buna yalın (basit) gözlem adı verilir. Bu gözlem türünde duyularımız ve aklımız, bilinç-dışı ile doğrudan doğruya temas hâlindedir.

Örneğin elimdeki cismi yüksekten bıraktığım zaman, onun düştüğünü; yeryüzüne baktığım azman, onun düz göründüğünü; bir damla suyu incelediğim azman, onun arı ve katıksız olduğunu gözlemlerim. Aklımla yorumlarım ki "Bir yere dayanmayan cisim düşer," "Yeryüzü düzdür," "Su katıksızdır."

Bilimsel olarak, yalın gözlem kabadır, duyarlık derecesi zayıftır; kimi durumlarda aldatıcıdır.

Eğer bir araştırmacı nesnel gerçeğin gözlemini, duyularının ve aklının gücünü (keskinliğini) artırıcı araçlar yardımıyla yapıyorsa, buna da âletli gözlem adı verilir.

Örneğin bir damla suyu mikroskopla incelediğim zaman, onun arı olmadığını, içinde bir takım maddecikler, hattâ ufacık canlı varlıklar olduğunu gözlemlerim. Aletli gözlem, yalın gözlemin güçsüzlüğünü ve sakıncalarını giderici gözlemdir. Gözlem âletlerimiz ne denli ileri bir tekniğe dayanıyorsa, yaptığımız gözlem de o denli keskin, duyarlı ve doğru olur.

Bir gözlemin etkili olması; genellikle yalın olmaktan çok, âletli olmasına bağlıdır. Başka bir deyişle, bizim bir göreli gerçekten, ondan daha doğru başka bir göreli gerçeğe geçmemiz; duyularımızın ve aklımızın gücünü artırıcı teknikler kullanmamıza bağlıdır.

"Gerçeği araştırma tarihi" gösteriyor ki insanlık yeni ve daha ileri gözlem teknikleri sâyesinde iki yarar sağlamıştır.

(1) Bilgi Artışı: Nesnel gerçek hakkındaki bilgimiz artmıştır. Bunun fonksiyonel ifadesi şöyledir:

B= f (T)

Bilgi (B), gözlem tekniğinin (T) fonksiyonudur. Eğer gözlem tekniklerimizi yalın gözlem (Ty) ve âletli gözlem (Ta) olmak üzere ikiye ayırırsak, fonksiyonumuz şu şekli alır:

B= f (Ty, Ta)

Ta'nın B'yi artırma derecesi, Ty'nin B'yi artırma derecesinden tasarlanamayacak ölçüde yüksektir.

(2) Doğruyu Bulma: Yerleşik bilgilerin (göreli gerçeklerin) yanlışlığı kanıtlanmıştır. Başka bir deyişle, doğru bilgi yanlış bilgiden ayırt edilebilmiştir.

Başlangıçtan günümüze, insanlığın B=f (Ty) fonksiyonundan, B= f(Ta) fonksiyonuna geçtiği söylenebilir. Ty'nin etkin olduğu zaman ve toplumlarda, B büyük ölçüde yanlış bilgi niteliğindedir. Bundan altıbin yıl önceki Sümer toplumunda, sonra Babil'de, onları izleyen Ortadoğu uygarlıklarında, günümüzde dünyanın pek çok yerinde -alt ya da üst- çeşitli toplum katmanlarında, Asya, Avustralya ve Afrika'da ilkel kabilelerde durum böyledir.

Doğru bilgi yanlış bilginin yerini, her yerde ve her zaman kolaylıkla almamıştır. Tarih boyunca her yerleşik bilgi, çoğu zaman bir tutuculuk kaynağı olmuştur. Yanlışlığı kanıtlanmış eski bilginin yerini alması gereken, yeni ve daha doğru bilgi karşısında hep düşmanca davranılmıştır. Örneğin, Thales ve Pythagoras; gerçekleri "din kitapları dışında, duyu ve akıl verilerinde aradılar" diye saldırılara maruz kalmışlardır. Anaxogoras din kitaplarına itibar etmeyip akıl yolunu seçti diye yurdunu terketmek zorunda kalmıştır. Akılcı bilimlerin kurucusu sayılan Aristo, din adamının ve bağnaz halk yığınlarının düşmanlığını kazanmıştır. Ünlü kadın düşünür Hypatia; "din emirlerini tek gerçek olarak yutturmaya çalışan" St. Cyril tarafından paramparça edilerek öldürtülmüştür. Daha sonraki yüzyıllarda Pelagius, Abélard, R. Bacon, Tycho Brahe, Copernicus, Kepler, Bruno Giordano, Campenalla, Galileo ve daha niceleri; gerçekleri din kitaplarında değil, duyu ve akıl kaynaklarında aradıkları için zulme uğramışlardır. Bizde, şeriatçı kesimin tükenmek bilmeyen "Atatürk düşmanlığı" da aynı tutumla açıklanabilir.

Ekleyelim ki nesnel gerçek hakkındaki doğru bilgiye rağmen, onun yanısıra, yanlış bilgi de uzun süre, hattâ günümüze kadar yaşamıştır. Bu tür bilgilere "boş inanç," hurafe ya da dogma gibi adlar veriyoruz. Örneğin bugün bile aramızda, -bütün bilimsel kanıtlara rağmen- dünyanın düz ve hareketsiz, depremlerin Tanrı'nın gazabı, hastalıkların cinlerin ürünü olduğuna ciddi şekilde inananlar; Darwinci evrim görüşüne hiçbir bilimsel kanıt ortaya koymadan karşı çıkanlar vardır.

Demek ki "gerçeği etkili bir bakışla görmek, ona el ile dokunabilmek" için temel koşul, âletli gözleme başvurmaktır. Denebilir ki dünya uluslarının gücü, onların âletli gözleme başvurma derecesi ile doğru orantılıdır. Aletli gözlem (Ta) bir uygarlık ölçüsüdür. Dünya uluslarının arasındaki gelişmişlik farkları, bu değişkenle de önemli ölçüde açıklanabilir. Dolayısiyle, bu kavram üzerinde -basit görünse de-biraz daha durmak gerekir. Böyle bir çabayı kolaylaştırmak için, günümüz bilim dünyasından âletli gözlemlere ve sağladığı başarılara ilişkin birkaç örnek verelim. Ardından, kimi önemli sonuçlara ulaşacağız.

Örneklere kozmolojiden başlayalım: Nesnel gerçeğin bu derinliğinde, gittikçe daha güçlü teleskoplar ve bilgisayarlar kullanılmatadır. Sonuç -bir göreli gerçekler bütünü olan- teolojinin çizdiği sınırların aşılmış olmasıdır. Keskin bir algılama gücüyle dünyanın çevresinde dolaşan, kendinden önceki teleskoplardan çok daha ayrıntılı görüntüler veren Hubble teleskobu, astronomide geçerli olan birçok görüşe yeni boyutlar kazandırmıştır. Bu teknik sayesindedir ki uzayın en uzak noktaları gözlemlenebilmekte, daha kesin hesaplar yapılabilmekte; gezegenlerdeki iklim değişmeleri bile belirlenebilmektedir. Sonuçta standart evren teorisi değişmektedir. Yani, eskisinden daha doğru olan yeni bir göreli gerçeğe geçilmekte, nesnel gerçeğe yaklaşılmaktadır.

Aletli gözlem tekniklerindeki mükemmelleşme dur durak bilmiyor: Hopkins ultraviyole teleskobu sayesinde, galaksiler arası ortamın gözlemi olanak dahiline girmiş, Hubble teleskobunun sağladığından daha iyi gözlemler yapılabilmiştir. Günümüzde "kara maddenin henüz keşfedilmemiş zerrelerden oluştuğu" görüşünü kanıtlamak için, son derecede duyarlı aygıtlar tasarlanmaya başlanmıştır. Nasa Uzay Araştırma aracı, Venüs'ün yüzeyini duyarlı âletlerle taramaktadır. Astronomide kullanılan her yeni teknoloji, birçok gizin çözülmesini mümkün hâle getirmektedir.

Bilim adamları, araştırmalarında saniyede 1-4 milyar işlem yapan bilgisayarlar kullanıyor. Bilgisayar ekranlarında yoğun sayısal hesaplamalar, atomsal tasarımlar yapılmakta, modeller kurulmaktadır. Yeni bir görüntüleme sistemi olan "bilgisayarlı konfokal laser tarama mikroskobu" ile, istenen bir cisimden optik kesitler alınabiliyor. Ardışık görüntüler bilgisayarda bir araya getirilerek, üç boyutlu görüntüler oluşturulabiliyor. Bu ileri gözlem araçları sayesindedir ki mevcut görüşlerimizin (göreli gerçeklerimizin) eksikliğini veya yanlışlığını anlıyor, onları düzeltiyor ya da terkediyoruz. Nesnel gerçeğe biraz daha yakınlaşıyoruz.

Fizikte "süper hızlandırıcılar tekniği" ile, kuarklar gözlemleniyor. Nesnel gerçeğin sınırlarına, atomun derinliklerine varılıyor. Sanal parçacıklar, "ışıktan hızlı ışık" olduğu görülüyor.

Bilgisayar modelleri yoluyla, iklim değişmeleri tahmin ediliyor. Küresel ısınma belirleniyor. Hattâ, 250 bin yıl öncesinin dünya iklimi gözlemlenebiliyor!

Arkeolojide modern tarihleme teknikleri kullanılıyor. DNA testi ile, 9000 yıl önce ölmüş insanların akrabalıkları kanıtlanıyor. Kaya tabakalarının yaşını belirleme teknikleri geliştikçe, fosil yaşları da daha net olarak belirlenebilmekte. Fiber optikli araçlarla, arkeolojik yapıların sıva katmanlarının hangisinde desenler bulunduğu saptanabiliyor.

Antropolojide radyometrik tarihleme tekniği, taramalı elektronik mikroskop gibi teknikler kullanılmakta. Bilgisayarlı beyin tomografisi tekniğiyle, hominidlerin beyin hacmi hesaplanıyor. Kafataslarının içindeki kan damarlarının izleri görüntülenebiliyor.

Güçlü elektronik mikroskoplarla, hücrenin en ufak bölümleri, bağışıklık sistemi görülebilmekte, proteinler saptanmaktadır. Biyologlar, insan beyninin yapısını bilgisayar modelleri ile gözlemlemektedir. Modern görüntüleme cihazları kullanılmakta, insanın düşünce süreci ölçülmektedir. Üç boyutlu video endeskopisi ile, insan vücudunun içi doğrudan doğruya gözlemleniyor; çeşitli yapı, sinir ve dokular birbirinden ayırt edilebiliyor.

Canlılar dünyasında, örneğin termitlerin davranışları "kütle spektrometrisi," "gaz kromatografisi" gibi kimyasal yöntemlerle inceleniyor; birçok bilinmeyen açıklanabiliyor. Hücrelerin daha keskin gözlemi sayesinde, "Darwinizm" daha sağlam temellere dayandırılmakta. 25-40 milyon yıldır uyuyan "bakteri sporları," özel tekniklerle yaşama döndürülmektedir. Okyanusun derinlikleri yeni tekniklerle gözlemleniyor. Yaşamın başlangıcı hakkında yeni görüşler ileri sürülüyor.

Bu somut örnekler bizi şu önemli sonuçlara ulaştırır:

1) Aletli gözlem sayesinde, bileşik-olanı basit görme hatasından kurtuluruz: Birçok yanlış görüşler, bileşik (heterojen) olanı, basit (homojen) görmekten kaynaklanır. Gittikçe daha duyarlı teknikler içeren âletli gözlemler sayesindedir ki analiz yaparız. Basit sandığımız bir olgunun oluşturucu öğelerini farketmeye başlarız. Sonra, o oluşturucu öğelerin de başka ve daha basit elemanlarını keşfederiz. Böylece "bileşik-olanı basit görme derecemiz" gittikçe azalır. Analiz işlemi, statik ve dinamik biçimleriyle dünya gerçeğine yaklaşmanın temel gereklerinden biridir. Her analizi izleyen sentez sayesinde, "Bilinç-Dışı"nı daha aydınlık görürüz. Ardından, göreli gerçeklerimizi değiştiririz. Bunu, gözlemlerimiz -mikro ve makro ölçekte-derinleşip keskinleşmedikçe yapamayız.

Örnekler verelim: Hollandalı Leeuwenhoek (1632-1723) kendi yaptığı mikroskopla ilk olarak, o zamana kadar kimsenin farkında olmadığı bambaşka bir mimarî, sayısız ve ufacık yaratıkların yaşadığı esrarlı bir dünya görmüştür: Bir balinanın kas dokusunu, geyik kıllarını, ağaç kesitlerini, bitki tohumlarını, bir arının iğnesini incelemiştir. Bakteriyi keşfetmiş, insan spermini tanımlamıştır. Başvurdukları yeni gözlem teknikleri sayesinde

Lavoisier (1743-1794) suyun oksijen ve hidrojenden oluşan bileşik bir madde olduğunu; Herschel (1738-1822) kimi nebülözlerin çok sayıda yıldız gruplarından oluştuğunu; XIX. Yüzyıl biyologları canlı organlarının dokulardan, bunların da hücrelerden oluştuğunu göstermişlerdir.

2) Aletli gözlem sayesinde, göreli gerçeğimizi nesnel gerçeğe daha fazla uyumlu kılarız: Kimin (hangi ulusun) gözlem teknikleri daha derin ve duyarlı ise, kim (hangi ulus) makro ve mikrokozmosu (topyekûn nesnel gerçeği) daha doğru olarak gözlemliyor demektir. Dolayısiyle, o kimsenin ya da ulusun, nesnel gerçek hakkındaki görüşleri daha doğru olacak; o kimse ya da ulus, kendi dünya yaşamını daha doğru olarak düzenleyebilecektir. Buna karşılık basit ya da geri gözlem teknikleriyle yetinenler ve görüşlerini bunlara dayanarak oluşturanlar; eski ve yanlış bilgi ve görüşlere bağlı kalmakta devam edecekleri için, nesnel gerçekle daha az uyumlu olan bir düşünce ve yaşam biçimi sürdüreceklerdir. Dolayısiyle, daha az güçlü, daha az gönençli olacaklardır.

3) Aletli gözlem verileri de kesin değildir: Kullanmakta olduğumuz gözlem teknikleri; gelecekte keşfedilecek olanlara oranla -büyük bir olasılıkla- geri (daha kısa erimli ve daha az duyarlı) oldukları için, bugün doğru sandığımız pek çok görüş yarın yanlış çıkabilir ya da en azından düzeltilmeye muhtaç olabilir.

Öyleyse, en doğru görünen bilgilerimize bile kuşkuyla bakmak, bilimsel ilerlemenin (nesnel gerçeğe yaklaşmanın) birinci koşuludur. İlk belirtilerini Sofistlerde rastladığımız bu tutum; Rönesans insanında yeniden ortaya çıkmış; daha sonra, R. Descartes(1596,1650) tarafından geliştirllmiştir. Bilimsel araştırmada "yöntemli kuşku" adıyla anılır. Yöntemi anımsamak için, Descartes ve Priestley'in (1733-1804) şu güzel sözlerini okumamız yeterli: "Hiçbir şeyi kesin gerçek olarak kabul etmem; her şeyi kuşkucu gözle eleştiririm." "Ne kadar buluyorsam, o kadar az anlıyor ve biliyorum; ne denli inceliyorsam, o denli de kuşku duyuyorum."

Nesnel gerçeği araştırırken, izlenecek en güvenilir yol, "doğa karşısında deneyci ve akılcı" bir tutumdur. Bu tutum dünya gerçeğini bilimsel yöntemle araştırma anlamına gelir. Başka bir deyişle dünya gerçeği gözlemlenecek, üzerinde deneyler yapılacak; bu yoldan elde edilen bilgiler aklın değerlendirmesine sunulacaktır. Aklın yaptığı değerlendirme; bilgilerin sınıflanması, kavramlaştırılması, sistemleştirilmesi, yorumlanması gibi işlemleri kapsar.

Böyle bir tutum; dünya gerçeği hakkında daha önce -kendimiz dahil, hangi kaynaklı olursa olsun- ileri sürülmüş olan göreli gerçeklerin (metinler, otoriteler ve egemen teorilerin) dâima kuşkuyla karşılanmasını gerektirir.

"Deneyci ve akılcı" bir insan; dünya gerçeği hakkındaki herhangi bir görüşün doğruluğunu, mantıklı olmak kaydıyla, yeni gözlemler yaparak araştırır. O görüşün mantıksal sonuçları üzerinde düşünür.

Bütün bunların sonunda şu iki sonuçtan birine ulaşabilir:

a) O görüş gerçekten doğrudur: Onun doğruluğunu onaylayan yeterli kanıtlar bulunmuştur. Örnekler verelim:

-Sisamlı Aristarchus'un (M.Ö. 310-230) "Güneş sabittir; Yer onun çevresinde döner" görüşü, yaklaşık ikibin yıl sonra, Copernicus (1473-1543) tarafından deney yoluyla kanıtlanmıştır.

1847'de H.Helmholtz'un (1821-1894) ortaya attığı enerjinin korunması yasası, J.P.Joule (1818-1889) tarafından doğrulanmıştır.

b) O görüş doğru değildir: Onun yanlış olduğunu gösteren kanıtlar bulunmuştur. Ya düzeltilmesi, ya da terkedilerek yerine başka bir görüşün geliştirilmesi gerekir. Örnekler verelim:

-Anaxagoras (M.Ö. 500-428) Yunanlıların Tanrı saydığı güneş ve yıldızların, birer ateş yığını olduklarını ileri sürer.

-Copernicus (1473-1543) Kilise'nin resmi görüşü olan "Aristo-Batlamyus Sistemi"nin yanlışlığını kanıtlayarak, yerine "güneş merkezli evren sistemi"ni geliştirir.

-J.Kepler (1571-1630) "Gezegenlerin daire değil, elips şeklinde bir yörünge izlediklerini" kanıtlayarak Copernicus sistemini düzeltir.

-B. Franklin (1706-1790) paratoneri keşfederek o zamana kadar tanrısal öfkenin işareti sayılan yıldırımın, bir doğa olayından (elektrikten) ibaret olduğunu kanıtlar.

-Lavoisier (1743-1794), G. H. Stahl'ın (1660-1734) "flojiston kuramı"nı çürüterek, yanma olgusunu oksijenle açıklar.

-Louis Pasteur (1822-1895) skolastiklerin savunagelduğu "kendi kendine üreme" savının olanaksızlığını kanıtlar.

Yöntemli kuşkudan yoksunluğun örneklerinden biri, bir göreli gerçeği "metinler ve otoritelerle savunmak"tır.

Burada "metin" bir olgu (ya da olgular) hakkında yazılmış bir yapıt (kitap, makale, söylence...); "otorite" ise herhangi bir olgu (ya da olgular hakkındaki görüşleri genel kabul görmüş kimse (düşünür, filozof, bilim adamı,

önder, politikacı, peygamber, şeyh, ...) anlamındadır. Söz konusu yapıt ve kişi, tarihsel ya da çağdaş olabilir. Eğer biz olgular hakkındaki düşüncemizi; hiçbir gözlem ve muhakeme yapmadan, bir yapıta veya bir kişinin görüşlerine dayanarak açıklarsak, o görüşü "metin ve otorite ile" savunmuş oluruz.

Yapıtlara ve otoritelere başvurma, belli bir noktaya kadar gerekli ve kaçınılmazdır. Çünkü, insanlığın bilgi birikimini (B) ancak bu yoldan öğrenebiliriz. Ancak unutmamak gerekir ki B'nin bir bölümü doğru, bir bölümü yanlıştır. Başka bir deyişle, dünya gerçeğine uyum bakımından, bir bölümü yeterli ölçüde kanıtlanmış, öbür bölümü yeterli ölçüde kanıtlanmamıştır.

İkinci durum üzerinde duralım: Birçok yapıt ve otorite, nesnel gerçeği değil, göreli gerçeği anlatır. Başka bir deyişle, nesnel gerçeği bütünüyle ve tüm derinliğine kavrayamaz. Dolayısiyle, doğru olduğunu gösteren yeterli kanıt yoktur. Bu eksiklik şu dört nedenden kaynaklanabilir:

i) Görüş hiçbir gözlem yapılmadan, zihinsel kurgu yoluyla oluşturulmuştur (Örnek: Platon'un idealar teorisi).

ii) Kullanılan gözlem tekniği yetersizdir. Gözlem yapılmış, ancak bileşik-olanı basit gösteren bir teknik kullanılmıştır (Empedocles'in dört öge teorisi... Yalın gözleme dayanan bu teori günümüzde bile, kimi tarikatlar tarafından doğru olarak kabul edilmektedir.)

iii) Görüş; tek egemen ve tek hakem olan nesnel gerçeğin onayına sunulmamıştır (Galilei'ye kadar geçerli olan, "atılan ağır bir cismin hafif bir cisimden daha hızlı düşeceği" teorisi).

iv) Görüş; nesnel gerçeğe ulaşma kaygısından başka bir amaçla oluşturulmuştur (Örnek: Gobineau'nun ırk teorisi).

Yapılacak iş; bu görüşleri öğrendikten sonra, onları, nesnel gerçekle karşılaştırarak sınamaktan ibarettir. Bu da, kanıt aramaya yönelik, yeni gözlemler ve deneylerle yapılabilir.

Söz konusu gözlemler, bizim tarafımızdan yapılabileceği gibi, başka bir araştırmacı tarafından da yapılabilir. Herhangi bir araştırmacı yeni gözlemler yoluyla "metinlerde otoritelerce ileri sürülen görüşleri" aşmış, onların yanlışlığını kanıtlamış olabilir.

Durum böyle olmakla birlikte, birileri halâ "metin ve otorite"ye dayanarak konuşup düşünebilir. Bu takdirde "bir görüşü metin ve otoritelerle savunmak;" bir olgu hakkında daha sağlam bir görüş geliştirildiği halde, bilgisizlik, tutuculuk ya da çıkar nedeniyle, o görüşe karşı çıkmak, artık çürütülmüş olan bir göreli gerçeği savunmakta direnmektir. Bunlara kısaca "skolastikler" adını verebiliriz.

Bilim tarihinde skolastiklere karşı pek çok düşünür savaşım vermiştir. Bunlardan biri de Galilei'dir. yaklaşımı, "Bizim işimiz, yalnız duyu organlarının verdikleriyledir, kağıt alemiyle değil!" sözünde gizlidir. Bu sözde, Batı'nın gücünü, Doğu'nun zayıflığını açıklayan etmeni de buluruz.

Galilei (1564-1642) bugünkü anlamıyla bilimsel yöntemi ilk kullanan insandır. Nesnel gerçeği öğrenmek için, kendisinden önce ileri sürülen görüşleri -ki bunlara "kâğıt âlemi diyor- bir yana bırakarak, kendi duyu organlarıyla Evren'i (Bilinç-Dışı'nı) gözlemlemeye yönelmiştir.

Evren'de onu ilgilendiren olgular, fizik ve astronomik olgulardı. Bu amaçla önce tek tek olguları gözlemlemiş, sonra bunlardan yasalar çıkarmış, nihayet bulduğu yasalarla yeni ve başka olguları öngörmeye çalışmıştır. Öngörüleri doğru çıktığı ölçüde, bulduğu yasaları doğru kabul etmiştir. Başka bir deyişle, önce; duyularını, "Bilinç-Dışı"nı oluşturan nesnelere yöneltmiş; bu yoldan edindiği bilgileri aklı gücüyle işlemiştir. Sonra; nesnel gerçek hakkında oluşturduğu göreli gerçeğin, nesnel gerçeğin aynı olduğunu gösteren yeterli sayıda kanıt aramıştır.

Galilei; son bir adım olarak, doğru, kesin ve sağlam saydığı fizik ya da astronomik yasaları çağının bilim dünyasına duyurunca, bu alanda eskiden beri doğru sayılan görüşleri savunanların yoğun tepkisini çekmiştir. Çünkü Galilei nesnel gerçek hakkında farklı bir görüş ileri sürdüğü için, yerleşik görüş sahiplerinin prestijini sarsmış, kimi çıkarlarını tehlikeye sokmuş oluyordu.

Aralarındaki çatışma aslında bir yöntem çatışmasıydı. Bu çatışmayı, şöyle ifade edebiliriz:

Yerleşik (egemen) görüş sahipleri; "Bilinç-Dışı" hakkında yüzyıllardır doğru kabul edilen bir göreli gerçeği savunuyordu. Bunun için de eski metin ve otoriteleri kanıt olarak gösteriyorlardı. Kullandıkları yöntem, "otoriteye başvurma" yöntemidir. Bu yöntemin genel kalıbı şöyledir: "P önermesi doğrudur; çünkü X böyle söylüyor." Burada X'in yerine herhangi bir ideoloji, herhangi bir kitap ya da herhangi bir ünlü şahsiyetin adı konur. Oysa P önermesi yanlış da olabilir! Şu nedenle ki X yanılmış olabilir. Dolayısiyle, yanlış yoldayız.

-Galilei ise, duyu organlarını ve aklını kullanarak, doğrudan doğruya karşı karşıya geldiği Bilinç-Dışı'na dayanıyordu. Kanıt olarak da yaptığı gözlem ve muhakeme sonuçlarını gösteriyordu. Bu yöntem, "nesnel gerçeğe başvurma" yöntemidir. Genel kalıbı şöyledir:

"P önermesi doğrudur; çünkü nesnel gerçek böyle söylüyor." Bu takdirde, P yanlış olamaz. Şu nedenle ki nesnel gerçekle uyumludur. Dolayısiyle, doğru yoldayız.

Demek ki nesnel gerçek hakkında ileri sürülen bir görüşün doğruluğu; o görüşün, yine nesnel gerçeği oluşturan olgular tarafından onaylanmasıyla anlaşılabilir. O görüşün doğru olduğunun, bir otorite ya da yapıt tarafından onaylanmış olması kesinlikle yeterli değildir. Kısacası, son söz; tek egemen ve tek hakem olan Doğa'nındır, Bilinç-Dışı'nındır.

Bu koşul; bilimlerde yaygın kabul gören bütün teoriler için geçerlidir. her teori -şu veya bu ölçüde- bir göreli gerçek, her teorisyen bir otoritedir. Dolayısiyle Galilei de, teorisini ileri sürdükten sonra, bir otorite olmuştur. Ne var ki ondan sonra gelen bilim adamları; onun fizik ve astronomiyle ilgili görüşleriyle yetinmemiş; tek hakem olan Doğa'ya başvurmayı sürekli kılarak, nesnel gerçeğin derinliklerine doğru yürümeye devam etmişler, Galilei'nin aklının ucundan bile geçirmediği yeni gerçekler keşfetmişlerdir. Evrenin derinliklerine, sonsuz küçüklüğe ve sonsuz büyüklüğe doğru ilerleyiş; günümüzde de devam etmekte, gelecekte de devam edecektir.

Sonuçlarımızı kendi toplumumuzla ilgili olarak çıkarmaya çalışacağız.

Türk toplumu yüzyıllar boyunca, nesnel gerçeğin derinliğini ve iç yapısını hesaba katmayan bir düşünce sisteminin -Parmenides yaklaşımının bir benzeri olan- İslâmi düşüncenin etkisi altında yaşayagelmiştir. Bu sistem -tüm dinler gibi- en son verilecek yanıtları en önce her "bilgi"yi hazır verdiği için, bireyi "zihin tembelliği"ne yöneltmiş; onun araştırma, soru sorma ve "duyumları işleyen düşünme" yeteneği üzerindeki etkisi çok zararlı olmuştur.

Olumsuz etkiler bununla kalmadı: Halkımız ve özellikle "aydın"larımız; yüzyıllar boyunca, dünya gerçeğini, onun koşullarını, yaşamsal, sosyal ve çağdaş yönlerini farkedemedi. Onun tüm nesnelliğiyle ne matematik, ne fizik, ne biyolojik, ne psikolojik, ne sosyal ne başka bir boyutunu görebildi. Çünkü gözlem yapmadı; hele aletli gözlem nedir, hiç bilmedi. Çok kısıtlı bir B= f (Ty) fonksiyonundan, geniş ve dinamik bir B= f (Ta) fonksiyonuna geçemedi. Dolayısiyle, nesnel gerçek hakkındaki bilgisi belli bir düzeyde donup kaldı. Bileşik olanı basit gördü. Duyumsal gerçekleri zenginleşmediği için, rasyonel gerçekleri de yoksul kaldı. Göreli gerçeklerini düzeltemedi; bunların arasından, yanlış olanları ayıklayamadı. Hemen herşeyi -insanın bilimsel yöntemden yoksun bulunduğu çağların ürünü olan- bir takım masallarla, öykülerle, hayal ürünü varlıklarla açıkladı; daha doğrusu açıkladığını sandı. Bu dogmalar kapkara birer perde gibi, doğal ve sosyal çevrenin koşullarını, belirleyiciliğini ve ona uyum gereğini ondan yüzyıllarca gizledi. Öyle kurmaca bir "dünya"da yaşadı ki, bu dünya birkaç "otorite"nin basit gözlemi ya da hayalinin ürünü olduğu için göreliydi, yapaydı. Kimi toplumlar nesnel gerçeğe gittikçe yaklaşmayı başardığı için de, çağdaş değildi. Sonuçta, pozitif bilimlerde hiçbir bilgi birikimi sağlayamadı; buna bağlı olarak da yaşam kalitesini yükseltemedi.

Tâ ki O gelinceye, "Hayatta en hakikî mürşit ilimdir" diyen Büyük Aydınlanmacı gelinceye kadar!... O ki gerçeklerini, Hubble ya da Hopkins ultraviyole teleskopları, yeni görüntüleme sistemleri süper hızlandırıcılar, fiber optikli araçlar, taramalı elektronik mikroskoplar ve bilgisayarlar, radyometrik tarihleme, kütle spektrometrisi, gaz kromatografisi gibi teknikler temelinde oluşturacak bir toplum olmamızı hedefliyordu.

Bu yönde attığımız adımlar sayesindedir ki -belirli toplum kesimleriyle sınırlı kalsa da- birçok yanlış görüşümüzün kaynağı olan, "bileşik-olanı basit görme" alışkanlığımızdan kurtulduk. Yüzlerce yılın biriktirdiği, yanlış göreli gerçeklerimizi değiştirmeye; "Bilinç-Dışı"nı kendisi neyse, o şekilde görmeye başladık. Dünya yaşamımızı daha doğru olarak düzenleme, daha güçlü ve gönençli olma fırsatlarını elde ettik. Daha da önemlisi, ilerleme için -kaynağı ne olursa olsun- en doğru sanılan bilgilere bile kuşkuyla bakmanın birinci koşul olduğunu öğrendik. Kısacası, doğa karşısında deneyci ve akılcı bir tutum izlemeye başladık.

Ancak şu da doğrudur: Bu kurtarıcı eğilim, ne yazık ki belirli kesimlerle sınırlı kaldı. 1950'li yıllardan beri uygulanan ters yöndeki politikalar nedeniyle, geniş halk yığınlarına tam olarak ulaştırılamadı. Bu uğursuz politikalar 1980'lerden beri daha da etkili oldu. Dogmatizm ahtapotu, halkımızı yeniden kolları arasına aldı.

Bilimsel düşünceyi benimsemiş gerçek aydınlarımız bu trajik durumu daha iyi değerlendirmek; kendilerine düşen ahlâki sorumluluğun gereği olarak, görevlerini düşünce ve eylem planında daha bir titizlikle yerine getirmek zorundadır. Bu görev halkımıza yüzyıllardır tutsağı olduğu göreli gerçeklerin çürüklüğünü bıkıp usanmadan göstermek; onun, düşünce ve eylemlerini nesnel gerçeğe daha uygun olan bilgilere dayandırmasına yardımcı olmaktır. Bu sorun, en az demokrasi sorunumuz kadar önemlidir. Çünkü demokrasi arayışımız, bu çaba ile birlikte yürütülmedikçe, daha çok uzun yıllar sürecek gibidir.

Bilim Adamlarımız ve Biz Anadolulu Türkler

(Zafer Toprak'ın "Milli İktisat-Milli Burjuvazi" adlı Kitabı Üzerine Birkaç Söz)

Demirtaş CEYHUN

Son yıllarda genç aydınlarımız da mı tarihle daha çok ilgilenir oldular, yoksa ben mi 12 Eylül'den bu yana, bütün yaşlılar gibi yaşlandıkç salt o tür kitapları görür oldum, bilmem ki? Salt o konulara merak saldım?

Dostum Cengiz Gündoğdu'nun *İnsancıl* dergisinin Ekim 97 tarihli sayısında çıkan *"Yıldız Güncesi"*'ni okuyunca da, herkesce *"dikkatle, özümsene özümsene okunması"* gerektiğini söylediği Zafer Toprak'ın *Milli İktisat-Milli Burjuvazi"* adlı kitabını hemen koştum satın aldım işte bu merakla.

Prof. Toprak, yakın geçmişimizle ilgili öyle ilginç savlar ortaya atıyordu ki çünkü, bu yazıdan öğrendiğime göre... Örneğin, Jön Türkler Osmanlı devlet geleneğine başkaldırmışlar, onların uzantısı olan İttihatçılar da, *"Kapıkulu"* geleneğini yadsıyıp devlete karşı bireyi savunmuşlardı İkinci Meşrutiyet'ten sonra. Anadolu halkı da Balkan Savaşı yenilgisinden sonra birden Türk olduğunun bilincine varmış ve *Türk milliyetçiliği birden kitleselleşerek geniş kesimleri peşinden sürüklemişti. İttihatçıların en büyük başarısı da Anadolu'da bir ulus yaratmaktı.* Nitekim, Milli Mücadele de bu birikim sayesinde başarıyla sonuçlandırılabilmişti. Osmanlı sosyalistleri, sosyalistlik adına milliyetçilik yaptıkları için de, imparatorluk çözülmüştü.

Gerçekten de, o güne dek ne duymuştum, ne de herhangi bir kaynakta benzerine rastlamıştım bu savların.

Ancak, kitabı okumaya başlayınca, nasıl anlatsam bilmem ki, şaşkınlığım daha da arttı sözcüğün tam anlamıyla. Çünkü, gördüğüm kadarıyla, Sayın Prof. Toprak da, önsözde biraz da iğneli bir dille küçümsermişcesine *"alaylılar"* diye adlandırdığı kimi tarihçilerimiz gibi tıpkı, önceden varılmış birtakım yargılarını doğrulamağa çalışıyordu sanki. Cengiz Gündoğdu'nun sözünü ettiği bu ilginç savların ve genellemelerin neredeyse tamamı, daha kitabın başında, topu topu 8.5 sayfalık *"Giriş"* bölümünde, artık tartışılmasına bile gerek olmayan doğrular olarak sıralanıvermişti ardı ardına...

Kısacası, Prof. Toprak'ın, *"devlet geleneğine başkaldırmış Jön Türklerin"* uzantısı olan ittihatçıların da, daha *"devrimin ilk yıllarından"* itibaren *"kapıkulu geleneğini yadsıyarak, devlete karşı bireyi savunduklarından"*, yani *"mali devlet yerine iktisadi devlet"* görüşünde olduklarından, Balkan Savaşı yenilgisinden sonra da Türk ulusçuluğu düşüncesini benimseyip, özellikle Birinci Dünya Savaşı yıllarında *gerçekleştirdikleri devrimlerle Osmanlı İmparatorluğu'nun ekonomik yapısını ulusallaştırarak hızla bir ulusal burjuva yarattıklarından* galiba hiç kuşkusu yoktu...

Nitekim, kitabın geri kalan 200 sayfasının tamamında da, neredeyse salt bu kanısını güçlendirecek nitelikteki, İttihat ve Terakki hükümetlerinin çeşitli zamanlarda aldıkları, İstanbul'daki ticari faaliyetin yapısını değiştirmek amacındaki kararlarından, birtakım yazarların Türkleri de ticarete (bakkalığa, esnaflığa) heveslendirmeye çalışan gazete yazılarından, haberlerinden, yorumlardan aktarmalar yapmakta, o dönemde kurulmuş şirketlerle ilgili ayrıntılı bilgi ve rakamlar vermekte, sonra da o kararlarla yazılardan kimilerini ek olarak uzun uzun yayımlamaktadır.

Oysa, *Jön Türk* hareketinin, Prof. Toprak'ın kesin bir dille belirttiği gibi, Tanzimat aydınlarının Osmanlı devlet geleneğine karşı bir başkaldırı girişimi olduğunu söyleyebilmek gerçekten olanaklı mıdır acaba? Yoksa, tam karşıtı, bütün tarihi boyunca kendiliğinden devletle özdeşleşmiş Osmanlı aydınının, tehlikede gördüğü devlet geleneğine sahip çıkma sevecenliğinin bir doğal girişimi midir bu?

Çünkü, ilk Jön Türkler olan Namık Kemal'ler, Ziya Paşa'lar, Şinasi'ler, Batılıların biraz da *İlericilik, devrimcilik* anlamında kullandıklarının farkında olsalar gerek ki, bu deyimi bile benimsememişlerdir kesinlikle, kendilerinden ısrarla *"Yeni Osmanlılar"* diye söz etmişlerdir sürekli, bilindiği gibi. Nitekim, Prof. Niyazi Berkes de,

"1867,70 yılları ulusal özgürlük ve liberal rejim davalarının en kızıştığı bir süre olduğu halde, Yeni Osmanlılar (Jön Türkler) devrimci ve ulusçu olmadıkları gibi Batıdaki anlamda anayasacı liberal bile değillerdi." diye yazmaktadır. (Türkiye'de Çağdaşlaşma, s. 280)

Zaten Avrupa'ya gitmeleri de, siyasal sürgün olarak kaçma filan değil, o sıralar Paris'te bulunan Mustafa Fazıl Paşa'nın çağrısı üzerine ve onun parasal desteğiyle olmuştur. Mustafa Fazıl Paşa ise, kendisini Mısır valisi yapmadıkları için Saray'a küskündür sadece. Hepsi o kadar olsa gerek ki, beş on gün sonra, Sultan Abdulaziz'in de Paris sergisinin açılışına katılmak üzere III. Napolyon'un çağrısı üzerine Fransa'ya geldiğini duyunca, koşmuş Marsilya'da karşılamıştır. Hatta, üzerine kendi resmini işlettiği bir halıyı, Paris'te, Osmanlı elçiliğinde düzenlenen bir kabul resminde Sultanın oturacağı koltuğun altına serdirmiştir.

Ayrıca, Namık Kemal ile Ziya Paşa'yı da hemen apar topar uzaklaştırtmıştır Paris'ten, Londra'ya göndertmiştir.

İlginçtir, Ziya Paşa da, Paris'ten sonra Kraliçe Victoria'nın çağrılısı olarak Londra'ya gelen Sultan Abdülaziz'i protesto etmeye kalkışmak filan şöyle dursun, n'apıp edip huzuruna girerek kendisine bir *ariza* (dilekçe) bile sunmuştur temenna ile...

Görüldüğü gibi, Jön Türklerin yeni bir düzen kurmak için Osmanlı devlet geleneğine başkaldırmış devrimciler olduklarını ve bu yüzden Avrupa'ya kaçmak zorunda kaldıklarını söyleyebilmek, gerçekten söz konusu dahi olmasa gerektir kesinlikle.

Abdülhamit'in gittikçe şiddetlenen dikta yönetimine karşı, 1889'da Mekteb-i Tıbbiye öğrencilerinin önce İttihad-ı Osmani adıyla kurdukları, adı sonra İttihat ve Terakki olarak değiştirilen örgüt aracılığıyla Jön Türk hareketi 1895'lerden itibaren yeniden alevlenmişse de, amaç gene bir devrim yapmak değil, sadece Saray'ın anayasayı tekrar yürürlüğe girdirerek meclisin açılmasına olanak vermesini sağlamaktır, bilindiği gibi.

Nitekim, bu dönemde de hareketin önderleri Abdülhamit yönetimiyle ilişkilerini neredeyse hiç kesmemiştir. Örneğin, İttihat ve Terakki cemiyetinin Paris Şubesini kuran ve yöneten Ahmet Rıza Bey, çıkardığı "Meşveret" adlı gazetede, Saray çevrelerince dinsizlik ve sosyalistlik diye suçlandığı için pozitivistlerle ilişkisinden hiç söz etmeden, saltanatın geleceği açısından Abdülhamit'e akıllar vermekte, ilkokullardan üniversiteye bütün eğitimi kapsayan bir reform yapmasını önermektedir. Çünkü, içinde bulundukları toplumsal sorunların ancak eğitimle, öncelikle de köylülerin eğitimi ve böylece tarımın modernleştirilmesiyle çözülebileceğine inanmaktadır, bu nedenle Galatasaray Lisesini bitirdikten sonra Avrupa'ya gitmiş ve tarım eğitimi görmüştür.

Hareketin bir başka önderi Mizancı Murat Bey ise, çıkardığı Mizan adlı gazetede Pan-İslamist görüşleri savunmaktadır zaten. Eleştirdiği tek nokta, meclisin kapatılmış olmasıdır. Çünkü, meşveret usulünden Kuran'ın Alî İmran ve Talâk surelerinde söz edilmektedir, dolayısıyla meclis şeriata aykırı değildir. Nitekim, 1895'te Fransa'ya gidinceye dek, Liberal ve meşrutiyetçi bir öğretim üyesi olarak Mekteb-i Mülkiye'de ders vermeyi sürdürmüştür. Avrupa'da da, Abdülhamit yönetimini şiddetle eleştirmesine karşın, sonuçta Pan-İslamist görüşlerinden dolayı sanki Abdülhamit'i savunuyormuş gibi bir görüntü vermiştir Batılılara. Bu yüzden arkadaşlarıyla da ters düşmüştür.

Jön Türk hareketinin 1895'lerden sonraki bir diğer ünlü önderi Prens Sabahattin ise, zaten Saray'dandır. Abdülhamit'in kız kardeşinin oğludur.

Ancak, İmparatorluğun içinde bulunduğu sorunlarla ilgili yeni bir görüş getiren tek Jön Türk önderi de Prens Sabahattin olmuştur, doğrusu bizce de... Bilindiği gibi, 1899'da babası Mahmut Celalettin Paşa ile birlikte Avrupa'ya giden Prens, orada, Ahmet Rıza Bey'in aksine pozitivistlerle değil, tam karşıtı Le Play okulu ile ilişki kurmuş ve kendisine para yardımında da bulunduğu söylenilen Edmond Demolins'in, toplumsal sorunların toplumsal yapılardan kaynaklandığı görüşüne katılıp, o günlerde kimi Batılılarca da öne sürüldüğü gibi, Osmanlıların da bir an önce Doğulu (asiatic) toplumsal yapıdan, Batılı (antic) toplumsal yapıya geçirilebilmesi için *"adem-i merkeziyet ve teşebbüs-ü şahsi"* (tek merkezli olmaktan çıkmak ve özel girişimciliği desteklemek) fikirlerini savunmaya başlamıştır coşkuyla.

Görüldüğü gibi, Prens Sabahattin'in de aslında Abdülhamit'le bir sorunu yoktur ve çözüm olarak da sonuçta bir yönetsel reform önermektedir. Özel girişimcilik konusunda da, Anadolu halkının yapısı ile ilgili bir ekonomik analizde ve özgün bir öneride bulunmamaktadır.

Zaten Osmanlı aydınları arasında, değil bir *ekonomist*ten, ekonomi ile şöyle biraz yakından ilgilenmiş birinin varlığından sözedebilmek dahi olanaksızdır galiba. Çünkü, bilindiği kadarıyla Mekteb-i Mülkiye ile Harbiye ve ola ki Mekteb-i Hukuk'ta okutulan (ve gene ola ki, ticaretle ilgili bazı pratik bilgilerin verildiği ve ticaret muhasebesinin öğretildiği) birkaç saatlik *"ilm-i servet"* derslerinin dışında, ekonomi eğitimi veren bir okul yoktur ülkede. İlk kez 1933 yılında, üniversite reformu sırasında İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakülte-

si'ne bağlı bir *"İktisat Enstitüsü"* nün de kurulmasına karar verilmiş ve bu amaçla ünlü Alman bilim adamları *Prof. Wilhelm Röpke, Prof. Alexander Rüstow, Prof. Gerhard Kessler ve Prof. Fritz Neumark*'ın İstanbul'a gelmesi sağlanmıştır. Bu enstitü de 1936 yılında İktisat Fakültesi adıyla eğitime başlayabilmiştir. Gene, ticaret ortaokulları ve liseleri de ancak 1946 yılındaki 3. Milli Eğitim Şurası'nda alınan kararlardan sonra açılabilmiştir. *İktisadi ve Ticari İlimler Akademileri* de 1959'da kurulmuştur.

Bu nedenle, Prof. Toprak'ın, kitabında, herhangi bir kaynak gösterme gereği de duymadan, üstelik öğretim üyelerinin neredeyse tamamı matematik okutulmayan medreselerden yetişmiş ulemadan oluşan Abdülhamit dönemi ideadileriyle ilgili olarak, *"Orta ve yüksek okullarda okutulan iktisat derslerinde Adam Smith, Leroy Beaulieu, Charles Gide gibi iktisatçıların eserlerinde görülen klasik öğretiler gündeme gelmişti."* (s.146) şeklinde bir yargıya varabilmesini anlamak gerçekten olanaksızdır doğrusu.

Nitekim, İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra İstanbul'a dönebilen Yusuf Akçura da, 1911 yılında çıkarmaya başladığı *"Türk Yurdu"* adlı dergisinin 9. sayısında *"Parvus Efendi'yi yazı ailesine niçin aldığını"* açıklarken, neredeyse hepsine başvurduğu halde, halkın ve köylünün ekonomik sorunları üzerine yazı yazacak bir Osmanlı aydını bulamadığından, *"Maliyeci Cavit Beyin bile Türkiye'nin ekonomik sorunları üzerine yazmaktan kaçındığından"* acı acı dert yanmaktadır. (Yön Dergisi, 29 Mayıs 1963; Prof. Berkes, age, 460)

İlginçtir, gene Prof. Toprak'tan öğrendiğimize göre, Osmanlılardaki ilk ekonomik eleştirileri de, *Musa Mehmetcanlıoğlu Akyiğitzade* adında bir Kazanlı göçmen yazmıştır 1900'lere doğru. 1865 yılında Kazan'da doğan Akyiğitzade, İstanbul'a tam 22 yaşındayken 1887'de gelmiş, burada da Mekteb-i Mülkiye'de okumuştur. Daha sonra da Harp Akademisi'nde *Rusça* ve *"İlm-i Servet"* dersleri vermiştir.

İttihat ve Terakki hükümetlerinin ünlü maliye bakanı Cavit Bey de Mülkiye'den yetişmiştir ve Yüksek Öğretmen Okulu'nda *"İlm-i Servet"* dersleri vermiştir.

Kuşkusuz, her ikisinin de ekonomi bilimi konusundaki bilgisi, salt Mekteb-i Mülkiye'de okudukları (daha sonra okuttukları) *"İlm-i Servet"* derslerinin eğitim programıyla sınırlı olmasa gerektir. Elde edebildikleri olanaklar ve bildikleri yabancı dil ölçüsünde kendilerini özel olarak da yetiştirmişlerdir mutlaka.

Ancak, böylesi birkaç ayrıksı (istisnai) örneğe bakarak, Osmanlı aydınlarının, İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra ülkenin ekonomi politikasının saptanması konusunda geniş açılı, ciddi bir tartışmaya ve araştırmaya girmiş olabileceklerini düşünmenin gerçekten olanağı var mıdır acaba?

Zaten Sayın Prof. Toprak da, gördüğümüz kadarıyla (Örneğin Cem Yayınları arasında çıkan *"Türkiye Tarihi"* adlı ortak yapıtın 3. cildine yazdığı *"İktisat Tarihi"* bölümünde) Osmanlı aydınlarının 1908'den sonra da, tıpkı Tanzimat'tan bu yana olduğu gibi ekonomi (iktisat) denilince hemen dış ticareti geliştirmeyi ve yabancı sermaye girişini hızlandırmayı düşündüklerini, dolayısıyla da ilk iş olarak gümrük vergileriyle oynadıklarını belirtmektedir.

Bu yüzden, Osmanlı aydınlarının 1908'den sonraki (güya) ekonomi ile ilgili yazılarında, sanki *"İktisadi yaşamın temel yönlendiricileri"* imiş gibi bolca kullandıkları *"serbesti-i ticaret", "serbesti-i mübadele", "serbesti-i rekabet"* vb. gibi tamlamalardaki Farsça *"serbesti"* kavramı da, aslında ekonomik bir anlamdan (liberal anlamından) çok, siyasal bir anlam (özgürlük anlamını) içerse gerektir bizce de, hiç kuşku yok ki...

Ama ne var ki, Prof. Toprak, galiba Osmanlı aydınlarının yazılarındaki bu söylemin yanıltmasıyla, salt çıkarılan yasalara, yönetmeliklere, kararnamelere, verilen demeçlere ve devlet eliyle birilerine zorla kurdurulan İstanbul'daki birkaç şirkete bakarak, İttihatçıların, *"daha devrimin ilk yıllarından itibaren 'kapıkulu' geleneğini yadsıyıp, bireyciliği toplumun temel felsefesi yaptıkları ve 'teşebbüs-i şahsi' görüşünü de Osmanlı toplum yaşamının temeli haline getirdikleri", "bu devrimle de"* Osmanlı İmparatorluğu'nun *"mali devlet"* anlayışından *"iktisadi devlet"* anlayışına geçmesini sağladıkları yargısına kolayca varabilmiştir, gördüğümüz kadarıyla.

İlginçtir, İttihat ve Terakki hükümetinin, Balkan Savaşı yenilgisini bir onur sorunu yapmanın öfkesiyle ticaretin Hıristiyan azınlıkların elinden alınarak Müslümanlaştırılması girişimlerinin ardından, Ziya Gökalp'in önerdiği, bir anlamda yabancı mallarının devletçe boykot edilmesi demek olan ve Cumhuriyet döneminin masum *"Yerli Mallar Haftası"* niteliğindeki *"Milli İktisat"* şiarını parti politikası haline getirmesini de, ola ki Osmanlı aydınlarının gazetelerdeki, Balkan yenilgisinden sonra hızla değişerek Hıristiyan azınlık ve yabancı düşmanı kesilmiş yeni söylemlerinin etkisiyle galiba, ülkenin birinci Dünya Savaşı yıllarında "Milli İktısat" adı altında yeniden liberal ekonomiden vazgeçip devletçi ekonomiye döndüğü şeklinde yorumlamıştır kolayca, bu kez de...

Oysa, Osmanlı aydınlarının bu *"Milli İktisat"* deyiminden neyi kastettiklerini, 1923 yılında İzmir'de top-

lanan *"Milli İktisat Kongresi"*ndeki tartışmalardan ve *"Hırsızlık, yalancılık, riya ve tenbellik en büyük düşmanımızdır.", Türkler irfan ve marifet aşıkıdır." "Türk kadını ve kocası, çocuklarını iktisadi misaka göre yetiştirir."* şeklinde maddeler içeren bir *"Misakı İktisadi"* (iktisadi and) içilmesini öneren kongre kararlarından bile çıkarmak olanaklıdır bizce.

Ayrıca, burada hemen şunu da belirtelim ki, Sayın Profesör, *"Milli İktisat"* deyimini Osmanlı aydınlarının *"devletçi ekonomi/kapalı ekonomi"* anlamında kullandıklarını savlamakla da kalmamaktadır kitabında, üstelik kendisi bu deyimi *"toplumların içinde bulundukları üretim ilişkisi aşaması"* anlamında da kullanmaktadır. Örneğin, kitabının 17 sayfasında *"Bütün Türklük tarihinden bilinen kadarıyla 'Türk Milli İktisadı'nın en uzun süren aşaması çobanlıktır."* demektedir.

Oysa, *"Milli İktisat"* deyimi gerçekten ekonomi bilmiyle ilgili bilimsel bir terim midir acaba, yoksa siyasal bir deyim midir?

Ama, Sayın Profesörün, dil konusundaki bu umursamazlığı bir yana, Türkiye'nin gerçeklerini öğrenme konusunda da arşiv karıştırmaktan öte bir tedirginliği, endişesi yoktur ne yazık ki, gördüğümüz kadarıyla...

Örneğin, *"1908'e değin büyük ölçüde ders kitaplarının sayfalarında yer alan koruyucu ya da serbest dış ticaret tartışması 1908 Devrimi ertesi dergi ve günlük gazetelerle kamuoyuna yansıdı."* diye yazabilmektedir kolaylıkla. (s.30)

Oysa, Osmanlı İmparatorluğu'nun bütün tarihi boyunca tek eğitim kurumu olan medreselerde ders kitabı kesinlikle söz konusu değildir. Eğitim tamamen ezbere dayanmaktadır. Dolayısıyla ders kitabı kavramı da Osmanlılarda ilk kez 19.yüzyılın sonlarında gündeme gelmiş ve ilk ders kitaplarını Abdülhamit, saraya aldığı ulemaya (matematik, fizik, felsefe vb. gibi dindışı derslerin okutulmadığı medreseden yetişenlere, hacılara hocalara) yazdırtmıştır. Bu nedenle, Mekteb-i Mülkiye vb. gibi birkaç okulda okutulan *"İlm-i Servet"* derslerinin de gerçekten yazılı bir ders kitabı var mıdır, doğrusu kuşkulu olsa gerektir.

Gene, 1908'de İstanbul'da yayımlanan gazete ve dergiler aracılığıyla, aydınlar arasındaki bir tartışmanın kamuoyuna yansıtılabilmesi olanağı, o dönemin koşullarında ne oranda vardır acaba? Gazete ve dergilerin sayısı gerçekten de 1908'den sonra birden pıtrak gibi çoğalmıştır, doğrudur. Meşrutiyet'in ilanından sonraki 3,5 ay içinde tam 607 gazete ve dergi yayımlanmağa başlamıştır İstanbul'da. Ama ülkede ne doğru dürüst bir ulaşım olanağı vardır, ne de bir dağıtım ve satış örgütlenmesi... Bu yüzden, gazete ve dergilerin çoğunun tirajı 1-2 bini bile bulamamaktadır. Öteki illere gönderilmek şöyle dursun, çoğu İstanbul'un bütün semtlerine bile ulaştırılamamaktadır.

Sayın Profesör, Anadolu halkının toplumsal ve ekonomik yapısıyla ilgili herhangi bir araştırma yapma gereğini duymadığı için, örneğin İttihat ve Terakki iktidarının *"Anadolu'daki Türk unsura sahip çıkarak"*, bir *"milli burjuvazi"* yarattığını bile rahatlıkla savlayabilmektedir. İlginçtir, kendisini böyle bir yargıya vardıran temel etmenler de, *Parvus Efendi* ile *Tekin Alp*'in yazıları olmuştur gördüğümüz kadarıyla. Oysa, *Parvus Efendi*, Anadolulu bir Ermeni filan olmayıp, Çarlık polisinin elinden canını zor kurtarıp Sibirya'dan kaçarak 1912 yılında İstanbul'a sığınan, Rus komünist partisinin ileri gelenlerinden *Alexander İsrael Helphand*'e Yusuf Akçura'nın koyduğu bir takma addır. *Tekin Alp* ise, İstanbullu *Mosses (Moiz) Cohen* adında bir Musevidir.

Doğrusu, Sayın Profesörün *Osmanlı sosyalist hareketi* ile ilgili yargılarına katılabilmek de pek söz konusu değildir. Çünkü, 1908 yılı sonunda toplanan Osmanlı Parlamentosuna girmeyi başarmış, hepsi de bağımsızlık savaşçısı *Varteks, Zöhrap, Vlahof, Hampartsun Boyacıyan* vb. gibi birkaç Bulgar ve Ermeni milletvekilini Osmanlı sosyalist hareketinin temsilcileri olarak sayamayacağımıza göre, Profesörün Osmanlı sosyalist hareketi olarak gösterdiği isim sadece *İstirakçi Hilmi* olmaktadır. Biraz incelenince İştirakçi Hilmi'ye sosyalist diyebilmek ise, kesinlikle söz konusu bile değildir, oysa...

Sayın Profesör, Anadolu halkının hâlâ hangi üretim ilişkileri içinde olduğu, örneğin toplumsal bilincinde oluşmuş mülkiyet kavramının hangi aşamada bulunduğu vb. gibi konularda tek bir soru sorma gereği bile duymadığı için, üretim ilişkilerinde göçebeliğin hâlâ ağır bastığı toplumlarda ulusçuluk düşüncesinin kolay kolay yeşertilemeyeceği gerçeğini görmezden gelip, salt İstanbul'da kurulmuş şirketlerin yapılarını ve tarihlerini inceleyerek, hükümetlerin bu konularda çıkardıkları yasalara ve aldıkları kararlara bakarak, gerçekten inanılmaz bir rahatlıkla, *"Balkan Harbi'yle durum değişti. Milliyetçilik Müslüman-Türk unsur arasında giderek yeşerdi. Türk milliyetçiliği kitleselleşti. Geniş bir kesimi peşinden sürükledi. İttihatçıların en büyük başarısı bir ulus yaratmaktı. Milli Mücadele böyle bir birikimi devraldı."* diye yazabilmektedir. (s.109)

Pes doğrusu...

Neresi, nasıl düzeltilebilir, bilmem ki...

Biz Anadolulu Türklerin kim olduğunu kavrayabilmemiz için daha çoook bekleyeceğiz galiba...

Düşünce ve İfade Özgürlüğü Karşısında Şair Nef'i Örneği ve İktidarın Davranış Biçimi

Adnan ÖZYALÇINER

IV Murat, yirmi yaşını doldurduğunda ayaklanmaları bastırmıştı. Yeniçerilerle sipahiler, ileri gelen devlet adamlarının önünde Kur'an'a el basıp "vallah, billah!" diyerek padişaha bağlılıklarına and içmişlerdi. İmzalanan şeriat belgesinde: "genel güvenliğin korunması için sipahiler ve yeniçerilerce yemin edilmiş olduğundan" tersine hareket edenlerin ulu Tanrı'nın, peygamberlerinin, meleklerinin ve Muhammet ümmetinin lanetine uğrayacakları kaydediliyordu. Böylece yeniçerilerle sipahileri Tanrı'ya ve halka havale ederek kendisini sağlama alan genç padişah, bunların elebaşlarını ortadan kaldırmak için ülke çapında büyük bir temizlik hareketine girişti.

İdareyi ele almak yetmiyordu. Bunu sürdürmek için yasak ve teröre gerek vardı. İlk iş olarak tütün içmeyi yasaklayıp kahvehaneleri kapattı. Tütün yasağı ile kahvehanelerin kapatılması görünüşte 2 Eylül 1633'te İstanbul'u kasıp kavuran büyük yangına önlem olsun diye gösterilmişti. Dönemin ünlü din bilginlerinden Kadızade'ye göre: "Kahvehanelerdeki tiryakilerin tütün içerken uyuyup lülelerinden tahta aralarına düşen kıvılcımlar yangına neden" oluyordu.

Asıl neden, kahvehanelerde tütün içmenin yanısıra düşünce alışverişinin yapıldığı, gündelik olayların, siyasal durumların konuşulduğu, bilimsel/sanatsal sohbetlerin gerçekleştirildiği yerler olmasıydı.

Padişaha göre, bu türden düşünce alışverişleri, sonunda devlete karşı bir yöne kayabilirdi. Gene padişaha göre, daha önce kahvehanelerdeki "devlet sohbetleri" adı verilen bu düşünce alışverişi işi, devletin başına bunca ayaklanma belasını sarmıştı. Karar kesindi:
"Bir afet olan yangın, ahlaksızlığın alıp yürümesi karşısında Tanrısal bir tokattır; ahlaksızlarla uygunsuzların günah işledikleri, fuhuş yaptıkları, halka her türlü kötülüğü etmek için bir araya geldikleri yerler de kahvehanelerdir."

16 Eylül 1633'te tütünün yasaklanarak kahvehanelerin kapatılması fetvası çıkarıldı. Tütün içmenin cezası idamdı. Gene de yasağa karşı çıkanlar oldu. Bir şair eleştirisini şiirle dile getirmişti:

"zararsız bir duman için neyler bunca dikkatler
Mazlumların ahının dumanını engelleyin odur asıl hüner."

Tütünün yasaklanmasından çok düzeni eleştiren bu karşı çıkışlar, IV. Murat'ı büsbütün kızdırdı. Bunun üstüne hemen her sabah sokaklarda kırk elli ceset görülmeye başlandı. Cellatlar, tütün içerken yakaladıklarının başlarını kestikten sonra kellelerini koltuk altlarına bırakıyorlardı. Çubuklarını da kesilmiş başlarının ağızlarına tutuşturuyorlardı.

Tütün içenleri izlemek için özel bir örgüt bile kuruldu.

IV.Murat, kahveleri kapatıp tütünü yasaklayarak düzeni sağlamak adına, aslında yaptığı baskıyı artırmak için gece fenersiz sokağa çıkanları, sorgusuz sualsiz öldürtmeye başladı. Amaç, halka yeni bir gözdağı vererek onları iyice sindirmekti.

İstabul'da sekiz on sene içinde binden çok insan öldürülmüştü.

Aynı nedenlerle halkın bir araya gelip olan biteni konuşmasını önlemek için çok geçmeden içki yasağı da kondu. Meyhaneler kapatıldı. İçki içmenin cezası da idamdı.

Halk sohbet etmek için bile iki kişi biraraya gelmekten korkar olmuştu. Sokaklarda görülen üç-beş kişilik topluluklar, üstlerine at sürülerek dağıtılıyordu.

O günlerde, denizde, her sabah üç-beş ceset görülürdü. Geceleri dalgalara bırakılan bu cesetler, sabahları kıyıya vururdu.

Bu arada, Dördüncü Murat'ın baskıcı yönetiminden yararlanan ileri gelen devlet adamları, padişahın eğlenceye düşkünlüğünü de körükleyerek onun gönlünü hoş edip imparatorluğun en büyük iş alanlarına el attılar, adamlarının adına ticaret ve yatırımlar yapmaya giriştiler. Bütün ülkede yolsuzluklar arttı. Et, ekmek, erzak, kereste, manifatura, deri, kısacası iğneden ipliğe herşeyin fiyatı düzenini kaybetti. Ölçüsüz kârlar hayatı ateş pahasına çıkardı. Örneğin Kösem Sultan, durmadan kabaran servetini manifatura ticareti yaparak işletiyordu. Bunun için Çakmakçılar yokuşunda büyük bir iş hanı yaptırmıştı.

Aynı devlet ileri gelenleri, memuriyetleri alıp satmaya, rüşvet keselerini ceplerine indirmeye başlamışlardı.

Nef'i, kendisi de şair olan IV. Murat'ın gözde şairlerindendi. Yanından ve sohbet toplantılarından onu pek ayırmazdı. Padişahın ona gösterdiği bu ilgi, öteki şairleri hem kıskandırıyor, hem de kızdırıyordu. Tıfli, Nef'i'yi gözden düşürmek için onun hakkında bir dörtlük yazdı. Dörtlük şöyleydi:

"Kara yüzlü Nef'i'nin kim olduğunu hep bildik
Kendi çingenedir ama babası pis Kürdün biri
Şimdi de bildirdi pemgamber soyuna nefretini
Bilginler düşmanı hınzır yezit oğlu yezit."

Nef'i, gür sesli, sivri dilli, zeki bir şairdi. Padişahın çeresindeki öteki şairler gibi dalkavuk bir yanı yoktu. Belki bu yüzden, yüksek görevler alabilecekken, İstanbul'da vergi katipliği gibi küçük memuriyetlerde bulundu. Yüksek görevleri ya o istememişti, ya da bir takım endişelerle onu bu görevlere getirmek istemiyorlardı. Padişah, Nef'i'nin kasideleriyle yergilerinden büyük bir tad alıyordu. Onun inanılmaz güzelliklerle dolu bu atak şiirlerinden kendi yazmış gibi hoşlanıyordu. Nef'i, bunu bildiğinden, ona sataşmasında öteki şairlerin de sözcüsü olan Tıfli'ye iyi bir karşılık verdi.

"Kahpe hicvine tenezzül etmezdim ama
İstemeden bu yaradılışıma denk düştü
Gerekli oldu bir kahpeye bir kıta dedim
Bir alay fahişeye birlik çabası düştü."

Sözünü esirgemeyen Nef'i'nin şairlerin hepsine birden fahişe demesi, padişahı hem güldürdü, hem de hayran bıraktı. Bu yüzden Nef'i için övgü dolu bir şiir bile söylemiştir:

"Gelin insaf edelim fark edelim değeri
Şairiz biz de diyerek boş sözleri bırakalım
Tatsız tuzsuz söz söylemeden tövbe edelim
Biz söz aktarıcısıyız o ise sözün sahibi
Ona bırakalım buyruğuna boyun eğelim."

Nef'i'yi yergiciliğe iten döneminde yaşanan baskıcı ve üzücü olaylardır. Çevresinde bildiği gördüğü, yaşadığı haksızlıkları eleştirme gereği duymuştur. Daha İstanbul'a gelmeden Anadolu'yu perişan eden Celali ayaklanmalarını görüp yaşamıştır. İstanbul onun için bir hayal kırıklığıdır. Sultan Ahmet dönemindeki duraklama, Birinci Mustafa'nın budalalığına rağmen padişah yapılmasında döndürülen dolaplar, Genç Osman'ın aynı siyasal dolaplara kurban edilip öldürülüşü, çocuk yaşında padişah olan IV. Murat döneminin başlarında devletin kadınların kaprislerine göre yönetilişi, daha sonra bitmeyen kargaşalar, padişahın demir pençesiyle ülkeyi huzura kavuşturma uğruna uyguladığı baskıcı yöntemlerin haksızlıklara yol açışı, en yükseklerdeki devlet adamlarının çalıp çırpmaları ile her türlü ahlaksızlıkları, taşradan gelme küçük bir memur olan Nef'i'yi ta yüreğinden yaralıyordu. Büyük adam sayılan nice insanın akılalmaz küçüklükleri karşısında onlara şiiriyle saldırıya geçti. Bunların kimileri öfke ile söylendiğinden içinde küfürler de vardı.

Nef'i, bu yüzden yaşamının çeşitli dönemlerinde işinden olmuştur. Gürcü Mehmet Paşa'nın şairi üç kez işinden atmasına karşılık o paşaya saldırmaktan geri durmamıştır:

'Üçüncü kezdir Tanrı belasını versin bu melunun
Yok yere beni işimden etti olmuşken övgücüsü onun."

Bir keresinde de ileri gelenlerden Tahir efendi adlı biri:

-Bırakın şu kelbi (köpeği) canım! dediği için ona şu alaycı karşılığı vermiştir:

"Tahir efendi bana kelp (köpek) demiş
İlgi gösterdiği bu sözde bellidir
Malikidir benim mezhebim çünkü
İnancıma göre kelp Tahir (temiz)dir.

Bu şiirlerin kimileri çok ağır ve açık saçık küfürlerle de söylenmiş olsa Nef'i'nin şiir söylemedeki ustalığı onları okunduğunda hoşa gidebilecek ince güldürüler biçimine getirmiştir.

Nef'i'nin yergilerini topladığı kitabı Kaza Okları anlamına gelen Siham-ı Kaza'dır. IV. Murat, başlangıçta, sevdiği ya da sevmediği kişilerin pisliklerini, iki yüzlülüklerini keskin zekasıyla ortaya çıkaran Nef'i'nin yergilerinden hoşlanmıştır. Daha sonra adamları sevse de sevmese de eleştirilerin kendi iktidarına, kendi yönetimine yönelik olduğunu düşünmeye başlamıştır.

Padişah, 24 Haziran 1630 günü, *Siham-ı Kaza*'yı okurken, oturduğu yere yıldırım düşmesini bahane ederek Nef'i'yi tutuklatır. Tanrısal bir uyarı olduğuna inandığı bu durum karşısında Nef'i'den bir daha yergiyle uğraşmayacağına, kimseyi eleştirmeyeceğine dair söz aldıktan sonra serbest bırakır. Yıldırımın bir bahane olduğunu bilen Nef'i, bunu da açıkça söyler:

"Bugünden kimseye yermiyeceğime dair and içerim ama
İzin verseydin eğer yererdim kötü bahtı."

Böylece şairi çekemeyenlere gün doğmuştur. Şairlerden biri onun aleyhine şu ikiliyi döktürür:

"Gökten benzeri indi Siham-ı Kaza'sına
Nef'i diliyle uğradı Tanrı'nın belasına."

Bu olayın ardından uzunca bir süre geçtikten sonra Padişahla Nef'inin arası düzelir. Gene eski günlerine dönerler.

IV. Murat, şairlerle yaptığı bir sohbette hiçbirinin okuduğunu beğenmez. Nef'i'den bir yergi okumasını ister. Boş bulunan Nef'i, olanları unutup vezir Bayram Paşa aleyhine yazdığı yergi dolu bir şiir okur.

Padişah, ertesi gün, yergiyi Bayram Paşa'ya gösterir. Paşa çok kızar. Yazılanların hepsinin yalan olduğunu söyler, padişahtan Nef'i'nin yergi yazmasına nasıl izin verdiğini sorar. Padişah:

-Ben gizli gizli yazdığını ortaya çıkardım. Karşılığını sen ver! der.

Bayram Paşa, Nef'i aleyhine bir şiir yazdırır. Nef'i bu şiirin kötülüğünü öne sürerek Paşa'nın yüzüne cevap şiiri fırlatır.

Bu durum karşısında paşa, padişahtan, koyduğu yasağı çiğneyerek yergi yazdığı için Nef'i'nin öldürülmesini ister. Padişah, ikircikli bir tutum takınınca, Bayram Paşa, akrabalıklarını öne sürer, onu yermesnin padişahı da yermesi demek olduğunu belirtir.

IV. Murat, o zaman, kendi kurduğu düzeni, onun yöneticileri olan paşaları yeren bu adam kendisini de niçin yermesin diye düşünür. Nitekim bir süre önce Nef'i'nin kendisi aleyhinde de ağır hakaretler taşıyan bir dörtlüğü olduğunu duyurmuşlardı. Hatta bir yerinde şöyle demiş şair:

"Padişah verek olursa veyl halkın haline"

Buradaki "verek" sözcüğü düpedüz "götlek" anlamına geliyordu.

IV. Murat, Nef'i'ye dilediğini yapması için Bayram Paşa'ya izin verdi. Nef'i'nin eleştirilerine çoğunlukla hedef olan din adamları onun öldürülmek istenmesini sevinçle karşıladılar:

"Bir hiciv şairi ki adı Nef'i'dir
Dört mezhebe göre yılan gibi öldürülmesi gerekir."

Nef'i, öldürüleceğini haber alınca padişahın güvendiği hadımağalarından birinden yardım istedi. Kara derili olan ağa padişaha şairin affı için bir rica dilekçesi yazarken kağıdın üstüne mürekkep damladı. Nef'i, düşündüğünü söylemekten çekinmeyeceğini, kimseye boyun eğmek niyetinde olmadığını bu ölüm kalım anında bile gösterdi:

-Ağam, mübarek terinizi silseniz de kağıt kirlenip berbat olmasa...

Ölümü kabullenmişti artık. İçi rahattı. Yaptıklarından pişman değildi. Çünkü doğru bildiğinden şaşmamıştı. Ölümü üstüne şu dörtlüğü yazdı:

"Ey gönül bu dünyada bir adam yokmuş
Varsa da gönül erine dert ortağı yokmuş
Üzülme gerçekte anlayışlı isen
Var say ki şimdi de dünya yokmuş."

Bayram Paşa, Nef'i'yi, padişahın izniyle, fetva almaya gerek görmeden tutuklatıp kendi sarayında boğdurdu.

Nef'i'nin öldürülmesine İstanbul halkı, herkesten çok üzüldü. Yergilerini, büyükleri korkusuzca eleştirirken onların haklarını koruduğu için çok seviyorlardı. Bu yüzden Bayram Paşa hakkındaki yerginin padişahın buyruğu ve üstelemesiyle Nef'i'ye yazdırıldığı İstanbul'da uzun süre konuşuldu. Sultan Murat'ın bu oyunu, Nef'i'ye, öteki büyükler gibi, kendisini de yerdiği için oynadığı söylendi.

İstanbulllular, denizde yitip giden Nef'i'yi mezarsız bırakmadı. Babı-ali binasının kapısı önünden Sirkeci'ye giden yoldaki bir mezarı onun sayıp saygı gösterdi.

Sonuç olarak denilebilir ki, şair Nef'i döneminde görüldüğü gibi, iktidarlar baskılarını artırıp özgürlükleri kıstıkça yolsuzluklar da başını alıp gitmiştir.

İktidara ne kadar yakın olurlarsa olsunlar, bu tür yolsuzlukları ya da iktidarda bulunan kişilerle iktidarın başını eleştiren şairlerin sonu ölüm olmuştur.

Şair Nef'i'nin ilk tutuklanmasından sonra padişahça, bir daha aynı suçu işlememe (yergi söylememe) kaydiyle affa uğraması, aslında, bugünkü anlamda cezasının ertelenmesi demetir.

Onurlu bir şair olan Nef'i, doğru bildiğini yazıp söylemeten caymayınca cezası, bugün olduğu gibi, dün de katlanarak ölümle sonuçlanmıştır.

Bu örnekte üzücü olan, çağdaşı şairlerden hiçbiriin bu haksızlığa seslerinin çıkmamış olmasıdır. Tersine dilinin belasına uğradığının söylenmesidir.

Sevindirici olansa, ölümünden sonra bile kendisine halkın sahip çıkmasıdır. Onu unutuluşa bırakmamasıdır.

Şükran Kurdakul Yetmiş Yaşında mı?

Sennur SEZER

İnsan ömrünün sınırları yüzünden önemsiyoruz galiba yaşları. Bir yazarın ne yaptığı, ne için yaptığının yanıbaşına hemen şu yaştadır diye ekliyoruz. Şimdi ben, Şükran Kurdakul'un yaşam öyküsündeki yoğunluğu örneklesem, örneğin: **Yelken** dergisi yayın yönetmeni, **Ataç** dergisinin yayın yönetmeni, **Türkiye Edebiyatçılar Birliği**'nin yönetiminde etkin görevli, 1964'te Türkiye İşçi Partisi Üyesi, 1966'da **Türkiye İşçi Partisi** Balıkesir İl Başkanı,1976'da **TYS**'nin İkinci Başkanı, 1991'de **P.E.N.** Yazarlar Derneği Genel Başkanı olduğunu, her tür demokratik aydın girişiminde akla ilk gelen adın onunki olduğunu söylesem "Şükran Kurdakul yetmiş yaşında" yargısı benim söylediklerimi olumlar mı, red mi eder? Ya da yazılımları yıllarla ölçülmeyecek kitaplarını sıralasam: *Giderayak, Nice Kaygılardan Sonra, İzmir'in İçinde Amerikan Neferi, Halk Orduları, Acılar Dönemi, Ökselerin Yöresinde, Ölümsüzlerle, İhtiyar Yüzyıla* kitaplarının şiir, *Tanığın Biri, Beyaz Yakalılar, Kurtuluştan Sonra, Onların Çocukları*'nın öykü çalışmaları olduğunu, bunlara vazgeçilmez başvuru kitaplarını: *Şairler ve Yazarlar Sözlüğünü, Çağdaş Türk Edebiyatı Tarihi*'ni, *Nazım*'ın *Bilinmeyen Mektuplarını, Namık Kemal*'i, *Zindandaki Şair*'i eklesem, ortak çalışmaları, *Sosyalist Açıdan Türk-İş Yargılanıyor*'u, *Sosyalist Kültür Ansiklopedisi*'ni bana yine "Ama Şükran Kurdakul Yetmiş Yaşında" mı diyeceksiniz. Bu sözler Kurdakul'u belli bir yaş düzeyine yerleştiremememden. Aslında bencilliğimden. Biz onu hep yaşıtımız olarak algıladık. Hep bizim kadar gençti. Olsa olsa bir ağabey. Ağabeylerin bizden kaç yaş büyük olduğu da önemsenmez... Şükran Kurdakul'a ağabey imgesini yakıştıran biraz da şiirindeki sestir: Sevecen bir ses. O seste her zorluğa direnmenin, yaşamayı savunmanın, acılarla olgunlaşmanın, olgunluğu durağanlık saymamanın, sabırlı bir öfkenin izleri vardır. Bir yanıyla Ege Türkülerine benzeyen bir eda, ölümü, savaşı, sevdayı söylerken ölçüyü, insancıllığı yitirmeyen bir eda. Alttan altta hep direnmeyi duyuran, körükleyip canlı tutan bir bakışaçısı.

Örnekleyeyim:

Diyorum

Durdum baktım, içlenmekse herkesler içleniyor
Durdum baktım, herkes ince, herkes kırık
Nöbet gecelerinde saatler sabahlamak bilmiyor
Ampul sönük, yürek garip, tavan basık
Beri yanda bir sıra iplik çıkar
Bir sıra iplik girer
Beri yandan ayakta durmamak ister artık
Bütün tezgah başındakiler.

Durdum baktım içlenmekse herkesler içleniyor
Bir diyorum göz kapaklarına yazık
Bir diyorum diz kapaklarına
Düşüversem evimin sokaklarına bir
Bir diyorum Asiyemin sıtma iğnesi
Bir diyorum yoksulluğun buncası
Bir diyorum onca dokumanın parası
Elimize binde kaçı verilir

Durdum baktım, içlenmekse herkesler içleniyor
Ampul sönük, yürek garip, tavan basık
Hikâyeler gazetelerde aynen devam ediyor
Dinmemiş gözyaşları Ferdane Teyze'nin
Postacının çantasına merak boşuna
Radyolara boşuna kulak veriyor
Bir diyorum gözkapaklarına yazık
Bir diyorum Asiyemin sıtma iğnesi
Bir diyorum yoksulluğun buncası
Diyorum yetmeli artık

Bu şiirde siz de farkettiniz mutlaka güncel bir hava var. Bu güncelliği sağlayan, bir yanda Türkiyeli emekçinin hep sorduğu soru: "Elimize binde kaçı verilir?" Ve iki üç sözcükle çiziliveren işyeri havasıyla mesai saati: Ampul sönük, tavan basık, herkes ince, herkes kırık... Düşüversem evimin sokaklarına bir... Öte yandan oğlunun yolunu bekleyen ana görüntüsü: Ferdane Teyze. O yıllarda Ferdane Teyze'nin gözyaşları Kore yüzünden belki. Ama postacının çantasını gözleyen, radyoları izleyen, oğlundan haber bekleyen anneler bugün de yaşıyor. Nedenleri tartışmamız dışı... Şiiri güncel daha doğrusu taze kılan yalnızca yaşananlar mı? Kırk yılı aş-

kın süredir ülkemizde ve dünyada yaşananların değişmeyen yanının dünya görüşüne uygun olarak ve şiirsel ögelerle yerleşişi mi... Bu sorunun yanıtı kuşkusuz evet. Ancak bu şiirin tazeliğini yalnızca içeriğiyle açıklamak, şiire ve ozana haksızlık olur.

Diyorum şiiri, iç ritmiyle bir makineyi sezdiriyor. Vurguları çalışan bir makinenin ritmini, tekdüzeliğe düşmeden yineler: *"Beri yanda bir sıra iplik çıkar/Bir sıra iplik girer/.../ Bir diyorum gözkapaklarına yazık /Bir diyorum diz kapaklarına/.../ Bir diyorum Asiyemin sıtma iğnesi/ bir diyorum yoksulluğun buncası"*. Bu ritmi makine başındaki insanın düşünce akımı yinelerken, insanın makineden ayrımı şiirin sesinin kırılıverişiyle belirir: *"Beri yandan ayakta durmamak ister artık/Bütün tezgah başındakiler"* ya da *"Bir diyorum yoksulluğun buncası/Diyorum yetmeli artık."* şiirde konuşan işçinin düşünceleri bir mekik gibi iki yöne gidip gemektedir. Acil gereksinmelerle sömürülmenin farkında oluş. Sömürülmemek isteyen, gözkapaklarının, dizkapaklarının sızısını durdurmayı denediğinde, eline geçende caymak zorunda kalacaktır. Bir karar eşiğindeki bu insan "Yetmeli" sözüyle belki bir örgütlenmeye katılacak belki bir direnişe. Onu düşleyip biz kurgulayacağız. Kurdakul, çalışanın ikircimini, kuşku ve kaygılarını yansıtmakla yetiniyor. Kararlılığını da kararlı sözcüklerle veriyor:

"Diyorum yetmeli artık. " Bu sözcüklerin etkisi, tazeliğinde, istifinde ve şiirin ritmini kesişinde.

Diyorum şiiri, sözcüklerin çağrışım değerlerini ustaca kulanarak, her okur için değişik biçimde kurgulanacak görüntüler hazırlar. Nöbet, gece, sabahlamak, ayakta durmamak istemek sözcükleri hem tezgah başındakiler nitelemesiyle hem Asiye'nin sıtma iğnesiyle bağlanır. Ampulün sönüklüğü, tavanın basıklığı, evinin sokaklarına düşülüverildiğinde varılacak yeri de betimler. Tezgah başındaki işçiyi evde bekleyen sıtma nöbetleri içindeki bir hasta kız, başında sabahlanacak hasta, çaresizlikle beklenecek sabah ve uzayan gece saatleri, evin insanı boğan alçak tavanı, sönük ampulüyle birleşir.

"Bir diyorum gözkapaklarına yazık/ Bir diyorum dizkapaklarına" dizeleri de, tezgah başındaki işçinin yorgunluğundan sekerek oğlu için gözyaşı döken, dövünen Ferdane Teyze ile birleşiverir. Küçük insanların yaşamları, acıları karşısında düzenin tavrıysa "herkeslerin içlenmesine" iletişim araçlarının tavrıdır: "Gazetelerde hikayeler aynen devam ediyor" "Radyolara kulak vermek" de boşunadır.

Şükran Kurdakul'un bir şiirini irdeleyerek, onun şiirdeki ustalığını anlatmak bu konuşmanın kapsamı dışında. Belki şu noktanın altını çizmek gerekiyor. Şükran Kurdakul, direniş duygusunu, direniş olgusunu anlatırken, insanı kaygılarından, sorumluluklarından soyutlamaz. Onun anlattığı kişiler, dünyalarından caymış gözü kara serdengeçtiler değil, her coğrafyada örneklerine rastlanan sıradan emekçilerdir. Öykülerinde daha derinliğine tanırız onları. Bir olaya, greve, boykota katılmanın onlar için getirdiği yükü onlarla birlikte yaşar, karar verdiklerinde artık dönmeyeceklerini de biliriz. Onların kendilerini kutlayan seslerine bizim seslerimiz katışır gibi olur. "Aslanım benim!" Grevden Önce Öyküsünün Selami Bey'ini anımsayın bir. Onun kendi kendini kutlayan "Aslan Selami" iç sesini de...

Baştan beri yaptığım değerlendirmelere, Şükran Kurdakul'dan öğrendiklerimin ışığında bakınca ne çok eksiğim olduğunu farkediyorum. O bir yazarı, bir ozanı dönemi içinde değerlendirir önce. Sonra sanatsal inceliklere geçer. Ben Şükran Kurdakul'u dönemi içinde değerlendirmeyi savsakladım galiba. Şükran Kurdakul 1927 yılında doğmuş. Kurtuluş Savaşı'nın ve Cumhuriyetin Kuruluş sancılarının henüz dinmediği bir dönemde. Bir halk cumhuriyeti olmanın gerektirdiği devrimlerin ağır bastığı bir eğitim sistemiyle okumuş. Ve bu eğitimin dünya düzeni ve Türkiye yönetimiyle çatıştığı yer ve yıllarda başlamış çatışmalar: 1946 yılında 142 maddeye aykırı eylemde bulunma savıyla tutuklanma, yargılanması bitmeden, tutukluluğu sürerken 1947 yılında Bakanlar Kurulu Kararıyla İzmir Karşıyaka Lisesinden çıkarılma, 1953 yılında 141. maddeden tutuklanma, iki yıl sonra salıverilme, üç yıl sonra aklanma... Sonra çıkardığı, yönettiği ya da yönetimine katıldığı dergiler. Kuruluşuna ve yönetimine omuz verdiği politik örgütlenmeler. Edebiyat Dünyasında da bir tanımlama: "1940 Kuşağı'nın en genç şairi" 1940 kuşağının bütün erdemlerini, toplumcu gerçekçiliği, direngenliği, Nazım Hikmet'in dünya görüşünü paylaşıp, şiirde onun taklitçisi durumuna düşmeme yürekliliği, sorumluluktan kaçmamayı taşıyan bir ozan, bir öykücü ve bunlarla birlikte bir edebiyat tarihçisi, bir eylem adamı. Kendisi yaşam öyküsünü: *"Parmaklıklar arasında kapanmak nedir gördük /Yargıç nedir, yargı nedir, yargılanmak nedir gördük/Kaç dönemin ağrısı vurdukça gözlerimize/Bin yaşamış gibi yaşlanmak nedir gördük"*. diye özetlemişti. O yaş aldı ama kocamak anlamında hiç yaşlanmadı. *"Sana hiç birimiz taş değiliz diyorum/ Ama hangimiz ayrı düştük cesaretten/ Hangimiz sevmedik canıyürekle/ Diyorum bulut geçiyor bekle/ Karanlıklar kurtulmayacak yenilgiden"* diyebilen, yalnız kendi kuşağı adına değil, toplumcu ve antiemperyalist tüm kuşaklar adına konuşabilen yazarlar kocamaz elbet. Yeni yaşın kutlu olsun Şükran Ağabey. Nice yıllara, nice kitaplara, nice aydın girişimlerine."

Hem Ziyaret, Hem Ticaret: Danimarka Gezisi

Özcan ÖZMAN

Türkiye Cumhuriyeti devletini yönetecek hükümetler programlarını açıklarken ülkede kültür ve sanata ilgi duyanlar, sanatçılar acaba bu yeni hükümet kendi kültür ve sanat politikası hakkında ne söyleyecek diye boşuna bekleyip dururlar. Bakanlıkların önemine göre sıralanışında sondan ya ikinci ya da üçüncü bakanlık olarak Kültür Bakanlığı gelir. Akıllı gibi görünen herkes, toplumun kültürsüzlüğünden, her kötülüğün altında kültürsüzlüğün yattığından yakınır da kimse kolları sıvayıp yanlışı düzeltmeyi göze alamaz. Oysa 14 Temmuz 1971'de Kültür Bakanlığı kurulurken belirlenen amaçta "Türkiye'de kültür konusuna giren alanlarda araştırma yapmak, kültür kaynaklarını tesbit ederek değerlendirmek, Türk kültürünü yurt içinde ve dışında tanıtmak, tiyatro, opera, bale, müzik, folklor, etnoğrafya alanlarında çalışmalar yapmak" gösterilmiş. Kuruluş amacında, bence en çarpıcı olan husus şu: "Kültürün fırsat eşitliğine uygun bir biçimde yayılmasını sağlamak."

14 Temmuz 1971'deki ilk bakan Talat Halman'dan bu yana Kültür Bakanlığını üstlenenler, kültürün fırsat eşitliğine uygun bir biçimde yayılmasını sağladılar mı? Sağ görüşü temsil eden partilerden atanan bakanlar Kültür Bakanlığına bağlı olan sanatçıları çoğu zaman görmezlikten geldiler. "İşte canım, onlar da kendi hallerinde oyalansınlar" der gibi. Buna bir örnek vermek isterim. Sağ görüşlü partilerden birinin kültür bakanı, İstanbul Devlet Operası ve Balesi sanatçıları ile sohbet toplantısı yaparken, sanatçılar *AKM*'nin tiyatro, Senfoni Orkestrası, Türk müziği toplulukları tarafından paylaşıldığı için salon sıkıntısı çekildiğini, başka salonlar sağlanırsa daha fazla eser sahneleneceği ve daha çok sanatçının sahneye çıkma ve çalışma imkânı bulacağı, sahneye çıkmadan bir sezon geçirmenin yıpratıcı olduğunu anlatmaya çalışırlarken Bakan bir soru sordu: "Her ay maaşınızı alıyor musunuz?" Herkes şaşkın bir ifadeyle "alıyoruz" diye yanıt verdi. Bakan, "eee, daha ne istiyorsunuz?" dedi. Oysa sanatçılar çalışmak istemişlerdi. Başka sahnelerde sanat üretmek istemişlerdi. Ama maaşını al, otur yani memur ol diye bir mesaj verilmişti. Bilindiği gibi, sanata ilgi duyan bazı çevreler, devlete bağlı sanatçılara, memur sanatçı diye biraz da dudak bükerek bakar. Bence bu haksızlıktır. Cumhuriyet'le kurulan sanat kurumları, sonradan bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde durağan, kendini tekrarlayan, başta bulunan yöneticinin keyfine, buyruğuna göre yönetilen, 657 sayılı memur yasası ile ağzı mühürlü memur sanatçıların barınağı haline getirilmiştir. Gerçek sanatı ve kurumlarını hafife alan görüşler yüzünden bugün ülkemiz, okumayan, düşünmeyen, ince zevkleri gelişmemiş, eğlenmeyi vur patlasın çal oynasın sanan, her fırsatta göbek atan, şarkıcılarla yanak yanağa arabesk söyleyen yöneticiler sayesinde piyasa şarkıcılarına "sanatçı" diyen bir topluluk haline getirilmiştir.

Sosyal demokrat partilerden de kültür bakanlığı yapanlar oldu. Kimi çok kısa sürede makamından ayrıldı, kalıcı olanlarsa, biz bu işi biliriz, severiz, destekleriz havası içinde, çok iyi niyetli olmalarına rağmen pek çok yanlış iş yaptılar. Yanlışa ilk örnek, Ahmet Taner Kışlalı'nın bakanlığı döneminde (1978) Aydın Gün'ün *İstanbul Devlet Opera ve Balesi* müdürlüğünden alınmasıdır. Aydın Gün *İstanbul Operası*'nın kurucusuydu. Uzun yılların yöneticisi günün birinde yıpranabilir, ama dedikodu ve yanlış bilgilendirmelerle ilk iş olarak bir sanat kurumunun başını değiştirmek, ille de değişiklik yapmak için hazırlıksız ve birikimsiz kişilere kurumu teslim etmek uzun yıllar altından kalkılamayan çözümsüzlükler getirmiştir. Kaldı ki, Aydın Gün'ün disiplinli, ilkeli sanat anlayışı, sosyal demokrat bir partiye hiç de ters düşmeyecek bir yönetim örneğiydi.

Bakan değişikliğinde hemen etrafını sarıp sanatsal konuların kendine özgü karmaşık özelliğinden de yararlanarak güven kazanıp yol gösterenlerin nasıl âlicengiz oyunu içinde oldukları sonra ortaya çıkar, ama iş iş-

ten geçmiş olur.

Yine sosyal demokrat bir kültür bakanı, özel tiyatrolara devlet yardımını gerçekleştirdi. Bu para yardımının nasıl bir yağma ile dağıtıldığını, dedikoduların ayyuka çıktığını herkes duydu. Sonuçta o yıllar için çok büyük bir yardım alan hanım sanatçı, prodüksiyon parasıyla kısa bir süre etkinlik gösterdi ve tiyatroyu bıraktı. Şimdi TV'de şöhretli kişilere yemek yedirip sonra da yapılışını tarif ediyor. Yani iyi niyetle de olsa az bilen, bilirmiş veya anlarmış gibi yapan (sanatı sevmek, desteklenmesine inanmak yetmiyor) bakanları da birileri oyuna getiriyor. Bugün Türkiye'nin bütün kurumlarında olduğu gibi sanat kurumlarında da yalan, aldatma, çıkarcılık kol geziyor.

Şu sıralarda Kültür Bakanlığı'nı DSP'den bir bakan yürütüyor. İlk icraatlarından biri, İstanbul Devlet Senfoni Orkestrası'nı yanlış kararlar yüzünden karmakarışık etmek oldu. Neyse ki, çok fazla gecikilmeden düzeltildi. Bize özgü boyun büküklüğü içeren bir atasözümüzle durumu açıklarsak "zararın neresinden dönülürse kârdır" deyip herkes sakinleşti. Ama orkestranın yıllık programı altüst oldu. Bu yanlış düzeltilirken bu sefer Sayın İstemihan Talay'ın karşısına büyük lâflarla bir de *İstanbul Operası* çıktı. Efendim, "İstanbul Operası üç defadır Danimarka'ya davet ediliyormuş. Bu Türkiye'nin kültür tanıtımıymış. AB'ye girmemiz gecikirken sanatçılarımız Avrupa'ya sanatlarıyla giriyorlarmış."

Bütün bunlar gerekçe gösterilerek bakanlıktan yardım isteniyor. DSP'li bakan operaya sahip çıkmaya, sanatımızın yurt dışında tanıtılmasına, Türkiye'nin isminin duyulmasına karşı gelecek değil ya, onay veriyor. Elbette ki, 1996-97 sezonunda RP'li bakan İsmail Kahraman'ın bu kurumları çalışamaz hale getirmek, baştan atmak gibi saçma sapan, çağdışı görüşlerinin tam tersi bir yaklaşım beklenecek DSP'li bakandan. Ama yine yanlış bilgilendirme, fırsatçı bir telaş ile iş olup bittiye getiriliyor.

Gelelim bu yazıda ele almak istediğim konuya.

1994 yılında İstanbul *Devlet Opera ve Balesi Puccini*'nin *Turandot* operası ile Danimarka'ya gidiyor. Operanın yönetmeni Yekta Kara. Sonraki yıl Richard Strauss'un *Salome* operası, yönetmeni Giancarlo del Monaco. 1997 Ekim ayında da Bizet'nin *Carmen* operası, yine yönetmen Yekta Kara. Bu Danimarka gezilerinden önce basın duyurularında "Danimarka" demekle, sadece ülke adı vermekle yetiniliyor. Bazı yazarlar, Danimarka denince doğal olarak başşehir Kopenhag'ı algılıyorlar. Örneğin 10 Ekim 1997 tarihli Cumhuriyet gazetesinde Ahmet Taner Kışlalı "Gerdaniyeden Nalburiye'ye" başlıklı yazısında *Hürriyet* gazetesinin bir yazarını eleştirirken senfoni orkestralarının etkinliklerinden söz ediyor, İstanbul Operasının Kopenhag'a gideceğini yazıyor. Oysa 4.684.000 nüfuslu bir kuzey Avrupa ülkesi olan Danimarka'nın Aalborg ve Aarhus şehirlerinde kültür merkezi ve müzik evinde (bu şehirlerde opera ve salonu yok) temsil veriyorlar. 12 Ekim 97 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde Handan Şenköken ve 19 Ekim 97 *Gazete Pazar*'da Emine Çaykara, "İstanbul Devlet Opera ve Balesi, Danimarka'da üçüncü kez opera sezonu açan ilk yabancı opera topluluğu unvanını kazandı" diyorlar. Bu ülkenin operası ve opera salonu olmayan iki şehrinde İDOB hangi operanın sezonunu açıyor, anlamak mümkün değil.

Gelir düzeyi çok yüksek, gelir dağılımının en adil olduğu ülkelerden biri olan Danimarka, halkını mutlu etmek, hayatlarını renklendirmek için her türden etkinliklere müzik evlerinde, kültür merkezlerinde yer veriyor. Avrupa'nın pek çok ülkesinde olduğu gibi küçük şehirlerdeki insanlar da çağdaş yaşamdan nasiplerini alıyor, doyum sağlanıyor. Üç defa Danimarka'da küçük şehirlerde seyirci karşısına çıkmayı övünç konusu yapan *İstanbul Devlet Operası* neden hep Danimarka'ya gidiliyor diye bir soru getiriyor akla. İşte, bu sorunun cevabı, 19 Ekim tarihli *Gazete Pazar*'da Yekta Kara'nın Emine Çaykara'ya söylediği cümlede bulunuyor: "Bu turnelerin hiçbiri kültürel anlaşmalarla olmadı, kendileri gelip satabilecekleri prodüksiyonu seçtiler. Kara kaş, kara göz için çağırılmıyor insanlar."

12 Ekim 97 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde Handan Şenköken "Bu turneler ikili kültür anlaşması çerçevesinde değil. Emprezaryo Dr. Gosta Schwark da *İDOB*'nin dünyanın çeşitli ülkelerine turne bağlantısını sağlıyor" diyor. Biraz düşününce devlete bağlı bir sanat kurumunun hazırladığı sanat yapıtını, bir emprezaryo pazarlayıp (satabileceğine göre bir kazanç sözkonusu) kâr sağlayabilir mi? Yine aynı yazıdan öğrendiğimize göre "1994'deki ilk turne Başbakanlık tanıtma fonunun, ikinci turne Dışişleri Bakanlığının, üçüncü turne ise ilk kez Kültür Bakanlığının 27 milyarlıralık desteğiyle gerçekleşti" deniyor. Ve devam ediyor, "3.000 kişinin yaklaşık 8.000.000 vererek izlediği" belirtiliyor. Bu durumda Kültür Bakanlığı 27 milyar veriyor, bay emprezaryo pazarlıyor... Nereye?

Avrupa'nın en kuzeyinde iki küçük şehre. Davetli olarak götürülen ve müzikle hiç ilgisi olmayan gazeteciler Aalborg ve Aarhus'dan kültür kenti, festivaller kenti diye bahsediyorlar. Bunun gerçek olmadığını belirttikten sonra Danimarka sınırları içinde bile Türkiye adının

duyulduğu kuşkulu olan bu gezi ile kim kandırılmak isteniyor? Bir sanatçının sanatını sergileyebilmesi için emprezaryo ile bağlantı kurması ve o emprezaryo'nun sanatçının değerine uygun yerlerde iş ayarlaması doğaldır. sanatçı-emprezaryo birlikteliği bir maddi bağ içerir. İşin gerçekleşmesi sonunda elde edilen kazancın bir kısmı sanatçıya, bir kısmı emprezaryoya aittir. Yekta Kara'nın sözünü ettiği emprezaryo, Yekta Kara'yı yönetmen olarak yurt dışında pazarlayabilir. Elde ettiği kazancı anlaşmalarına göre paylaşabilir. Ama bakanlıktan 27 milyar yardım aldıkları, uçakla Danimarka'ya gönderildikleri bilinen 260 kişilik İDOB solist, korist, orkestra, bale, çocuk korosu ve teknik gruptan oluşan ekibin emprezaryosu olarak Yekta Kara'nın deyişiyle kara kaşa, kara göze bakmadan satabilir mi? (Satabilecekleri prodüksiyonu seçtiler. 19 Ekim, Gazete Pazar). *İDOB* özel opera mı? Neden kültür anlaşmaları ile başka ülkelerde Türk sanatını sergilemek küçümseniyor da emprezaryo ile yapılan işler övünç konusu oluyor? Tabi bilemiyoruz. Elbette bu işlerden anlayanlar, bilenler vardır.

Opera'nın Danimarka'dan dönmesinden hemen sonra 12 Ekim tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde Handan Şenköken, ikinci defa Danimarka seferine katıldığından olsa gerek coşkuda ve övgüde sınır tanımıyor. Yazısında oradaki basından alıntı yapıyor: "Radikal dincilerin giderek daha fazla yer kazandıkları Türkiye'de operanın aynı zamanda politik bir silah olduğunu belirttikleri"ni söylüyor.

Danimarka basınının Türkiye'deki olayları aynı bizde değerlendirildiği gibi algılayıp hatta tıpkı Türk basını gibi ağız birliği etmişcesine ifade etmelerine şaşmamamak mümkün değil. Yalnız bir farkla. Ülkemizde geçen yıl Ankara'da seslendirilen Beethoven'ın *9. Senfonisi*'ne halkın olağanüstü ilgisi politik bir tepki olarak dile getirilmişti.

Yine Handan Şenköken'in yazısından öğreniyoruz. Jyllands-Posten'de John Christiansen "Türk Tütünü" başlıklı yazısında "İstanbul Devlet Opera ve Balesi ve onun yetenekli yöneticisi rejisör Yekta Kara Türkiye'de kültürel depremlere karşı koyan bir kale. Her şey altüst olurken o sapsağlam ayakta." diyormuş. İki ülke arasındaki bu üslûp benzerliğine bir daha şaşmamak elde değil. "Kültürel depremler"i biliyorlar. Kimin karşı koyduğunu biliyorlar. Tıpkı bizim gazetecilerimiz gibi "yetenekli yönetici" diye adlandırıyorlar.

Bir Leyla Gencer'den, İdil Biret'ten, bir Suna Kan'dan, Mehmet Ulusoy'dan, Hüseyin sermet'ten, Güher Süher Pekinel'lerden yetenekli diye bahsedilebilir mi? Böyle bir kendini bilmezliği sanatçılarımız içlerine sindirebilirler mi? Yeni yeni kendini kanıtlamaya çalışan amatörler için yetenekli veya değil diye görüş bildirip değerlendirme yapılır. Bu sözcükler gerçekten gazetede yazıldı ise bence bir üstten bakış, bir "aferin" sezip üzülmek gerekir. Çünkü siz üç yıl Danimarka'da (operası olmayan şehirlerde) opera sezonunu başlattığınızı söyleyeceksiniz, sonra sizin yöneticinize yetenekli diyecekler. Bunca yılda yetenekli tanımlamasının üstüne çıkılması gerekmez miydi?

Yine aynı günkü gazetede aynı yazara göre "kültürel depremler ülkesinde Batı'nın da kalesiymiş Yekta Kara." Bu nasıl oluyor acaba? Demek ki, Türkiye'deki kültürel depremler Batı'yı tedirgin etmesin, oraya bulaşmasın, Türkiye'yi örnek alıp kültürel depremler yaşamasınlar diye Yekta Kara Batı'nın da kalesi oluyor.

Denebilir ki, bu kadar üzerinde durmaya değer mi? Bu saçmalıklara ancak gülünür. Nasıl gülünür? Türk insanı, bu kadar saf yerine konup aldatılmaya müstehak mıdır? Bizi koruyan, batı'yı koruyan bu kaleyi 1996-97 sezonunda RP'liler içten fethetmişlerdi. *AKM*'de ilk defa geçen ramazanda Kültür Bakanı İsmail Kahraman iftar yemeği verdi. Amaç Atatürk'ün ismini taşıyan sanat merkezinde iftar yemeğiyle, kılınan namazla şov yapmaktı. (Taksim Parkı'nda iftar çadırı ve civarda pek çok lüks otel lokantası olduğu halde). 1996-97 yılında TRT 2'de "Bir Ateştir Opera" programında halâ daha opera ile bağlantısını bir türlü kuramadığımız İslam ulemalarından bahsetti. Opera ile hiç ilgisi olmayan Ahmet Özhan'ı programına konuk etti. Geçtiğimiz Ekim ayında Cumhuriyet'in 74. yıl kutlamalarına katılmadığı gibi Atatürk'ün ölüm gününde de seyirciyle buluşup anma programı yapmayı düşünmedi. İşte, kökten dinciliğe karşı ülkemizin ve Batı'nın kalesi böyle bir kale.

12 Ekim tarihli *Yeni Yüzyıl* gazetesinde yazan Sadi Tekelioğlu da Danimarka'nın en yüksek tirajlı gazetesi Jyllands Posten'de "Türk Tütünü" başlıklı eleştiride neler yazıldığını anlatıyor. Danimarka'lı eleştirmen, "Türkiye'deki opera geleneğinin 1600'lü yılların ortasına kadar giden bir geçmişi bulunduğunu, Batı'lı birçok sanatçının Türk opera sanatından esinlenmek üzere İstanbul'a gittiğini" yazıyormuş. Ne demeli, neresini düzeltmeli? Danimarka'da en yüksek tirajlı denilen gazetenin eleştirmeni bu kadar bilgisiz olabilir mi, düşünemiyorum. Çünkü o ülkede de elbet kitaplıklarda bir müzik ansiklopedisi vardır. "Opera" sözcüğünün karşılığına baksalar, başlangıç tarihinin tartışmalı olduğu, ancak Jacopo Peri'nin bestelediği Dafne ve Euridice adlı eserleri ilk opera örneği sayan müzik bilimcilerin, operanın

16. yüzyılın sonlarında Floransa'da doğduğunu kabul ettikleri öğrenilirdi. 1600'lerde Osmanlı'da opera yoktu. Sonraki yüzyıllarda, Yıldırım Bayazıt gibi, İkinci Mehmet gibi kişiliklerden İmparatorluğun yayıldığı dönemlerde, Osmanlı yaşam biçimlerinden esinlenerek librettoları yazılan ve Batı'lı bestecilerin yarattığı operalar vardır. Bu konu başlı başına bir yazıda ele alınacak kadar geniştir. Ama sadece *İstanbul Devlet Operası*'nda sahnelenen, Türkleri konu alan operaların isimlerini vermek istiyorum. Mozart'tan *Saraydan Kız Kaçırma*, Gluck'un *Kadının Fendi Kadıyı Yendi*, Weber'in *Ebu Hasan*, Rossini'nin *İkinci Mehmet* ve *Cezayir'de bir İtalyan Kızı* bir de beş yıldan beri solist sanatçıların hazırladığı, müzikal çalışmalarının Leyla Gencer'in danışmanlığında ve denetiminde yapıldığı İtalya'da bir *Türk* isimli operalar... Nedense bu son opera her yıl ertelenerek bir türlü seyirciye sunulamadı.

Osmanlı İmparatorluğunda İkinci Mahmut döneminde 1839'da Tanzimat Fermanı'ndan sonraki batılılaşma hareketiyle opera toplulukları önce sarayda, sonra da elit kesimin gidebileceği salonlarda temsiller vermişlerdir.

Anlaşılan Danimarka basınını bilgilendirmek isteyen birileri, yarım yamalak öğrendikleriyle onların da kafalarını karıştırmışlar.

Danimarka'ya götürülen gazetecilerimiz orada yayınlanan eleştirileri sayfalarına aktarıyorlar. Falanca kişinin sesi güzeldi, ama sahnede donuktu. Filanca kişinin sesi metalikti gibi. Böyle opera ve müzik eleştirisi yazılmaz. Salonda bulunan herhangi bir kişi görüşünü böyle belirtebilir. Gerçek bir müzik-opera eleştirmeninin şan tekniğinden, müzikaliteden, yorumdan bahsederek solistleri, koroyu, orkestrayı, şefi değerlendirmesi gerekir.Beğendiğini neden beğendi, beğenmediğini neden beğenmedi, açıklayamayan eleştirmen olur mu?

12 Ekim 97 tarihli *Yeni Yüzyıl* gazetesinde Sadi Tekelioğlu imzasıyla yazılan yazıda Berlingske Tidende gazetesindeki eleştiriden aldığı bölümde *Carmen*'in soyunmamış bir porno yıldızı gibi yorumlandığı, bunun da Batılı ve çağdaş bir kadının İstanbul'dan bakınca nasıl göründüğü konusunda ipucu verdiği belirtiliyor." diyor. "Porno yıldızı gibi yorumladı." Bence çok ağır bir ifade. Seksi öne çıkaran veya erotik denmesi başka, porno denmesi daha başka. Bir sanatçı sahnede fahişe rolü de oynar. Yekta Kara Carmen'i sahneye koyarken 1930'lara, İspanya iç savaşına taşıyorsa yorumunda Franco faşizmine direnen özgür, başına buyruk, dişiliği ağır basın bir çingene olabilir, ama cinsel dürtülerinin tutsağı, porno yıldızı gibi olmaması gerekir her halde. Kaldı ki, Ocak 1997 tarihli Orkestra Dergisi'ndeki yazısında Günsel Koptagel, "Çingeneler hiçbir zaman ideolojik savaşlara katılmadılar" diyor.

Danimarka seyahatine davet edilen gazeteciler ve TV muhabirlerinden başka bir de *TRT 2* televizyonundan çekim ekibi katılıyor. Geçtiğimiz yıl sahnelenen *Carmen* operası bu yıl da yani 1997-98 sezonunda da devam ediyor. Nedense *TRT 2*, çekimleri Aalborg ve Aarhus kentlerinde yapmayı tercih ediyor. Ne zahmet değil mi? İstanbul'da *AKM* sahnesinden operanın bant kaydını yapmak varken taa Avrupa'nın kuzeyine kadar gitmek.

Yurtdışında bir sanat etkinliği gerçekleştiriliyorsa amaç o ülkede Türkiye'yi, sergilenen sanatı ve sanatçıları en iyi ve en yaygın biçimde tanıtmak olmalı her halde. Ama *İDOB*'nin Danimarka gezisi sanki yurdışından çok yurtiçine yönelik bir propaganda içeriyor. Gösteriş yaparak, mesaj vererek, kongre açılışlarında, Habitat gibi maddi getirisi büyük işlerde, devletçe desteklenecek büyük kutlama törenlerinde unutulmamak, gözardı edilmemek için tamamen yurtiçine dönük bir reklâm yapılıyor.

12 Kasım 97 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde müzik yazarı Evin İlyasoğlu "TRT ekibi taa Danimarka'ya kadar gidip kayıt yapıyor, iki hafta 'Pazar Konseri' bu temsile ayrılıyor ve denizleri geçenler derelerde boğuluyor. Ancak temsili gerçekleştiren hiç kimsenin adı ne anons edildi, ne de alt yazı olarak geçti." diyor.

Ne demeli? Belki yol yorgunluğundan unutuldu.

Danimarka'ya gazetecilerden, televizyonculardan, bakanlık görevlilerinden başka solist, korist, orkestra, çocuk korosu, dansçılar, teknik grup, opera müdürünün iki sekreteri, iki odacısı, bir şoförü, bir de operanın fotoğrafçısı götürüldü. Peki, kimler götürülmedi diye bir soru akla takılacak olursa söyleyelim. İstanbul'da sahnlenen *Carmen* operasında Carmen rolünü Lynn T.Çağlar da üstleniyordu. Michaela rolünde Gönül Onat, Nursel Öncül vardı, Frasquita rolünde Hülya Sancaklı, Mercedes'de ise Nilgün Arda. Bu sanatçılar Danimarka'ya götürülmediler. Denebilir ki, tek grup götürdük, iki şehirde de onların söylemesini istedik. Olabilir. Ama onca ilgisiz kişiyle sefere çıkarken gazetecilerimizin "kültür şehri, festivaller şehri" diye yazdıkları yerleri keşke bu sanatçılarımız da görüp sanat görgülerini arttırsalardı!... Acaba gazetecilerimiz bize, bu şehirlerden niye başka sanat haberleri, kültür etkinlikleri aktarmadılar?

Bu ne savurganlık, nasıl bir keyfilik? Kültür Bakanlığının 27 milyar verdiği, 260 kişinin uçaklarla taşındığı

bu gezi, Aalborg, Aarhus şehirlerinde, söylendiğine göre izlediği var sayılan 3.000 kişinin *Türkiye* ve *Carmen* operasının adlarını duyması için mi yapıldı? Oysa *Antalya Opera Festival*'inde Aspendos'ta bir gecede bu sayının çok üstünde yabancı turist Türk operasını ve balesini izleyebiliyor.

12 Ekim 97 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde Handan Şenköken "Yekta Kara 35 yıllık İstanbul Devlet Opera ve balesi'nin ilk dış turnesini 'Turandot' operasıyla gerçekleştirmişti. Bu dış dünyaya ilk adımdı." diyor.

Bakalım, bu doğru mu?

İstanbul Devlet Opera ve Balesi, Aydın Gün'ün müdürlüğü döneminde 1973 yılında Avusturya'da, müziğe ilgi duyan herkesin önemini bildiği Salzburg Festivali'nin ikinci programında, orkestra ve koro şefi Gustav Kuhn yönetiminde Carl Örff'un *Catulli Carmina*'sını ve çok sesli türkülerimizi seslendirdi.

Ankara Devlet Opera ve Balesi, 1977-78 sezonunda, Gürer Aykal'ın genel müdürlüğü döneminde, Cüneyt Gökçer'in sahneye koyduğu Ferit Tüzün'ün *Midas'ın Kulakları* operası ile Duygu Aykal'ın koreografisini yaptığı *Bulutlar Nereye Gider* balesini Bulgaristan'ın başkenti Sofya'da sergiledi. Orkestra şefi Gürer Aykal'dı.

İzmir Devlet Opera ve Balesi, 1993 yılında Selmin Günöz'ün müdürlüğü döneminde, Mehmet Ergüven'in sahnelediği Verdi'nin *Macbeth* operasını şef Selman Ada'nın yönetiminde Bulgaristan'ın Burgaz şehrinde iki defa sergiledi.

Yukarıda belirttiğimiz turneler, 3 ilimizdeki operaların ilk yurt dışı turneleridir.

Geçen ekim ayında Ankara *Devlet Opera ve Balesi*'nin "Modern Dans Topluluğu"Mısır'da temsiller verdi. Yine aynı ay içinde, kuruluşu henüz 4 yıl olan *Mersin Devlet Opera ve Balesi*, müdür balet Erdoğan Şanal'ın yönetiminde, Ulvi Cemal Erkin'in *Köçekçe* adlı eserinden yapılan baleyi ve George Bizet'nin süitinden Şçedrin'in düzenlediği *Çermen* balesini sahneledi.

Operayı, baleyi, dahası sanatı kendi bildikleri kadar sananlar, beş yıl öncesine kadar opera denilen sanatın farkında bile olmayanlar, herkesi aldattıklarını sanarak atıp savuruyorlar.

KENDİYLE GİDEN

Adresi belirsiz yolcu gibi
Arkamda bıraktım koca kenti
Dostları komşuları sevgilimi
Ne zaman ölü görse
Titremeye başlayan iskeleti

Yanılgının bin türlüsü binbir biçimi
Anacığım derdi de inanmazdım
Sevinçler kuytularda dağıldı
Tutkuları aldı götürdü sular
Baktım herkes uykuda
Ben ne zamandır boşuna
Düşlerimi örermişim deli gibi
O zaman daldım sokaklara

Yürüdüm güneşe doğru
Kent arkamda eridi eridi

Afşar TİMUÇİN

Gülseren SÜDOR Kadınlarının İç Çelişkileri

Üstün AKMEN

Bugüne değin 36 kişisel sergiye imza atan, 14 bienal, trienal, fuar ve 95 karma sergiye katılan, 1986 yılında Milano'daki 2. Uluslararası Trofeo Raffaello Yarışmasında birincilik ödülünü kazanan ressam Gülseren SÜDOR'un son dönem yapıtları geçtiğimiz günlerde İş Bankası Parmakkapı Sanat Galerisinde sergilendi.

SÜDOR'un, bu yapıtlarında da Telga MENDİ'nin dediği gibi *"insanın, özellikle kadının toplumumuzda ve dünyadaki bedensel ve zihinsel özgürlüğünü, gelgitlerini, yalnızlığını simgesel elemanlarla desteklemeyi"* sürdürdüğü gözlemlendi.

Sürdürdü sürdürmesine de, bu kez gerçekten farklı, farklı olduğu kadar da şaşırtıcı bir duygu-düşünce yoğunluğunu izleyicisine aktardı. Açık söylemek gerekir ki, sergilenen son dönem yapıtları bu kere görsel ya da retinal değildi. Beynin gri hücrelerinin ve entellektüel değerlere olan ilginin de dikkati çekildi. Dar olan çerçevelere tutsak etmemekteydi kendisini. Sergilenen yapıtlarda anlaşılan anlamda gerçekçilikten ya da karşıtından sanki hiç söz yoktu. Resmin neyi, neden, nasıl simgelediğini merak etmez gibiydi SÜDOR.

Resmin de bir insan yapısı gibi iskeletinin, eklemlerinin ve de hatta derisinin olduğu *"Başıboş Bozkırda Bir Lokma Hayat"* da belirgindi. İmgesel kayalıklar, figüratif imgeler ve kutsal ışın demeti... Ve mutluluğu hazırlmakla tüketilen kocaman bir yaşam vardı bu yapıtta. *"Bir Avuç Özgürlük"*deki kuşların çizgilerle yalınlaştırılarak özgür kılınması yanı sıra insan anatomisi bakımından değil, resim anatomisi açısından bir güzel biçimlenen *"Kibirle Varoluş Nedenlerini Sergileyenler"* çizgi sistemi bakımından olduğu kadar, renk bitişimleri olarak da bütünlüğü örneklemekteydi.

Sergilenen diğer yapıtlara gelince: *"Varoluş, Doğum"*, SÜDOR'un çizgide sağlanması gereken statik-dinamik sıralamadaki ustalığına belirgin örneklerden. Döl yolunda, zamanın bölünemeyecek kadar o kısacık parçasında insanın, ama özellikle kadının duygularını, düşüncelerini belirtecek biçimde yüzlerde beliren, neredeyse varolan kıpırdanışları, devinimleri var bu yapıtta. Tene can katma fikri ve kutsalı hiçe sayan ürkmez davranışıyla serginin kuşkusuz en belirgin konuşan tablolarından biriydi bu.

Südor, izleyebildiğimiz kadarıyla resmin bir biyolojik kaynağa dayanmadığının pek güzel bilincinde. Çözüm üretmiyor. Gerek mi görmüyor? Hayır. Sadece kırsal kesim ve kent coğrafyasındaki kadını ve de kadının yerini olabildiğince sade, apolitik ama inanılmaz boyutlarda altını çizerek gösteriyor. *"Havva'ya Giden Yol"* bu vargıya bir örnek. Çizgiyi geometrik bir öğe olarak kullanıyor, ama hiç de sınırları içinde kalmıyor. O zaman, geometrik kuruluk da yitiyor. *"Hem Ölümse Ölüm"*ü çizerken, böylesi bir konu karşısında da direniyor, gerilememeye çalışıyor. Ölümün arkitektüral yapısını şıppadak buluveriyor.

*"Büyük Sırrını Orada Çözer Hayat"*daki kadınlar, gerçek benliklerinin bir yaşam görüşüne varması için unutmak istediklerinden acı çeker gibiler. Birinin düşünen benliği yanlış bir yol tutmak korkusunda. Bir diğerinin ise biraz gerekli, biraz ilgi çekici bir aşama olarak nedense alakoymaya, korumaya çalıştığı korkuları, acıları, boğuntuları var. *"Alacakaranlıkta Toprak, Alacakaranlıkta Askıya Alınmış Anılar"* da insanoğlunun korkunç değişmesine tanık olunuyor. Gerçeklerin yorumlanışında yeni ve şaşmaz bir yasa çıkıyor ortaya. Belki de büyük bir deprem oluyor.

Gülseren SÜDOR'un, çoğunluğun gözünden kaçan, kadının iç çelişkilerini yansıtan konu ağırlıklı sergisini kaçırdıysanız gerçekten yazık. Yapıtlarda gururun baş döndürücü içkisi yoktu. Umutsuzluk çanağından ağı da sunulmamıştı. SÜDOR; kadının, kadın zamanının, kadının yerinin, kadına uygulanan kuralların, sınırlamaların yok edilmesi için destek noktayı bulmuş da, sanki evrenin yerinden oynatılabileceği noktayı aramakta gibiydi.

Sergideki konuşan tablolar mı dediniz? O, sizin gözlerinizle işitme yetinize bağlıydı.

Bu Engeller Arasında...

Aydoğan YAVAŞLI

Damar Dergisi'nin Eylül 1997 tarihli sayısında Aydoğan Yavaşlı'nın "Görüp Ahkam-ı Asr-ı Münharif" adlı yazısı yayınlandı. Yavaşlı bu yazısında edebiyat dünyasındaki kişisel çekişmelerden üzüldüğünü, fazla üzülmemek için de bu dünyadan çekilmeyi düşündüğünü yazıyordu.

Aydoğan Yavaşlı'nın yazısını okudukta içimde bir tel koptu. Haklıydı Yavaşlı. Çünkü çoktandır düşünce üretilmiyor bu dünyada. Kişisel saldırılarla sözde edebiyat kapılıyor. Bu, eskiden de vardı. Ama böylesine yoğun değildi. 1980 eylülünden sonra, birçok nedenin etkisiyle kavramsız kişiler yazar oluverdi. Bunun doğal sonucu hakaret, sövgü edebiyat dünyasına kuşattı. Afşar Timuçin bu durumu şöyle betimliyor, "Cahilliğin yılışık ve utanmaz saltanatı."

Bu saltanatın en çok saldırılarına uğrayan biri olduğum için Yavaşlı'yı hissettim.

Ama "cahilliğin yılışık ve utanmaz saltanatına" da meydanı bırakmamak gerekiyor. Bu nedenle Yavaşlı'yı aradım. Yazmasını söyledim.

"Doğru bulduğunu pattadak söyleyen, patavatsız Aydoğan Yavaşlı'ya merhaba diyorum.

Cengiz Gündoğdu

İzmir Büyükşehir Belediye Başkanı Burhan Özfatura'nın Yaşar Kemal ve Eşber Yağmurdereli hakkındaki sözlerini duymuş/okumuş olmalısınız. Duyduğumda, doğrusu hiç şaşırmadım; "Bu adam başka ne diyebilirdi ki!" dedim. Uslub-û beyan, ayniyle insan! Beni esas şaşırtan, ertesi gün bazı gazetelerde okuduğum karşı-beyanlardı, daha doğrusu, karşı-beyanların sahipleri... Bu adamlar, hesapta yazıp çizen insanlardı. Gene hesapta toplumcu filandılar. Ortalıkta ahkam kesiyorlar, edebiyat turizmi yapıyorlar, aydın geçiniyorlardı.

Ne ki, onların gerçek yüzlerini bilenler, bu numaraları yemiyor; içlerinden, "Bu sistemin edebiyatçısı da böyle olur işte!" diyorlardı.

Sanki iki yıl önceki selden sonra gecekondularda oturanlar için "Göçle geldiler, selle gittiler" diyenler bunlar değildi.

Sanki Fırat'ın öte yakasındakilere en galiz küfürleri savuranlar bunlar değildi.

Sanki Aziz Nesin'e hakaret edenler bunlar değildi.

Sanki bazı şairler için "o da kürtçü olmuş!" diyenler bunlar değildi.

Sanki Yaşar Kemal için "Yahu birader, o da olur olmaz şeyler söylüyor, bu kadar da olmaz ki!" diyenler bunlar değildi.

Şimdi, Burhan Özfatura'ya karşı Yaşar Kemal'i savunan demeçler veriyorlar. Bir düşünce suçlusu(!) olan Eşber Yağmurdereli'nin adını anmadan...

Hadi gelin de bu adamlarla aynı çerçeveye girin!

Öyle bir ülke ki, kitaptan vergi alınıyor! Adam okuyup öğrenmek, daha bir adam olmak istiyor; devlet, "Vergini ver, ondan sonra..." diyor. Peki ya vermezsem, veremezsem? Olmaz! Öyle zerzevat gibi yaşa: okuma, düşünme, kendini yetiştirme, öğrenme!

Kokteyllerde Kültür bakanı'nın karşısında el-pençe divan duran, birlikte açılışlar yapan, kadeh kaldıran yayıncı, yazar vesair, "Sayın Bakan, bu ne hal böyle? Kitap okuyandan vergi mi alınırmış! Tersine, ona kolaylıklar sağlamalıyız," diyemiyor, demiyor.

Ellerinde etiket makineleri, her yıl iki kez zam yapıyorlar, zamlı kitap fiyatlarını kitapçılara fakslıyorlar.

Sonra ödenmeyen senetler, karşılıksız çekler...

Ardından, para tahsilatı yapan bir takım kılıksız adamlar... Mafya!

Kendi kitabını bile korsan basan yayınevleri...

"Kitapta bandrol uygulamasına geçilsin," diyenlerin seslerinin kısılması....

Korsan kitap bulup baskın yapan avukata %10 öde, kitabın yazarına %7 ver! O da üç ay sonradan başlamak koşuluyla ve birkaç taksitle...

Hadi gelin de bu kokuşmuş çerçeveye girin bakalım!

Bir de şu "devlet sanatçısı" meselesi var.

Diyelim Atillâ İlhan... Kendileri devlet sanatçısı oluyor. "O karanlıkta" onu gencecik yaşında hapse atan devlet, şimdi itibarını iade ediyor. Yani nihayet keşfetmiş üstadı! Demiş ki: "Atillâ İlhan sosyalist mosyalisttir ama gene de TC devletinden, ülkesi ve milletiyle bütünlüğünden yanadır."

Ne diyorsunuz devlet sanatçıları?

"Efendim, biz devlete yanaşmış filan değiliz. Yanaşan, devlettir. Bu yüzden de mesele bizim değil, devletindir. Ayrıca, devletle sürekli sürtüşme içinde olmanın bir âlemi yok. Demek ki devlet de değişmiş."

Basit bir şema: Devlet nerde vardır? Ezen ve ezilenlerin olduğu yerde, Peki, bu antagonizmada devletin işlevi nedir? Ezenlerin en üst politik örgütüdür. Ve siz bu devletin sanatçısısınız?

Bu yüzden de milyonlarca insana kapalı olan kapılar, siz devlet sanatçısısınız diye size açık!

Yağlı bir ayrıcalık...

Şu "devlet sanatçılığı" niçin tartışılmıyor? Edebiyatçılar Derneği niçin altın madalya veriyor bu devlet sanatçılarına? Devlet sanatçıları, Türkiye Yazarlar Sendikası'nda hangi hakları için mücadele ediyorlar?

Ben bu soruların karşılıklarını ya alırım, ya da bu bozuk düzene ses çıkarmayan edepsiz edebiyatçılarla aynı çerçevede olmam.

*

İstanbul TÜYAP'ın tarihi 1-9 Kasım, İzmir TÜYAP da Mart ayının ilk yarısında oluyor.

Bütçesinden kitaba da para ayıranların meteliğe kurşun attıkları, zurnanın son deliğinden nefes aldıkları zaman...

İzmir'deki TÜYAP Kitap Fuarından sonra İzmirli kitapçılar uzun bir süre sinek avlıyorlar. Aynının İstanbul'da da olduğunu duydum.

Yayınevleri, kitap fuarlarında %40'a varan indirimlerle kitap satıyorlar.

Aynı yayınevleri, kitapçılara kitaplarını bu kadar indirim yaparak vermiyorlar.

Kitapçılar, "Kitap, kitapçılardan alınır" deyip bu haksızlığa karşı çıkmıyorlar. Çıkan bir iki tane varsa da sesleri kısılıveriyor.

Anadolu'daki kitapçı, yayınevlerini protesto etse ne olacak, etmese ne?!

Kitap Fuarı, böyle karpuz sergisi gibi olmaz kardeşler, Dünya'da başka örneği yok bunun. Bu fuar değil, bakkallık.

Yıl sonunda İzmir'de "Hediyelik Eşya ve Kitap Fuarı" var. İnciğin boncuğun yanında kitap!

Söyleyince ben kötü oluyorum. "Yavaşlı gene...! diyorlar.

Desinler! Ben, "taleban" değilim.

ÖZELEŞTİRİ

Düşüncelerimle insanlığı kucakladım
Oysa sadece iki elim vardı
Dostlarıma bile uzatamadığım

Hayatı destan gibi yaşayacaktım
Kıskanacaktı Prometeus
Geriye dönüp bakıyorum
Masal kahramanı bile olamadım
Şu arpa boyu yol gidebilen

Farkındaydım benden çalınanın
Ateşin suyun ve toprağın kavgasına
Gönüllü gözü kapalı girdim
O yüzden ki ölürsem gözüm açık kalacak

Dün hep nefret duyduysam
Küçük dünyasında yaşayanlara
Düşünüyorum biraz da
Dışına çıkamadığımdan
Kendi küçük dünyamın

Dudağımda mağrur gülümseme
Sırt çantamda ölümü yüklenerek
Aşabildimde en sahicisinden sınırlar
Her seferinde yıkılıp kaldım
Üst benlik denilen
O illet duvarın dibinde

Yine de bitmiş değil herşey
Güneşi görüyor soluyabiliyorum havayı
Ustası bensem o duvarın
Bilirim en zayıf yerini de
Şahidim olsun insanlık
Bu şiir ilk adımdır
Yeniden yaratacağım kendimi

Nurettin SÖNMEZ

.Günler/Kitaplar/Dergiler.

Ruşen HAKKI

HER ŞEY APAÇIK ORTADA

(22 Ekim 1997 Çarşamba)

Tan Oral çizmiş...

En önde Başbakan **Mesut Yılmaz,** arkasında Başbakan Yardımcısı **Bülent Ecevit,** onun da arkasında DTP Genel Başkanı **Hüsamettin Cindoruk...** Selâma duran Başbakan'ın elinde dalgalanan bir bayrak... Pankarta benzeyen bayrağın üzerindeki yazı şöyle : "Demokrasiye selâm... Düşüneni, konuşanı, yazanı, çizeni içeri tıkmaya devam..."

Ve bir haber:

"Çetelerin cirit attığı Türkiye'de, düşüncelerini söylediği için 23 yıl 3 ay hapis cezasına çarptırılan Eşber Yağmurdereli, İstanbul'daki cezaevlerinde yer olmadığı gerekçesiyle Çankırı Cezaevi'ne gönderildi..."

Yağmurdereli'nin düşüncelerini ifade ettiği için cezalandırılması, bazı siyasi partiler ve çok sayıda demokratik kitle örgütünce protesto ediliyor. Bu arada hükümetin küçük ortağı DTP'nin Genel Başkanı Cindoruk da tepkisini ve tedirginliğini şöyle dile getiriyor:

"Bir yasal düzenlemeyle 22 yazı işleri müdürü serbest bırakıldı. Yağmurdereli için de yasal düzenleme hemen yapılmalıdır. Bu olay sadece insani nedenlerle değil, hukuksal nedenlerle de Türkiye'nin itibarına gölge düşürecektir..."

Cumhuriyet'te, **İlhan Selçuk**'un "Akrep" başlıklı yazısını okuyorum...

"Akrep" **Eşber Yağmurdereli**'nin yazdığı bir oyunun adı. **İlhan Selçuk,** kitap olacak Akrep'e önsöz yazmış. Önsözde, körler dünyasına düşmüş bir görenin acıları, sıkıntıları dile getiriliyor. Önsözden bir alıntı:

"Yağmurdereli'nin Akrep'inde acı var. Peki, bu acı görenlerin ülkesinde yaşayan bir körün acısı mı? Yoksa her şeyi en ince ayrıntısına dek görüp duyumsayan bir insanın evrensel değerdeki acısı mı?.. Ya da her şeyi ayrımsayıp saydamlaştıran bir körün, görmeyenlerin toplumundaki tükenmez hüznü mü?.. Ülkemizde yaşayan çoğunluğun körlüğü bakarken görmedikleri için oluşuyor; Yağmurdereli'nin bilincine erişmeleri için tümünün gözlerini mi çıkarmalı?

Dilimizde bir deyiş var; 'Gerçeği görmemek için kör olmalı' derler. Eşber Yağmurdereli'nin şaşırtıcı yaşamından sonra bu özdeyiş değişti: Gerçeği görmek için kör olmalı!... Çünkü yaşadığımız zaman diliminin gittikçe yoğunlaşan alacakaranlığını delen bilincinin ışığıyla parlayan Eşber'in güzel yüzünde iki gözü de pırıl pırıl..."

Eşber Yağmurdereli, Çankırı Cezaevi'ne gönderilirken gazetecilere, "Söyleyecek bir şey yok. Her şey ortada" demiş.

Evet, söylenecek hiçbir şey yok; her şey apaçik ortada...

45 YILIN ÖZETİ

(25 Ekim Cumartesi)

Bir çocuk görüyorum; bir duvar takviminin, Saatli Maarif Takvimi'nin yapraklarını biriktiren, o yapraklardaki mânileri ezberlemeye çalışan, uydurduğu mânileri bir sarı deftere döken çocuğa gülümsüyorum...

Bu çocuk daha sonraları, parmak hesabı şiirler karalıyor. Uzun süre kimselere göstermediği şiirlerini arkadaşlarına okumaya başladığında, adı şair'e çıkıyor; hem utanıyor, hem seviniyor... Sonra günün birinde, o güne kadar yazdığı bütün şiirleri yırtıp atıyor. Çünkü, şair olarak ilk tanıdığı Turgut Yücel, daha güzel şiirler yazabileceğini söylüyor; ona kendi okuduğu Hisar, Yeditepe ve Varlık dergilerini veriyor. Bu dergilerdeki şiirleri seviyor çocuk ve o şiirler gibi şiirler yazmaya alışıyor; yazdıklarını dergilere gönderiyor uzun süre, ama hiçbiri çıkmıyor...

Ne yapsın çocuk, bıraksın mı şiiri?

"Hayır" diyor Turgut Abisi; "edebiyata küsülmez, yazmaya ve göndermeye devam et" diyor... ve 1952 yılında, Yeşilay dergisinde ilk şiiri çıktığında, artık 16 yaşında bir gençtir o...

Daha sonra başka dergilerde de görünüyor genç şair. Örneğin; Yeni Ufuklar, Türk Dili, Şairler Yaprağı, Yelken, Varlık, Güney, Dost, Oluşum, Türkiye Yazıları, Yansıma, Yeni Adımlar, Yazko Edebiyat, Gösteri, Gerçek Sanat, Adam Sanat ve İnsancıl gibi... Bu arada Varlık

dergisinde şiirlerinin yanı sıra öykü ve kitap tanıtma yazıları da çıkıyor. Milliyet ve Cumhuriyet'in sanat eklerine de öyküler yazıyor...

1957 yılında bir şiir dosyasıyla dikiliyor Yaşar Nabi'nin karşısına. Yaşar Nabi, "Daha erken değil mi?" diye gülümseyince, içinden bir tel kopuyor, ama büyük sözü dinleyip kitap sevdasından vazgeçiyor...

İlk şiir kitabı "Köprü" 1962'de Yeditepe, ilk öykü kitabı "Sokağın Ucu Deniz" 1977'de Yalım, ilk romanı "Umudun Çiçeklendiği Günler" 1991'de Gerçek Sanat, ilk günlüğü "Bir Şafaktan Bir Şafağa" 1997'de Gerçek Sanat Yayınları arasında çıkıyor...

13 kitabın sahibi olan yazar bugün 61 yaşında ve 45. sanat yılında dostları ve sevenleri arasında olmaktan büyük sevinç duyuyor. Şiirlerine, öykülerine ve her gün yazdığı Günce'lerine dönüp baktığında, yaşadığı kent olan İzmit'i görüyor; geçen acı tatlı ve çalkantılı yılları yeniden yaşıyor ve her şeyiyle bağlandığı İzmit'te yaşamaktan onur duyuyor...

TEŞEKKÜR EDİYORUM

(26 Ekim Pazar)

Dün, benim için özel bir gündü...

45. sanat yılımda dostlarımla, sevgili okurlarımla birlikte olmanın, onlarla kucaklaşmanın sevincini yaşadım. Arkadaşlarım, benim için güzel sözler söylediler, beni onurlandırdılar; duygulandım, gözyaşlarımı tutamadım. Baktım; eşim, kızlarım ve torunlarım da en az benim kadar duygu yüklüydüler...

Günün sürprizi, **Haluk Çetin**'den geldi. Bir şiirimi besteleyen ve o gün seslendiren Haluk Çetin'e teşekkür ediyorum. İstanbul'dan, Adapazarı'ndan kalkıp gelen arkadaşlarım **Ataol Behramoğlu, Tanju Cılızoğlu, İsa Çelik, Güngör Gençay, Cengiz Gündoğdu, Anıl Mericelli, Necati Mert, Kemal Özer, Sennur Sezer, Çiğdem Sezer, Berrin Taş, Yılmaz Elmas, Afşar Timuçin, Tevfik Taş** ve **Muharrem Yurtsever**'e teşekkür ediyorum.

Güne ayrı bir anlam ve güzellik katan, programı tıkır tıkır işleten tiyatro sanatçısı **Gülsen Tuncer**'e teşekkür ediyorum... Kocaeli Edebiyatçılar Platformu'nun sevgili üyelerine teşekkür ediyorum...

Bugün de, gene İzmit Büyükşehir Belediyesi Saraybahçe Nikâh Salonu'nda dostlarımla, okurlarımla birlikte olacağım. Bugün, öyle sanıyorum ki daha sıcak bir gün olacak. Çünkü resmilikten kurtulan gün, salona daha samimi bir hava getirecek. Dün, sözü olup da söyleyemeyenler, bugün doyasıya konuşma olanağı bulacaklar. Günüme önemli katkı sağlayan Kocaeli Edebiyatçılar Platformu'nun sevgili şairleri, yazarları, edebiyat dostları bu günü de şiir ve anılarıyla güzel kılacaklar...

Kim bilir, belki okurlarım da bu güne şiirlerle ve varsa eğer, benimle ilgili anılarıyla katkıda bulunurlar... Önceki gün **Şaman Sezeralp** telefon etti, "Sizinle ilgili bir anım var" dedi ve anlattı... **Şaman, Ali Osman Yaramış** ve **Mustafa Küpçü,** Ankara'daki öğrencilik yıllarında, Sanatsevenler'deki bir etkinliğe katılmışlar. Etkinliği düzenleyenler, o ay dergilerde çıkan şiirleri değerlendirmişler ve ayın şiirlerini seçmişler. Bu şiirlerden biri de benim şiirimmiş. şiiri **Semra Aybars** seslendirmiş, çok sevinmişler...

Dostlarımda kim bilir böyle ne anılar vardır...

Bugün kitaplarımı da imzalayacağım.

Kocaeli Edebiyatçılar Platformu'nu oluşturan arkadaşlar, ısrarla, dün de kitaplarımı imzalamamı istemişlerdi, ama ben kabul etmedim. çünkü öylesine yoğun bir günde kitap imzalamak çok zor olacaktı.

Zorluğun da ötesinde, elim kalem tutmayacaktı...

Şimdi, "Bu da neyin nesi?" diye sorabilirsiniz.

İnsanın eli kalem tutmaz mı?

Başkalarını bilmem ama benim tutmaz.

Heyecandan tutmaz...

Evet, 45 yıldır yazıp duruyorum, ama halâ içimde gencecik bir şairin heyecanı var, bundan bir türlü kurtulamıyorum.

Kurtulmak da istemiyorum.

Bu heyecanı güzel buluyor ve seviyorum...

Yaşadığı kentin şairine sahip çıkan Saraybahçe Belediyesi'nin Mimar Belediye Başkanı **Hikmet Erenkaya**'ya, bu etkinliğin mimarı sevgili **Ertuğrul Kazancı**'ya ve belediye çalışanlarına, şair ve yazar arkadaşlarıma, varlıklarıyla beni onurlandıran bütün sanat dostlarına teşekkür ediyorum...

***

Arkadaşlarım, 45. sanat yılım nedeniyle hakımda güzel yazılar yazdılar. Sevindim ve gönendim. Ne ki **Cevat Çetin**'in bugün Özgür Kocaeli gazetesindeki köşesinde (Orta Dalga) yazdığı "Ciklet Hakkı'nın 45. Sanat Yılı" başlıklı yazısı bir başka güzeldi...

Cevat Çetin, sürekli sarı basın kartı sahibi bir gazeteci, bir eski dost. Özgür Kocaeli'nin imtiyaz sahibi. Yani, bir bakıma, benim patronum... Haftanın 7 günü her gün, kendine has üslubu ve yazı biçimiyle okurlarının sevgisini kazanan Cevat Çetin'in yazısını, beni daha iyi tanımanız bakımından aktarıyorum.

"Adı Ruşen.

Soyadı...

'Hakkı' diyeceksiniz...

Hayır...
Soyadı:
Özpençe...
Namıdiğer,
Ciklet Hakkı...
Hadi Özpençe'sini anladık,
'Cikleti nereden çıktı?' diyeceksiniz.
'Cikletlik' boksörlüğünden gelir...
Evet... Evet.
Ruşen Hakkı boksördür, hem de tüy siklet şampiyonu...
Rakibine bir saldırdı mı,
Ciklet gibi bırakmadığından bu lakabı almıştır.
Boksör adamdan şair olur mu?
Olur...
Ruşen Hakkı olduğunu da, adını Türkiye'ye, hatta ülke dışına taşıyarak kanıtlamıştır...
*
Leylâ Atakan'ın babası rahmetli Orgeneral **Hasan Atakan,** kendisiyle röportaj yaparken bana:
'İsviçre saati neden en kalitelidir bilir misin?' dedi.
'Çünkü İsviçreli saat ustası sessiz, telaşsız, zevkle ve sabırla uğraşır... O yüzden de yaptığı saat sessiz, düzgün ve hatasız çalışır...'
Evet.
Ruşen Hakkı da yazılarını aynı İsviçreli saat ustası gibi yazar.
Yavaş yavaş, sabırla, düşünerek, süzerek.
Bir cümle için saatlerini verir.
Kalkar dolaşır,
Çay içer...
Doktor yasaklamasına rağmen,
Çaktırmadan bir sigara tüttürür...
Ama öyle bir yazı dökülür ki, samanlı kâğıt üzerine...
Karşıdan baktığınızda bir tablo,
Okuduğunuzda sanat kokar, buram buram...
Ruşen Hakkı,
Solcudur sapına kadar...
Silah yerine, kalem saklar kınında.
Ateş etse,
Daha iyidir.
*
Ruşen Hakkı'nın direksiyonu 1969 model Anadol'un yağsız kalmış direksiyonuna benzer...
Hep burnunun doğrultusunda gider.
Yönü hep aynıdır.
Zigzag yapmak, viraj almak, yön değiştirmek yazmaz kitabında.
45 yıldır,
En ufak bir sapma yapmamıştır, hem yaşamında, hem düşüncesinde.
Yoldan çıksa,
Tarlaların engebelerinden atlar.
Önüne dağ dikilse,
Zirvesinden aşar gider.
Terler, yorulur, ezilir ama;
Eğilmez, sapmaz.
Ömrü,
Alınteriyle kazandığını yemenin lezzetiyle doludur.
İkramı,
Dosttan kabullenir.
Bir duble rakı, bir dilim beyaz peynir Ruşen Hakkı'nın doyulmaz sohbetinin bir simgesidir...
Haaa...
Çok iyi yaptığı bir şey daha vardır,
Şiiri, edebi yazıları, kitapları kadar meşhur...
Ruşen Hakkı çok iyi söver...
Adam öylesine bir abondene olur ki,
Sövgüyü yiyince...
30-40 saniye sonra anlar sövülürken övüldüğünü...
*
Kısaca söylemek gerekirse,
bir şanstır Ruşen Hakkı ile dostluk.
Bir gururdur.
O'nunla aynı çatı altında çalışmak,
Bir fırsattır,
Ondan bir şeyler kapabilmek...
Çok şey katmıştır Özgür Kocaeli'ye Ruşen Hakkı.
Hepimizde,
Emeği vardır...
Nice yıllara Ruşen Abi...
Başarıyla, sağlıkla...
Hep birlikte..."

KÖK OLAN ÇİÇEK
(14 Kasım, Cuma)

Kemal Özer, benim için önce şairdir. Ne ki Kemal Özer aynı zamanda denemeleri ve günlükleriyle de edebiyatımıza yeni sular katan bir akarsudur. Bu kadar da değil. O, aynı zamanda çevirileriyle, ünlü şairlerle birlikte hiç tanımadığımız şairleri de yanıbaşımıza oturtuveren, gani gönüllü bir dünya insanıdır.

Sizi bilmem, ama ben "Köpüklenen Gök" adlı kitabı okuyuncaya kadar, Miklos Radnoti diye bir şairden habersizdim. Köpüklenen Gök (Türkçesi: Kemal Özer-Edit Tasnadi, Yordam Kitapları, Haziran 1997, 80 sayfa) elimden düşüremediğim bir kitap oldu. Bu kitapta Mik-

los Radnoti'nin şiirleriyle birlikte yaşam öyküsü, kendisi ve kitaplarıyla ilgili yazılar ile fotoğraflar da yer alıyor.

Kemal Özer, kitabın başında yer alan "Birçok Şeyin Kavşağında Bir Ozan" başlıklı yazısına şöyle başlıyor:

"Batı şiirinin tıpkı ayın öteki yüzü gibi bizde görülmeyen, görülmek istenmeyen yüzüne bu kez çağdaş bir Macar ozanın şiirlerinden yaptığımız derlemeyle bakıyoruz.

Yaşamı 35 yıl gibi kısacık bir süreye sığan, daha doğrusu yaşamına ancak 35 yıl fırsat bırakılan Miklos Radnoti, bana bu kısa sürede birçok şeyin buluştuğu bir kavşak gibi görünüyor. Neler mi göze çarpıyor bu kavşağa baktığımızda? Hepsi de çağdaş bir şiirin nasıl olduğuna, çağdaş bir ozanın nasıl olması gerektiğine bizi götüren bir sürü ipucu..."

5 Mayıs 1909'da Budapeşte'de doğuyor **Miklos Radnoti**... 1944 yılında Almanların Macaristan'a girmelerinden sonra yeniden zorunlu hizmete çağrılıyor. Alman Todt örgütünün Yugoslavya'da, Bor yakınlarında kurulu Heidenau kampına sürülüyor, yol yapımında çalıştırılıyor. Eylül ayında çekilmeye başlayan faşistler, tutsakları Batıya doğru yürümeye zorluyorlar. 9 Kasım'da bu "Tehdit Altında Yürüyüş" sırasında bitkin düşen 21 arkadaşıyla birlikte **Miklos Radnoti** de Abda Köyü yakınlarında öldürülüyor. 23 Haziran 1946'da Abda yakınlarındaki toplu gömüt açılıyor, Radnoti'nin ceseti de bulunuyor. Giysisinin cebinde son aylarda yazdığı şiirlerin elyazısını içeren "Bor defteri" bulunuyor. Bulunan şiirler "Köpüklenen Gök" adı altında yayınlanıyor...

Şairin Heidenau Kampında yazdığı 8 Ağustos 1944 tarihli "Kök" adlı şiirini sunuyorum:

"İçinde sessizce ilerleyen bir güç/ içtiği yağmurdur kökün, yediği toprak/ ve düşleri ak mı ak.

Kök geçmeye çalışır altından üstüne/kıvrıla büküle ve kurnazca toprağı/ipliğe benzer kolları.

Oynaşırlar kökün kollarından/ayaklarına değin kurtçuklar/ nerdeyse dünyayı kaplayacaklar.

Ama yaşamaya bakar aşağıda kök/ umurunda mı onun dünya/ aklı bir tek yapraklanan dalda.

Hayrandır ona, besler durmadan/ gönderir tatların en güzelini/ en tatlısını, en gökselini.

Ben de bir köküm artık/ kurtçuklar arasında yaşıyorum/kurtçuklar arasında bu şiiri yazıyorum.

Bir çiçektim, şimdi kök oldum, /ağır, kara bir toprağın altında kaldım,/ sonum ne olacak belli işte, /bir testere ağlayıp durur tepemde."

GRANİT DESTANI

Kemal Özer ve **Ömer Çandır**'ın çevirdikleri "Granit Destanı" (Yordam Kitapları, Haziran 1997, 64 sayfa), çağdaş Bulgar şairlerinden Lıçezar Elenkov'un en önemli yapıtlarından biri olarak tanıtılıyor. Yaşıtım olan Elenkov'u da bu yapıtıyla tanıyor ve seviyorum.

"Granit Destanı", antifaşist direniş savaşında, son kurşunlarına kadar savaşan ve teslim olmamak için intihar eden yedi devrimcinin destanıdır ve şair, kendini de "Georgi Benkovski Birliği"nin günümüzde yaşayan sekizinci üyesi olarak destana koyuyor.

Kitabın son şiiri "İleti"nin altında "Granitova-Vidin, 1967-1974" tarihini görüyoruz. Demek ki 1967'de yazılmaya başlanan destan, 1974'te tamamlanmış. Şimdi başa dönüp, destanın yedi devrimcisini tanıyalım.

"Georgi Benkovski birliğinden yedi kişiydiler.

Geno Genov, Georgi Tselov, Lilo Lilov, Petır Lilov, Perço Yordanov, Taşo Vılçev, Todor Gotsunski.

18 Ocak 1944 günü mermileri tükendi. İki el bombası kaldı yalnızca. Granitova köyü yakınlarında kuşatıldılar. Teslim olmadılar. Bir halka olup bombaları ateşlediler.

Otuz yıl sonra, bugün..."

Geno, Georgi, Lilo, Petır, Perço, Taşo ve **Todor,** içkonuşmalarıyla kendilerini ve yaşadıklarını anlatırlarken, şair Elenkov da bir anlatıcı olarak giriyor destana ve kimi zaman da onlardan biri olarak konuşuyor...

Konuşuyorlar, hiç ölmemiş gibi... Lilov konuşuyor:

"Yaşıyoruz namusumuzla ve yan yana / -sevilerek ya da kovularak- / izler bırakmak için/ bir toprakta kat kat ve köklerle örülü."

Evet, köklerle örülü ve hep dipdiri...

ŞAİR... ÇİÇEK ve BÖCEK

Aylak zamanımda
oturup bir çiçek resmi yaptım...
doğrusu beğendim de.
Uzunca bir süre sonra
baktım yaptığım çiçeğe.
Renkler, parlak değil...
renkler, zıt değil...
renkler hep yakın birbirine.
Siyaha çalan kış yeşili yapraklarda
polen uzantıları soluk sarı
kırmızısı kırmızı bile değil.
Yalnız damarları bağırıyordu
çizgilerimde çiçeklerin
can bende diye.
Düşünün siz de
dolaşırken böcekler çiçekten çiçeğe
renk ararlar mı sizce.

Ayhan ERGÜN

Çocuğun Adı "Barış"tı!

Sibel ÖZBUDUN

Dünya Barış Günü vesilesiyle İstanbul, Maltepe'de düzenlenen Barış Şenliği çerçevesinde "Barış ve Kadınlar" konulu panele çağrıldığımda, ne yalan söyleyeyim, önce katılmamak için bin dereden su getirdim. Bu isteksizliğimin nedeni çok açık; ilkin, böylesi bir başlık insanı iki çok geniş kavramın kesişme noktalarını aramak gibi bir durumla karşı karşıya bırakıyor. İkincisi ise, konunun şimdiye dek çeşitli açılardan irdelenmiş olması; öyle ki, bana söyleyecek pek bir şey kalmadığını düşündüm önce. Bir "boşluk"bulurum umuduyla "Barış ve Kadın" teması üzerine şimdiye dek söylenenleri aklımda evirip çevirdim sonra, ve bu tema üzerine söylenenlerin kabaca dört kategoriye yerleştirebileceklerini gördüm:

-Kadın ve barış ilişkileri kadının doğurganlığı ya da biyolojik yapılanışı nedeniyle kanla olan sıkı bağları vb. biyolojik temelde ele alınıp kadınların "doğaları gereği" barışçıl ya da şiddete karşı olduğu vurgulana geldi. Buna koşut bir başka görüş ise, kadınların fiziksel bakımdan erkeğe oranla güçsüz olduklarından, tarih boyunca savaştan dışlandıkları yolunda. Bu yaklaşıma göre kadın, biyolojik yapısı gereği hayatı üretme işleviyle yüklü ya da fiziksel olarak güçsüz olduğundan, savaşa, şiddete, ölüme karşıdır. Bence bu yaklaşım fazlasıyla biyolojik indirgemeci. Biyolojik ve fizi' vapısı ve çevresi, insan tutum ve davranışlarını sı çüde etkiler. Bir başka deyişle, insan tutum ve davranışları biyolojik dürtülerin çok ötesinde, içinde yaşadığı kültürel çevrede, toplumsal motiflerle biçimlenir. Değerler sistemini askeri, savaşçıl değerler üzerine kurmuş, kimliğini uzak ve yakın tarihindeki varsayımsal ya da gerçek kahramanlıklarıyla öğünme üzerine temellendiren bir toplumun kadınları da, biyolojik/fiziksel yapılanışları ne olursa olsun, bu kültürden paylarına düşeni alacaktır. Bu nedenle kadınların, hemen tüm toplumlarda savaşların dışında tutulsalar da, her zaman barışçı ya da barıştan yana olduklarını söylemek zordur. Çekirdek değer sistemleri militarist olan toplumd adınların büyük bölümü de, militarizmden etkil elik edemez. Bu konuya ileride daha geniş bir biçimde değineceğim.

-"Barış ve Kadınlar" üzerine yazılır ya da konuşulurken sıkça işlenegelen bir başka tema, kadınların şiddet ve savaşın bir numaralı kurbanları oldukları yolundadır. Gerçekten de, üstün gelen tarafın askerlerinin "düşmanın" kadınlarına tecavüzü kendinde bir "hak" olarak görmesi, kadınların savaş ganimetinden sayılması, hemen tüm savaşların sonuçlarındandır. Öte yandan savaş koşullarının getirdiği kıtlık, göç, işsizlik vb. sorunların ilk elde kadınları ve çocukları vurduğu da doğrudur ve çeşitli kereler dile getirilmiştir.

-Bir başka tema ise, "savaşan kadın" motifidir. Özellikle gerilla ya da halk savaşlarında "savaşan kadın"imgesi, fazlasıyla vurgulanır. Bunun çeşitli nedenleri vardır. Bilindiği gibi gerilla ya da halk savaşları, eli silah tutabilen herkese ihtiyaç duyar. Bu nedenle "özgürlük savaşçısı kadın" imgesi, genç kadın potansiyelini gerçek savaşa çekmenin bir aracı olabilmektedir. Ama bunun da ötesinde, savaşan erkeğin iradesini bilemeyen, cesaretini pekiştiren ve düşman üzerinde psikolojik baskı yaratan bir unsurdur, bir simgedir "savaşan kadın" Gerilla karşısında savaşan "nizamî güçlerin ele geçirdikleri gerilla kadınlara en ağır, en vahşi işkenceleri yapmaları ise bu mesajı algıladıklarının bir göstergesidir.

-Nihayet, cephe gerisinde "sırtında mermi taşıyan", "mehmetçiğe su getiren", "asker giysisi diken", "cephane imal eden", oğlunu ya da kocasını "şehit ya da gazi olmadan geri dönme!" diye savaşa uğurlayan kadın imgesi vardır ki, sanırım "Bizim tarafın" "Barış ve Kadın" konusu işlenirken en az dikkatini çeken, oysa toplumun militarizasyonunda göze görünmemekle birlikte en ağırlıklı rolü oynayanlardan biri de bu imge ya da simgedir. Bu simgeden, erkeği savaşmaya güdülemede bolca yararlanılmaktadır. Özellikle Türk toplumu gibi, saldırganlığın, savaşkanlığın "kahramanlık" olarak sunulduğu, erkeğin erilliğiyle özdeşleştirildiği toplumlarda, erkeği savaşa koşullandırmada, onu harekete geçirmede, onu "ölüme" programlamada savaş kışırtıcısı olarak kadının rolünün çok önemli olduğunu düşünüyorum.

Güncelliği basın ve TV'de hergün yeniden üretilen bu temaya dikkati çekmenin "hayırlı" bir iş olacağı düşüncesiyle panel çağrısını kabul ettim.

***

İki-üç ay kadar önceydi. Televizyonda haberleri izliyordum. Kuzey Irak operasyonunda "şehit düşen" subayların cenazesi gösteriliyordu. Kadın 10-12 yaşlarında, kalemle çizilmiş kadar güzel, ince hatlı, gözleri ağlamaktan şişmiş oğlunu kameraların önüne itti, "Bu da büyüsün, bunu da göndereceğim savaşa!" diye haykırdı. Sanırım izleyenlerin tüyleri ürpermiştir, benimkiler diken diken oldu. İşin korkunç yanı, çocuğun adı "Barış"tı.

Düşünmeye koyuldum. Besbelli Ankaralı (cenaze Kocatepe Camii'nden kaldırılıyordu), giysilerinden anlaşıldığı kadarıyla hali vakti yerinde, konuşmasından anlaşıldığı kadarıyla eğitimli bir kadındı. Onu, 15 yıldır süregelen ve her iki taraftan binlerce genç insanın yaşamını yitirdiği, ülkeyi kan denizine çeviren, insanların zindanlarda, hapislerde çürümesine yol açan, ormanların yakıldığı, köylerin boşaltıldığı, insanların terörize edildiği bu kirli savaşa yitirdiği kocasının ardından, o dal gibi güzelim oğlunu da kurban etmeye iten ne olabilir, diye düşündüm. Dikkat edin, "Dursun artık bu kan!" diye haykırmıyordu, "Oğlumu da savaşa (ya da ölüme) göndereceğim, " diyordu.

Kahramanlık menkıbeleriyle, hamaset edebiyatıyla büyüdük. Savaş kaçkını oğullarını "Git, ya şehit ol ya gazi!" diyen gelinlerin öyküleriyle yetiştirildik. Askerliği kutsal belleyen ve belleten söylenceler, millî biçimlenişimizin, ulusal kimliğimizin bir parçası sayıldı. Sırtında cepheye mermi taşıyan Elif kadınları anlatan şiirleri ağlamaklı okuduk ilk ve ortaokul sıralarında. Savaş sonrasında o Elif kadınların ne olduğunu ise merak etmedik hiç. Öyle ya, bize merak etmeyi öğretmemişlerdi ki okularda. Bu nedenle İzmir işgalinde silahlanarak direnişe katılan, oradan Aydın'a geçerek bir çete oluşturan, Sakarya'da yaralanan, Büyük Taarruz'a Mürsel paşa fırkasıyla katılan, Ahır dağlarında Yunan ordularını geriden çevirme manevrasında etkin rol oynayan, İzmir'e ilk gelen birlikler arasında bulunan binbaşı Ayşe'nin, 1946'da Merkez bankası'nda odacılık yapmakta olduğunu öğrenemedik. Ya da, Mustafa Kemal'in emriyle İstanbul'da 15 kişilik bir çete oluşturup Geyve'de cephe tutan, bir süre sonra nizamî orduya katılan, İstiklal madalyalı Kara Fatma'nın ancak 1946 yılında yeniden hatırlanıp, sefalet içinde yaşarken İstanbul Belediyesi'nin himayesi altına alındığını...

Evet, ne yazık ki militarist değerler, Türk toplumunun çekirdek değerler sistemi içinde yeralıyor. İlkokul üçüncü sınıfta okutulan bir kitapta deniliyor ki:

"Türk Silahlı Kuvvetleri, Türk birliğinin, Türk kudret ve kabiliyetinin, Türk vatanseverliğinin çelikleşmiş bir ifadesidir. Türk Silahlı Kuvvetleri ile Türk milleti, bütün nitelikleri ve davranışları ile bir bütündür. Devletin yüce varlığının sarsılmaz temelidir. (...) Türk ve dünya tarihinde örnek kahramanlıklar gösteren, inanılmaz zaferler kazanan Türk askeri daima milleti ile bir bütün olmuştur. Doğuştan asker olan milletin içinden çıkan millî bir güçtür. Asker ocağı; gelişmenin, güçlenmenin, ahlakî davranışların, birlik ve beraberlik ruhunun, yardımlaşmanın kişilere kazandırıldığı kutsal bir yerdir. Türkler'de askere gitmek millî bir sevinç, askerliğini yapmak olgunluğun ve gururun kaynağıdır. Türk Silahlı Kuvvetleri göğsümüzü kabartan millî güvencemiz ve geleceğimizin garantisidir.

Askerî güç, Atatürkçülük'te millî güç kaynaklarımızın temeli ve onurudur." (Vedat Öğün, Atatürk ve Atatürkçülük, Öğün Yayınları, Ankara, 1988:108)

Savaşın bir gerçekliği vardır, bir de retoriği, ya da hamaseti. Savaşın gerçekliğinde insanlar ölür; sakatlanır; aç kalır; bebelerni besleyecek süt bulamaz; en yakınlarını, sevdiklerini yitirir; yaşadığı topraklardan, köklerinden kopartılarak göçe zorlanır; kadınlar tecavüze uğrar; salgın hastalıklar boygösterir; hava, su, toprak zehirlenir; başaklar bitmez, inekler, koyunlar yavrulamaz olur. Savaşın bitiminde, savaş makinasına kanını, canını sunmuş emekçiler işsiz gazi ya da malûl haziler olarak yoksulluklarına, yoksunluklarına geri dönerler. Kazanan taraftan olmak ise bütün bütüne yıkım getirir onlara. Bütün bunlar olur ve sonunda kazanan taraf, nüfuz alanını genişletir, ekonomik ya da stratejik bir bölgeyi, bir pazarı ele geçirir, buradan sağlayacağı rantı kendi egemenleri arasında paylaştırır. Ya da taraflar yenişemezler, ve savaş, "düşük yoğunluklu" dedikleri tarzda, insanî olan her şeyi, ekmeği, havayı, suyu, onuru, özgürlüğü, bilimi, tarihi, kültürü çürüte çürüte sürer gider. Bu arada uluslararası silah şirketleri, ölüm tacirleri her iki tarafa da ölüm makinalarını pazarlayarak kasalarını doldrurlar. En hızlı tüketen, en kârlı sektördür silah sanayii. Yüzbinlerce dolarlık bir bomba bir kere patlayacak, milyonlarca dolarlık bir savaş uçağı bir-iki yıl kullanılacak, sonra atılacaktır. Silahlanmanın ekonomik yükü ise emekçilerin sırtına bindirilir: enflasyon azdıkça azar, yeni vergiler yüklenir, ücretler aşağı çekilir, işsizlik artar, en küçük hak arayışları, demoratik talepler "millî birlik ve beraberlik" adına kanla, şiddetle bastırılır; bu duruma karşı çıkan aydınlar boy hedefi ilan edilir, tehditlerle, hapis cezalarıyla, bu da yetmediğinde kurşunlarla susturulur.

Savaşın hamasetinde ise, kahramanlık menkıbeleri ve kışkırtılmış şovenizm vardır. Hedefi, savaşın gerçekliğinin gözlerden perdelenmesi, sokaktaki insanın kanı, kini, ölümü, yoksullaşmayı tepkisizce, hatta gönüllüce kabullenmesi, gençlerin savaşma ve ölme iradesinin bilenmesidir. Savaşın hamaseti, seçenekleri ikiye indirir: Devlet'ten (ve egemen politikadan) yana olmak ya da Devlet düşmanlığı. "Ya sev ya terket!" mantığı marjinallikten sıyrılarak egemenleştirilir.

"Millî birlik ve beraberliği" sağlamak, pekiştirmek için ulusal mitoslara dönülür. Her karışı ataların kanıyla sulanmış topraklardan, şehitlerin kemiklerini sızlatmaktan, inmeyecek bayraklardan, susmayacak ezanlardan, feda edilmeyecek çakıl taşlarından dem vurulur. Hedef, militarist ideolojinin düz ve acımasız mantığının topluma egemen kılınmasıdır.

İşte bu noktada kadınlara çok iş düşer. Oğlunu, yavuklusunu, kocasını savaşa uğurlayan metin kadın, şehit düşen kocasının bayrağa sarılı tabutunun başında gözyaşlarını içine akıtan kahraman eş, babasının onur madalyasını komutanlardan alan acılı, ama gururlu kız çocuğu, oğlunu kameraların önüne itiştirip "Bunu da asker yapacağım" diye haykıran asker dulu, her cuma şehitliklerde toplanıp evlatlarının, kardeşlerinin, baba-

larının, kocalarının mezarları başında dualar okuyan şehit aileleri Devlet'in etkin propaganda malzemelerine dönüştürülürler. Onlar "bu ülkeye şanlı evlatlar yetiştiren Türk kadınının tarih boyunca gösterdiği kahramanlıkların, milli ve manevî değerlere bağlılığının, fedakarlığının, faziletinin günümüzdeki timsali" ilan edilirler.

Oysa, bir asker karısı çıkıp da, "Benim kocam kirli savaşın kurbanı oldu, o, bu savaşın sona ermesini istediği için öldürüldü, "derse, kıyametler kopar. Özel yaşamı medyada didik didik edilir, kocasının kendisini aldattığı için bunalım geçirdiği, zaten "hafifmeşrep" bir kadın olduğu öne sürülür; en yüksek oyu alarak merkez organlarına seçildiği "sosyal-demokrat!" partiden ihraç edilir...

Evet, devlet, militarist ideolojinin yaygınlaştırılmasında, savaşın esas yakıtı olan genç erkeklerin güdülenmesinde, kışkırtılmasında kadınların rolünün gayet iyi bilincindedir; ve bunu tüm medyada başarıyla manipüle etmektedir. Kadının savaştan yana olduğu bir toplumda erkeğin erkekliğini kanıtlaması, savaşmaktan geçecektir. Kadınların savaş kışkırtıcılığı yaptığı bir toplumda barışın şansı gerçekten de (ne yazık ki) çok düşüktür.

Bu nedenle barıştan yana kadınlara, gerçekten de önemli görevler düştüğü kanısındayım. Haydi, askerî bir terim kullanayım; kadınlar barışa "lojistik" destek sağlamada son derece önemli bir işlev gerçekleştirebilirler. Cumartesi Anneleri'nin, Tomris Özden'lerin, Leyla Zana'ların örneğini çoğaltabilmeliyiz. Devletin, egemen ideolojinin kadın imgesi üzerinden yürüttüğü savaş kışkırtıcılığını tersine çevirebilmenin tek yolu, artan sayıda ideolojinin kadın imgesi üzerinden yürüttüğü savaş kışkırtıcılığını tersine çevirebilmenin tek yolu, artan sayıda kadının barış mücadelesine etkin biçimde katılmasıdır. ABD'de Vietnam Savaşı sırasında yürütülen barış kampanyası sırasında çokça popüler olan bir şarkının dizeleri geliyor aklıma (Şarkının adı Nurenberg'e Son Tren'di):

Eğer beşyüz bin ana Washington'a yürüyüp
"Oğullarımızı derhal geri istiyoruz" diye haykırabilseydi,
Oradaki adam, çok meşgul olduğunu
Futbol maçını seyrettiğini söyleyebilir miydi?

Nurenberg, biliyorsunuz, II. Dünya Savaşı'ndan sonra savaş suçlularını yargılamak için kurulan uluslararası mahkemenin bulunduğu kent. Dünya Barış Günü'nde ülkemizde Musa Anter Barış Treni'nin engellendiği, onurlu bir barışa destek olmak üzere gelen dünyalıların yüzlerinin, gözlerinin dağıtıldığı bir ortamda, Nurenberg'lerden kurtulmanın tek yolu, barış girişimlerine, barış mücadelesine var gücüyle omuz vermektir.

PERA'DA BİR ÖĞLEDEN SONRA

Bugün baharı yaşamak için çıktım
İstanbul sokaklarına,
Ayaklarım İstiklal Caddesine taşıdı
bedenimi.
Pera'nın tarihi pasajlarından birinde
konaklayıp,
kahvemi yudumlar,
sigaramdan nefesler çekerken,
Yaşlı kemancının kemanından çıkan
nağmeler değdi kulaklarıma.

Günlük yaşamın rutinliği içinde
küçük ayrıntılardan haz duymayı
öğreniyor insan
Çiçeğe duran bir ağaç bile
heyecanlandırıyor bazen beni
hele baharı yaşamak geçmişin
izlerini taşıyan bu pasajda
eskiyen günde uyuyup yeni bir güne
uyanmak gibi

Hemen yanıbaşımda saksıda bir
çiçek,
fil kulağı olsa gerek.
Sadece iki dal ve bu dalların
ucunda
tarihe selam duran iki yaprak,
ilelebet birlikteliği
paylaşarak,
boy veriyorlar.
Pasajın tavanına,
insanın içinde tutunup sallanma
isteği uyandıran
iki kocaman avize asılı.
Benim yüreğime ise yalnızlığım
İçten içe mesajlar gönderiyorum
dostlara,
ayakları yanıltıp da,
İstiklal Caddesine getirsin diye
onları.
Sonra,
bir kitapçı vitrininin önünde
rastlayayım dostlara.
Sıcacık bir merhaba,
Bir gülümseyiş, bir bakış
ve birlikte hoşgeldinleyelim baharı...

Sabahat BOZKURT

Yılmaz Odabaşı "Edebiyatımız, ihtiyarlar meclisinin güdümünden kurtulmalı."

Birdal TEZEL

-Geçtiğimiz aylarda okuduğum kimi yazılarınızda, edebiyatımızda oluşturulmuş bir "statükodan" söz ediyordunuz; nedir bu statüko ve saçağındaki işlerliğin sizce tarifi nedir?

-Türkiye'de şiire, hikayeye, romana; özetle yazmaya yeni yönelen genç arkadaşların yapmaları gereken, bazı dergi ve yayınevleri'ni yöneten, İstanbul merkezli günlük basında kitaplar tanıtan, ödül seçiciler kurullarında yer alan ve sayıları yirmi kişiyi geçmeyen onay masalarından onay almaktır. İstanbul'dan patent almak bir koşul, bir start noktası kılınmıştır.

Şartlarını kendilerinin belirlemediği bir yarışta, bu statükocuların koyduğu şablonlara uymak, onların estetik, ideolojik (!) ve varsa etik ölçülerine koşut yapıtlarla "seçilebilir", "ödül alabilir" olmak için, hikayede **Selim İleri, Kürşat Başar** yörüngesine, şiirde ise **Enis Batur, Küçük İskender** dolaylarına yakın durmak gerekir.

Yani bizim toplumsal gerçekliğimizden yalıtılmış bir içerikle, süren deformasyona katkıda bulunabilecek apolitik bir söylem üretmek gerekir. Örneğin, tüketim kültürü histerisinde yabancılaştırılmış yığınların trajedisini betimlemek ve giderek boyutlanan bir toplumsal şizofreniye hem içerik hem de dil ve söylem yetkinliğiyle bir ayna tutmak yerine, diyelim ki Bodrum'un "sperm kokan kaleleri"ni günler, geceler boyu koklayıp, bu kokuyu popüler kültürün seri üretiminin edebiyatımızdaki versiyonunu destekler nitelikte yazmak, Anadolu'ya duyurmak; genel anlamda bir depresif bilince katkıda bulunmaya aday olmak gerekir. Veya aşkın, normal cinsel tercihlerine betimlenmesi yerine, isterik transeksüel iniltileri statükoda daha albenili kabul edilir.

Çünkü mevcut statükonun ve popüler kültürün seri üretiminin "piyasa" anlayışına göre, bir toplumsal çürümede reçete bekler konumda bıraktırılmış uzaktan kumandalı okur, dilinin, nesnel gerçeğinin, ütopyalarının çarpıcılığını üstlenmiş yapıtlara, "yapıt"a değil, tüketeceği "meta"ya gereksinim duymaktadır...

-Bu anlamıyla bu statükonun depolitize edici, muhtevayı yadsıyan bir hegemonya kurduğunu mu söylüyorsunuz?

-Evet! Revaçta olan, her alanda süren bulanıklığı, çürümeyi edebiyatımıza da yansıtacak mani depresif eğilimler oluyor. Genç şairin, yazarın böylesi eğilimlerinin olması, statükonun nezdinde onu avantajlı kılıyor (!)

Sonuçta ise, şairi-yazarı sadece "dil panayırının söz cambazı" olarak görüp, edebiyatı salt anlamından yalıtılmış sözcüklerin yinelenmesiyle biçime indirgeyen anlayışlar, kanımca okura değil, bu statükonun varoluşuna hizmet ediyor.

Sırtlarını basın-yayın tekellerine yaslamış bir avuç onay masası üyesinin, süren insan kalitesi yozlaşmasında erdemlerini, aşklarını, ütopyalarını giderek yitirenlerin "piyasa"sı için bir tür "aşkı bulmanın ve korumanın yolları" reçetesine indirgediği edebiyatımızın böyle magazinleştirilmesi, medyatikleştirilmesi ve metalaştırılması, oluşturulan bu statükonun, belirttiğiniz gibi muhtevayı yadsıyan hegemonyasından besleniyor.

Örneğin Türkiye'de geçtiğimiz son on ila onbeş yılın genç kitap okuru, bir Kemal Tahir'i, bir A. Kadir'i hiç bilmiyor, ama Duygu Asena'yı, Kürşat Başar'ı, Selim İleri'yi adeta ezberliyor. Çünkü beğenisini özgürce koyma yetisi gaspediliyor.

-Tanımladığınız bu statüko, okurun beğenisini, talebini de biçimliyor kuşkusuz. Ancak, beğeniyi ve talebi etkileyen faktörler, edebiyat üretimi için de sözkonusu edilebilir mi?

-Bizim için tabii ki sözkonusu değil bu. Ancak üret-

tiklerine ille de mevcut statükonun patentini almaya koşullanmış edebiyatzedeler için sözkonusudur; kimileri ve hatta hiç azımsanamayacak bir nicel kalabalık, bu statüko ekseninde müminleşip memurlaşarak kazanım olmak adına edebiyatımızın fireleri oluyorlar. Onların estetik ölçülerine uyarak edindikleri evcimenlikler, giderek ruhlarını gaspediyor.

Yeteneğin ve yapıtın değil de, piyasanın kıvrak figürlerinin, lobileşmenin ve onay masalarından olur almanın dayatıldığı bir atmosferin karmaşası yürürlükteyken, genç şair ya da yazar adayı, yapıtlarını Adam Sanat tekkesi şeyhi, Mehmet Fuat'ların , vb.'nin öznelliği ile kesiştirmeye kendini mecbur sayıyor. Kimi ödül seçicisi jürilerin Hilmi Yavuz'laştırdıklarından biri, onun, yani şiiri olmayan o şairin (bakın, sorun kimse Hilmi Yavuz'dan bir şiiri ezbere okuyamaz) üçüncü nüsha karbon kağıda yazılmış kopyası olmak zorunda bırakılıyor; onun kendini böyle hissetmesi sağlanıyor. Kopyası ödüllendiriliyor, ama tedavüle sokulmuyor; zira aslı var. Statüko kendini kolluyor. Genç şair bunları yapmaya, böyle hissetmeye koşullanıyor ya da çekip giderek İstanbul startlı bu yarışın ta başından mağlubu olarak niteleniyor; dahası nitelendirilmelere de giremiyor, yoksayılıyor!

Oysa ki her biri ayrı bir yüreğin kıpırtılarını, her biri ayrı bir kimliğin ayrı bir kültürden beslenip mayalanarak geldiği ortamların renklerini, özgünlüklerini taşıması gereken genç edebiyatçıların yapıtları, hiçbir biçimde onların ölçülerine uymak zorunda değiller.

Onlar, öznellikleriyle bir edebiyat yapıtının ideolojik dozajına, estetik yetkinlik içerip içermediğine karar merci sayılamazlar. Bir onay masası mensubunun, kendisine ulaşmış bir yapıtı beğenmemesi, okur nezdindeki beğeniyi de saptayan tek kriter sayılabilir mi hiç?

O statükocuların vereceği payeye ısrarla rağbet edenlerde; ta başından ürettiklerindeki özgünlüğe, ruhlarındaki özerkliğe ihanettedirler.

-Bu anlayış, edebiyat üretimini de kendi kulvarlarında manipüle ediyorsa, üretilen de bu tüketimdeki ortalama beğeni gibi bir aynılaşma sürecine mi giriyor?

-İstisna konumlanışları, kimi özverilerle kotarılan kültür-sanat dergilerini saymazsak, bu çabaların yanıbaşında yönetilenlerin rızasıyla bir yönetenler hegemonyası duruyorsa, sistemin yeşil ışıkları hattındaki siyasi egemenlik, bünyesinde piyasa, medya, basın-yayın tekelleri ittifakıyla bir yazınsal egemenlik kuruyorsa, bu sürgit pazar üretilene de yansıyor kuşkusuz. Bunu sohbetimizin başında da vurguladım.

Bu nedenledir ki Türkiye edebiyatı, varoluşunu büyük oranıyla bu iktiarın manyetik alanına sevkettikçe, onların estetik, ideolojik tercihlerine göre üretmeye yöneldikçe ve bu pervasızca teşvik edildikçe, oluşan ortak bilinçle, ortak beğeniyle ortak duyarlıklar oluşuyor. Bu ortak duyarlıklar, yine ortak esinlenmelerle çoğu yerde standart-klişe söylemleri meşrulaştırıp, edebiyatımızda bir homojenleşme-homojenleştirme süreci başlıyor.

Bugün çok satan yapıt olmanın kriterleri bellidir. Bu kriterlerle üretenler, yoğun medya desteğiyle erdem ve sevgi mağdurlarına "..... yolları" konulu reçete kitapları bestseller kılıyor; yani sistemi edinen, sistem içinde verili olanla örtüşerek meşruiyet kazanan, sistemin rantını da ediyor. Elbette ki bu adamlar, bu statükoyu bir Orhan Kemal, Nazım Hikmet filan okunsun diye kurmuyorlar.

Homojenleşme diyorum! Çünkü artık başarılı kabul edilmiş ve ısrarla okura da böyle dayatılan br romanda, örneğin, bir Tahsin Yücel ya da Fethi Naci, Ahmet Oktay öznelliğini; yine salt edebiyat çevrelerinde kabul görmüş bir şiir kitabında Mehmet Fuat, Enis Batur, Doğan Hızlan beğenisinin izlerini rahatlıkla görebilirsiniz. Buradan da sürüyor homojenleşme. Elli kişi, üç kişinin öznelliğini somutluyor aslında. Edebiyatımızda yeni yapıtlarla yeni yetenekler olarak ortaya çıkarılan birileri, kendileri olmadıkça onlar oluyor, onların gözlükleri, ruhları, tekkeleri ve beğenileri, basın-yayın tekellerinin de desteğiyle edebiyatımızdaki homojenleşmeye, sizin nitelemenizle "aynılaşmaya" damgasını vuruyor.

-Bu gerçeklik karşısında okurun konumunu çok pasif -silik tanımlıyor olmuyor musunuz?

-Okur türübinlerde oturuyor. Her türden esinlenmeye, etkilenmeye açık bekliyor. Büyük oranı böyle. Bu okur uzaktan kumanda edilirken seçimini kendi beğenisiyle -çoğu zaman- yapamıyor. Diyelim ki bir "Yeni Hayat" furyası, okur orada! Bir "Simyacı" furyası, okur orada! Okur kendi etkinliğini kurmuyor. Sunulanı, dayatılanı alıp götürüyor. Yeni bir dil, yeni bir içerik talebini dayatmıyor, güdülmekten tedirgin olmuyor. Değil bizler, İsmet Özel'in -bile- dikatini çekmiştir, okuyorum: **"İnsan olma durumunu ve vekârını hesap dışı bırakacak ölçüde yozlaşmış bir insanlık, kendi dilini kullanma onuruna da lâyık değildir"** diyerek.

Silik olarak tanımlanmasından tedirgin olduğunuz bu okur, kendi silikliğinden çoğu zaman tedirgin değil! İtiraz etmek, mahkûm etmek yerine, bir yetmezlik, bir aşağılık duygusuyla tümünün de birbirine benzediğini düşündüğü kimi yapıtları anlamayışını kendi sığlığı, bilgisizliği ile açıklamayı seçiyorsa elbette aktif değil,

pasif; üretici değil, tüketici bir okurdur. Ben statükoya bu itirazları sıralarken popülizm yapmıyorum. Bu statüko, saçağında bu okuru barındırıyorsa, onu da itham etmek gerekir.

Şimdilerde Restaurant kapılarındaki yemek listeleri gibi, kitabevi girişlerine de sermaye ve medya destekli "satan" listelerinin büyük oranıyla takipçisidir bu okur. "Babalı" vb. kitabevleri kurarak, Türkiye'de okuru kendi statükolarında tek şeritli yollara edinmek için çabalıyor, dağıtım sıkıntıları çeken yoksul, ama muhalif yayıncılığın karşısına "AD" yayıncılık örneği "ucuz" kitaplarla çıkıp muntazam bir piyasa hegemonyası kurmak istiyorlar; bu mentalitenin, gücün büyük oranıyla potansiyelidir bu okur. İstisnalar hariç, bu yüzden silik ve pasiftir bu okur.

-Bütün bu açıklamalardan, yani bunca teşhisten sonra çözüme, tedaviye ilişkin söyleyecekleriniz de var mıdır?

-Edebiyatımız, bu on ila yirmi kişilik ihtiyarlar meclisinin gölgesinden, güdümünden kurtulmalıdır ki, bu statüko yıkılsın ve bu homojenleşme aşılabilsin. Türkiye'de özellikle çeviri yapıtların bu denli revaçta oluşunun nedeni biraz da bu homojenleşmede aranmalıdır. Ortak duyarlıklarla, ortak esinlenmeler ve etkilenmelerle ortak bir üretime, Selim İleri'leşmeye, Küçük İskender'leşmeye yöneltilmiş edebiyat malulleri, birtakım onay masalarından medet ummaktan caydırılmalı, onlara ancak ve ancak kendini sürü olmaktan koruyan nitelikli okurun verdiği imtiyazla ayakta durulacağı, okunulacağı ve kalıcı olunacağı anlatılmalıdır.

Kimileri de tekkelerden, "üstad" (!)larının paçalarından koparak bireysel bir üretim olan edebiyatın onuru adına evlerine dağılmalıdır. Bütün cepheleriyle kucaklayıp betimlememiz gereken yaşam sözcüklere indirgeneceğine, sözcükler yaşamlarımızda, ütopyalarımızda ve bu yüzden yapıtlarımızda karşılığını bulmalıdır.

Daha önemlisi ise, edebiyat memurları olunmamalı; en çok da yazarların, şairlerin özerk konumlanmaya, bilinçlerini özgürleştirerek kafalarında bütün statükolardan yansıyanları yıkmaya, sıra ve sürü dışı olmaya gereksinimleri olduğu yeniden anımsatılmalıdır. Bu yüzden Mehmet Fuat'lar tez elden emekli edilmeli, hiç değilse köşelerinde oturup yazılarını yazmalıdırlar; kendilerine: **"Yeni Dergi'den, Yazko'dan Adam Sanat'a kırk yıldır seçiyorsun da, herkes sana benzedi, yetmedi mi? Herkez sen gibi okunmaz oldu!"** denilmeli, herkes kendi ayrıksılığını ortaya koymalı, kendi özgünlüğü ve yeteneği oranında bu kulvarda eşit şartlarda soluk almalıdır. Böylelikle Türkiye edebiyatı da sinemadaki gibi "eşkiya"sını bulmalıdır...

Bu eksende, Bodrum'un sperm kokan kalesine methiye düzenlere taşınan mübağalı sempatiye son verilmelidir. Anadolu Bodrum'u değil, biraz da Bodrum Anadolu'yu okumalıdır. Genç yazarlar-şairler, okurlar Bodrumlu değil de, Anadolulu olmaktan veyahut Kürt olmaktan, Çerkez, Arap filan olmaktan utanmamalıdırlar. Start noktasında statükocunun İstanbul'da kolejli müridi ile, Konya'nın ya da Diyarbakır'ın filanca ilçesindeki şairin şartları eşitlenmeli, kesiştirilmelidir. Edebiyatın geniş sofrasında herkese yetecek kadar yer olduğu vurgulanarak okurun seçenekleri artırılmalıdır.

Okurun seçenekleri ise, oluşmuş bu statükoya ve süren homojenleşmeye müdahale edilerek arttırılabilir. Şartları bir avuç "edebiyat sosyetesi" değil, bir ihtiyarlar meclisi değil, üretenler ve okurlar hiçbir baskı ve koşullanmaya maruz kalmadan belirlemelidirler...

İSTEMEM

İnsanoğlu gariptir küçüğüm
Sürünürsün açlık içinde
Sefaletler çekersin
Hiç bakmazlar yüzüne
Bir de ölürsen eğer
Boğulurlar hüzne
Çıkarırlar seni göklere
Bir kere olsun utanmadan
Ağlarlar iyi insandı diye

Ben de öleceğim küçüğüm
Bu kaçınılmaz adı ölüm
Ağlamayın sızlanmayın
Omuzlarda taşımayın
İstemem
Atın dağlara ovalara
Yem olayım
Kurtlara kuşlara
Sevgi saygı istemem
Öldükten sonra

Öztürk TATAR

Park

Ali BALKIZ

Bizim Gençlik Parkını üç kere içine alabilecek büyüklükte bir park. Tuna yağmur olsa yağsa da ayağınıza bir damla çamur bulaşmaz. Suları süzen bir zemin, irice kumlarla örtülmüş yürüyüş yolları, çimenlikler, çiçekler ve yol boyu dizilmiş kestane ağaçları.

Bırakmamışlar ki kestane ağaçları, canlarının istediği gibi, şöyle özgürce, sağa sola dal budak atsınlar. Tutmuş onları terbiye etmişler. Bir duvarcı ustası nasıl şakülünü tutar, ipini gerer, duvarını ona göre dümdüz çıkartır, kestane ağaçlarını öyle yapmışlar. Kesmişler sağa sola uzayan filizlerini ve ağaçtan duvar yapmışlar. Bir metre kadar kalınlığında, üç-beş metre yüksekliğinde, gövde, dal ve yapraklardan oluşan bir duvar. Yel vurdukça bu duvara, aralara girip estikçe, indiriyor yaprakları aşağıya. Yapraklar iner de kestaneler durur mu, şunca zamandır koyun koyunalar, onlar da iniyor aşağıya. Her ağacın altında torbalar dolusu kestane. Çocuk olsa da insan, toplasa şunları birbir, yanyana dizip evler yapsa, göz göz.

Parkın tam girişinde, her biri bir futbol sahası büyüklüğünde, yan yana ve karşı karşıya oluşturulmuş, dört tane çimenlik alan var. Çevreleri çiçeklerle bezeli. Sarı, mor, kırmızı, eflatun, pembe, renk renk, ton ton, boy boy, içiçe çiçekler. Ayrıca her alanın tam ortasında yine çiçekten bir göbek. Göbek çukurunda ise, sarı, mor, krem yapraklarıyla kat kat başka bir çiçek. Başka bir göbek de dördünün birleştiği orta noktada. Bu ana göbeğe dört yönden ulaşan küçük çamlarla bezeli yürüyüş yolları. Çimenlerin aralarında, belli ki kendiliğinden yetişmiş papatyalar... Yeşili beyaza döndüren. Rüzgâr vurdukça o çelimsiz boylarıyla, bir o yana bir bu yana salınan.

Bu çamlık alanın daha ötelerinde, yine dümdüz kestane duvarlarının aralarında yürüyüş yolları. Her yolu kesen başka bir yol, başka bir yön. Her yolun sonsuzunda, ta uzakta bir katedral kulesi. Daha beride parkın içinde ise, tenis kortları, cimnastik sahaları, futbol sahası, atletizm pisti ve çocuk parkları.

O koca parkın iki ayrı ucunda, iki ayrı dev beton yapı. Biri silindir biçiminde, öbürü kare pirizma. İkisi de oldukça yüksek. En üstte yonca yaprağı benzeri genişçe çıkıntılar var, insanın balkon diyesi geliyor. Yanlarına vardığınızda ne denli büyük olduklarını daha da iyi anlıyorsunuz. Su deposu sanıyorsunuz ama, pencereleri var. Üstelik camsız, çerçevesiz ve karanlık. Güvercinler girip çıkıyor. İçini ve üstünü merak ediyorsunuz.

Yer yer dökülmüş yüzey betonun aralarından görünen, sık örülmüş kalın demir çubuklar, iyice merakınızı kamçılıyor. Sonra bir ipucu buluyorsunuz. Yapının üst bölümlerinde, aşağıdan görülebilen, derin yaralar, çukurlar, delikler var. Bomba yaraları, gülle çukurları... Buraları işgal etmek için Hitler mi bombaladı, kurtarmak için Stalin mi diye soruyorsunuz kendi kendinize. Evet, burası iki çağdaş kale olmalı deyip rahatlıyorsunuz.

Mevsim sonbahar. Güneş alnınıza konarken bir yandan, serin rüzgâr yüzünüzde esiyor öbür yandan. Yapraklar yerlerde koşup dururken, sarmaşıklar yeşilden kırmızıya dönüşüyor. Ve çocuklar koşuyor parkta, biri ötekinin elindeki topu kapmaya çalışırken, düşe kalka yürüyen bir başkası da onlara koşuyor. Bir de köpekler. Cins cins, boy boy köpekler. Ne çok köpek var bu ülkede, bu parkta. Bakımlı, temiz, besili, alımlı köpekler. Her insanın yedeğinde bir çocuk ve neredeyse bir köpek. Bu denli çok köpek olunca bir ülkede, bununla ilgili günlük yaşamı düzenleyen kurallar olmaz mı? Köpekle girilmez, köpekle ancak şu saatlerde girilebilir, köpeğin tasması takılı ise veya ısırma kafesi ağzına geçirilmiş ise girilebilir vb. Otobüste, tramvayda bile köpekler için yer ayrılmış, bir de çocuklu anneler, yaşlı ve hasta insanlar için. Kimi yer ve durumlar için, kafes ve tasma öngörülse bile yolda gördüğümüzde neredeyse ödümüzü kopartan kurt köpekleri, dobermanlar ve öbürleri kuzu gibiler burada. Parkta karşılaşınca birbirleriyle, önce koşup tanışıyorlar, koklaşıp öpüşüyorlar, birbirlerinin apış aralarına burunlarını sürtüp yalanıyorlar, sonra bir temaşa başlıyor, değme gitsin. Çimenlerin üzerinde, çiçeklerin arasında, yalancıktan birbirlerini ısırıp koşup kaçışıp altüst olup oynaşıyorlar.

Yorulunca çiçeklerin dibine işiyorlar. Arka ayaklarından birini havaya kaldırıp aynen bizimkiler gibi, tam çiçeğin dibine. Sahibi görünce, sinirlenip sesleniyor... "Nayn Josef... Kom kom..." Josef bu, işini yarım bırakır mı... Öbürünün adı Andrian, bir başkası Hans, Mary, Karla. Niye ise hep insan isimleri... İnsanlar kakalarını yollara yapmıyorlar, ama bunların kakaları hep yollarda. Yürürken sakınmazsanız eve gelirken getireceklerinizi hesaplayın.

Yaşlıca bir adam, elindeki poşetten, o geniş çimenliklerden birinin tam ortasında, kuşlara ekmek atıyor. Daha doğrusu kargalara atıyor. Çünkü onlardan başkası yok yerde. Güvercinler, serçeler dallarda, olanları izliyorlar merakla ve aşağıya inmek için sıranın kendilerine gelmesini bekliyorlar. Adam bir avuç dolusu ekmeği saçıyor bu yana, önce köpeği koşuyor. Bir iki parça ekmeği didiklerken köpek, bu kez öbür yana atıyor... Köpek o yandayken, kargalar hücum ediyor bu yana. Köpek bunu görür görmez, koşuyor kargalara. Kargalar telaşla fırlayıp havalanıyor, konuyorlar öbür yana. Köpek yeniden üstlerine. Kargalarla, adam ve köpeği arasında bu oyun ne kadar sürüyor... Ne kargalar yoruluyor ne köpek. Torbada ekmek bitiyor, adam köpeğine sesleniyor: "Kom Helga kom..." helga 'kom' oluyor ama, gönülsüz, oyunu yarım kalıyor.

Ne çok ekmek var yeni tıraşlanmış mis kokulu sık çimenlerin üstünde, ama karga milleti işte, her yerde aynı, birbirlerinin gagalarındakini kapmaya çalışıyorlar, yerdekiler dururken, belki de oyunu sürdürüyorlar. Biri akıllı, almış payını çıkmış kenara, lakin kabuk kısmı sert olmalı ki, kenardaki su birikintisinde ıslatıyor.

Helga sahibinin peşinden güle oynaya gidedursun, yaşlıca bir kadın birden, kestane ağaçlarından birinin arkasına dolanıveriyor. Sanırsın ki çişini yapacak... Hayır oyun oynuyor. Köpeğinden saklandı. Sahibinin arkasında kimi kez önünde, onun sağa sola fırlattığı tenis topuna koşup sahibine getiren ve onun yeniden hangi yöne atacağını kestirmeye çalışan köpek, birdenbire sahibinin yok olduğunu anlayınca şaşırıverdi. Bir o yana seğirtti, bir bu yana... Daha öteye daha beriye... Durdu ortada. Kulakları yere düştü, memeleri iyice sarktı, başını kaldırdı, gözlerini dört açtı, küçük küçük biriki havladı, yanıt alamayınca yeniden koştu. Kadın gizlice başını çıkartıp kolluyor köpeğini. Köpekte büyük bir telaş... Üzüntü... Dünyasını, annesini, babasını, yavrularını sel aldı gitti sanki. Hangi yana gittiler?... Hangi yana koşsa onları görebilir, bulabilir... Bir o yana bir bu yana... Yoklar... Hem varlar, hem yoklar. Göremiyor, dokunamıyor, ama duyumsuyor. Lakin emin değil. Yine durdu, bu kez çok içli acı acı havladı. Dayanılası gibi değil. Biri var onları gözetleyen, yardım etmek istiyor köpeğe. "Merak etme, sahibin hemen şuracıkta, ağacın arkasında" diyor. Ama salak köpek, Almanca'dan başka bir dil bilmiyor ki... Sonunda sahibi de dayanamadı. Ağacın arkasından başını uzattı: "Elizabet, ih bin da..." deyiverdi. Elizabet nasıl sevindi, nasıl koştu, o hantal gövdesini nasıl havaya kaldırıp kadının omuzlarına fırladı, görülesi gerek.

Fötr şapkalı, krem renkli pardösülü, siyah fularlı, siyah ayakkabılı, bastonu neredeyse Devrek malı, yaşlı bir adam. Yeni tıraş olmuş. Belki kokular da sürünmüş. Küçücük adımlarla, neredeyse titreye titreye yürüyor, gazeli hışırdatmadan... Islık çalıyor. Kesik kesik. Melodisiz. Hışt hışt der gibi. Biraz daha yürüyor, yine ıslık çalıyor. Hışt hışt. Bir serçe yanıt veriyor daldan, cik cik.. Adam duydum diyor: Hışt hışt... İşte burada al diyor. Elindeki poşetinden bir parça ekmek çıkartıp atıyor az ileriye: Hışt hışt... Serçe iniyor daldan, biriki sekiyor, buluyor ekmeği, kapıyor ekmeği, dala taşıyor ekmeği, teşekkür ediyor: Cik cik...

Başka bir adam, o da yaşlı. Burnu kızarmış soğuktan. Daldırıyor elini cebine, buruşuk kirli bir mendil çıkartıyor. Vargücüyle sümkürüyor, sanki beynini mendiline boşaltıyor. Yumru yapıp tıkıştırıyor cebine.

Ağaçlar gölgelerini eteklerine topladıkça, biraz ısınıyor hava. Uzaktan bir çan sesi geliyor. Çanlar çanlara karışıyor. Ya da öyle sanılıyor. Sanki Karadeniz yamaçlarında fındık ağaçlarının aralarında sığır sürüsü geziyor. Sonra bir an ezan oluyor o sesler, uzaktan uzağa... Ya da öyle sanılıyor. Kimse duymuyor. Ne parkta gezen kadınlar, ne de adamlar. Kendi hallerindeler. Ne kimsenin kimseye birşey dediği var, ne sorduğu. Selamlaşmıyorlar bile. Dertliler mi içliler mi... Varsa yoksa köpekleri mi... Çözemiyor insan, herbiri aynı zamanda bir hüzün yumağı. Sahi bu parkta köpekler birbirleriyle, serçeler, güvercinler, kargalar, çiçekler, kestaneler, çocuklar birbirleriyle konuşurlarken, insanlar neden birbirleriyle konuşmuyorlar?... Üstelik, rüzgâr gazelin dilini bile çözerken...

Zihni Anadol
60. Sanat Yılı Şenliği
25 Ocak Pazar Saat: 16.00
Yer: BEKSAV

Yıldız Güncesi

Cengiz GÜNDOĞDU

5 Kasım Salı

Düşünce Özgürlüğüne ve Kültür yaşamına Katkılarının 40. Yılında Afşar Timuçin... Pazartesi günü TÜYAP'ta Güngör Gençay, Aydın Öztürk, Tevfik Taş, Aydın Hatipoğlu Afşar Timuçin'i anlattılar. Bir konuşmacıdan öbür konuşmacıya geçerken Berrin Taş, Afşar Timuçin'in şiirlerini okudu.

Ruşen Hakkı, bir arkadaşını yitirmiş, gelemedi. Gönderdiği yazıyı, Güngör Gençay okudu.

Şunu söylemeliyim. Böyle bir toplantı için saat uygun değildi, gün uygun değildi. Dinleyici açısından kaygılıydım. Ama salon doldu. Ayakta dinleyenler bile vardı.

Afşar Timuçin'in hakettiği güzel bir toplantı oldu.

Sevindim.

Toplantı sonunda bir plaket verdik Afşar Timuçin'e. Bunu her yıl yapmak istiyoruz. *İnsancıl* dergisi sekiz yıl önce kasım ayında yayınına başladı. Her yıl kasım ayında bir kültür emeçisini değerlendirip, bir plaket vermeyi düşünüyoruz. Ama Türkiye bir yıl sonrası için tasarımlara olanak vermeyen bir ülke. Bir tasarımı gerçekleştirebilmek için bıkmadan usanmadan milimetrik bir mücadele vermek gerekiyor. İşler oluruna bırakılmayacaksa, türlü engelleri asmak için direnç, eğilmez bükülmez bir irade gerekiyor.

Oysa ne var, alt üstü bir panel düzenlenecek. Serçe parmağıyla yapılabilecek bir iş için, bütün gücünü ortaya koyman gerekiyor Türkiye'de.

Bakınız, Afşar Timuçin'i paneline kimse gelmeyebilirdi. Çünkü bütün basın yurtdışından gelen yazarları tanıtıyordu... onların tek bir sözü üstüne sayfalarca yazılıyordu.

Türkiye'de... bu topraklarda yaşayan... bu toprakların insanı için 40 eser yaratan Afşar Timuçin görülmüyordu. Bunun bilerek... hem *İnsancıl*'ı, hem Afşar Timuçin'i cezalandırmak için yapıldığını biliyorum.

Bu haksızlığı... bu cezayı sineye çektiğim sanılmasın. Hepsi belleğimde yıllarca diri diri duracak.

Şunu söylüyorum. Siz, Anadolu insanın aydınlanmasını... gerçekten aydınlanmasını istiyorsanız Afşar Timuçin'in önünü açmalısınız. Hem insanımız aydınlansın diyeceksiniz, hem Afşar Timuçin'in önünü keseceksiniz.

Bu çapraşık... çapraşık durumunuza gülmüyor musunuz.

Size söylüyorum. Bu durumunuzu temellendirseniz. Hadi bir yazı yazın, "Biz" deyin "şu şu nedenlerle Afşar Timuçin'den söz etmiyoruz." Sövüp saymadan anlatabilirsiniz bunu. Hadi yekinin.

İsterseniz, bir açık oturum yapalım. Sizin istediğiniz yerde... sizin okurlarınızın önünde. Söz. Size sınırsız konuşma hakkı veriyorum. İstediğiniz kadar konuşun. ben on dakika konuşacağım. İsterseniz, on dakika fazla gelirse beş dakikada konuşurum ben.

Hadi gelin... Temellendirin görmezliğini... İyi hasım olun. Ciddi hasım olun. Yekinin.

Ülkede Gündem gazetesi ile *Aydınlık* dergisine teşekkür ediyorum. Hem *Ülkede Gündem* hem *Aydınlık* ilgilendi Afşar Timuçin'le.

Afşar Timuçin'i yalnız bırakmadı okuru. Bizi yalnız bırakmayan okurlarımıza teşekkür ediyorum.

Afşar Timuçin'i görmeyenlere söylüyorum. Bayanlar baylar, ben sizden Afşar Timuçin için ballı börekli yemekler istemiyorum.

İstediğim şudur. *TÜYAP Kitap Fuarı*'nda etkinlik yapılan kişileri uzun uzun anlatıyorsunuz. Sözgelimi bugün *Cumhuriyet* gazetesinde Nurdan Cihansümül'ün bir yazısı var. Yazının başlığı şöyle. "İngiliz Felsefeci, romancı ve şair Paul Strather TÜYAP Kitap Fuarı'nda."

Bu kişi 90 dakikada felsefe öğretiyormuş.

Peki, niçin, "Felsefeci, romancı, şair, ressam Afşar Timuçin için panel" diye bir yazı yok, *Cumhuriyet*'de.

Acaba Afşar Timuçin, felsefe öğrenmenin 90 dakika değil, hayat boyu süreceğini söylediği için mi.

Acaba biz Afşar Tmuçin, 45 dakikada felsefe öğretiyor dersek kocaman kocaman yazılar yazılır mı?

Acaba biz bu işi şöyle temellendirebilir miyiz. "Bayar, bayanlar, siz bu işi zora koşuyorsunuz. Siz insanların önüne hayat boyu öğrenme diye bir şorun koyuyoruz. Oysa insanlar 90 dakikada öğrenmek istiyor."

İyi ama bu, *Cumhuriyet* gazetesinin temel ilkesine aykırı. Ciddi bir okur yalnızca *Cumhuriyet*'i 90 dakika-

da okuyup bitiremez. Ama ordan biri geliyor... İngiltere'den "Ben doksan dakikada felsefe öğreteceğim", diyor.

Kime yanarsın, Sokrates'e mi, Hegel'e mi, Newton'a mı... Afşar Timuçin'e mi... Betül Çotuksöken'e mi, İvanna Kuçuradiye mi yoksa bu adamın peşinde koşan alık okura mı?

O İngiliz var ya, 90 dakikada Hegel öğreten Paul Strather'n, yalnız kaldığında mutlaka gülüyordur bize.

Bayanlar, baylar, arkadaşlar inanmayın bu adama. Bu adam sizi kandırıyor. Sokrates, Platon, Aristoteles, Hegel, bunlar 90 dakikada öğrenilmez. Ayrıca bunları kavrayabilmek için ciddi bir birikim gerekir.

Alın işte... Önce Politzer'le felsefe öğrenilmeye kalkıldı. Aman daha dedim. Sonra *Sofi'nin Dünyası*... Aman ha dedim. Sonra bu çıktı. "Ben doksan dakikada Felsefe öğretirim." dedi.

Beterin beteri var derler ya, öyle oldu.

Belki bir kaç yıl sonra... belki, Amerika'dan biri çıkıp gelecek, ben "45 dakikada Felsefe öğretirim." diyecek.

Cumhuriyet'e soru... İlhan Selçuk'a. Ben bu gazeteyi 1957'den beri okurum. N'oldu *Cumhuriyet*'e. Bütün eleştirilerime karşın, bu gazeteyi her gün alıyorum ben.

1957 yılından beri *Cumhuriyet* okuyan bir okura yanıt vermelisiniz.

Cumhuriyet'e öneri... İlhan Selçuk'a. Siz Hegel'in 90 dakikada öğrenebileceğine inanıyorsanız, bize de on dakikada okunabilen bir *Cumhuriyet* verin.

6 Kasım Perşembe

Kendine sadık insanın, kendi iç dünyasıyla yüzyüze gelmesi ciddi bir hesaplaşmayı gerektirir. Bu hesaplaşmadan kaçınıldığı bir dönemde yaşıyoruz.

Şimdi bunları niye söylüyorum. Tevfik Taş, *Evrensel Kültür*'de (Sayı 71 Kasım 97) edebiyat dünyasını kendiyle hesaplaşmaya çağıran... kendiyle hesaplaşmaya zorlayan bir yazı yazdı.

Biliyorsunuz *Gösteri* dergisi, Sanatta Star Sistemi sanatçılarını, simsar sistemi diye gündeme getirdi. Tevfik Taş'ın yazısı işte simsar sistemi üstüne.

Tevfik Taş, yazısının bir yerinde, şöyle der, "Hürriyet Gösteri dergisinin bu saptamasında adı geçenlerin çoğunluğunun bu saptamaya itiraz etmelerini, yaklaşık iki aydır boşuna bekledik. Kimse bir şey demedi. Ama bu talihsiz durum, sadece burada adı anılanları kapsamıyor. Bu saptamanın bugün için asıl önemli yanı, bu insanlarla ve bu kurumlarla ilişkide olan, buralara katkı sağlayan, ürün verenler için de kimi sorular sormaya zorluyor olmasıdır."

Tevfik Taş haklı. O "Simsarların" muritleri olduğu söyleniyor. Sözgelimi Enis Batur, Bakın ne diyor Semih Gümüş, Enis Batur için "tepenizde durur gibidir, ama aslında kollayıcı yardımsever ve belki inanılması güç gelebilir ama alçakgönüllü bir edebiyat adamı." (Adam Öykü s.13).

Semih Gümüş, çevresini müridlerin sardığı bir şeyhi anlatıyor sanki.

Şu kesin. Simsar oldukları açık-seçik söylenen kişilerle girişilecek, bir ilişki bir hayli zorlaşıyor, bundan böyle.

Onlar, kendi kalelerinde Simsar-mürit ilişkisiyle yıllarca yaşadılar. Ödüller alıp verildi... birbirlerini "önde gelen" ilan ettiler... birbirlerinin eserlerine "baş yapıt" dediler.

Buna da edebiyat dendi.

Gösteri kalenin içini anlattı. Tevfik Taş, bir top atışıyla kalenin duvarlarını yıktı. Şimdi görüyoruz. Tevfik Taş'la birlikte soruyorum. "Ey ürünün değerini simsar kudretiyle ölçen edebiyatçı, şimdi n'olacak?"

N'olacak.

Şunu görüyoruz şimdi. Senin eserinin estetik hiç bir değeri yok. Sen, simsarları öve öve... simsarların elini öpe öpe bu notaya geldin. Sen şunu biliyorsun. Simsarcının bir vuruşuyla yıkılırsın. Sen artık o simsarın kölesi oldun.

Tevfik Taş, bakın, ne diyor, "Eğer bugün Türkiye'de hâlâ sanatın ve edebiyatın bir seviyesi varsa, insani yanları varsa, paranın, piyasanın gericiliğini, sanat yaşamanın tek geçerli değeri kılmak isteyenlere rağmen vardır."

Benim Sanatta Star Sistemi, Tevfik Taş'ın Simsar Sistemi dediği bu sistemin metasını paranın ve piyasanın gericiliğini, simsar-mürit ilişkisiyle, sanat diye gösterdi Türkiyeli okura yıllarca.

Tevfik Taş, bir top atışıyla bu sistemin kale duvarlarını yerlebir etti.

Simsarlarıyla, müritleriyle bir hayli kalabalıktır Sanatta Star sistemi. Bu kalabalığın bir iç hesaplaşmaya girişip, "Evet, biz şu ödülü şöyle verdik. Şunu şöyle pompaladık, kusura bakmayın." demesi beklenemez. Ama 'Tevfik Taş, bir ayna tuttu bunlara. "Bakın, kendinizi görün." dedi.

Sanatta Star Sistemi'nin önünde tek yol var Tevfik Taş'a bir tas zehir içirtmek.

Sokrates'e de öyle yapmışlardı.

7 Kasım Cuma

Sözleşme... Aylık Düşünce ve Siyaset Dergisi... Ya-

yın Yönetmeni Ali Bulaç, yayın koordinatörü-Yazı İşleri Müdürü Mehmet Metiner.

İlk yazıda Mehmet Metiner şöyle diyor, "Sözleşme düşünce ve siyaset eksenli teorik bir dergi her teorik dergi gibi Sözleşme de analitik olmak zorunda."

İyi ama neyin teorisini yapacak bu dergi, Mehmet Metiner'in yazısında belli değil bu. Bir sorun daha var. Teori hangi yöntemle yapılacak. Sözgelimi, Mehmet Metiner şöyle diyor, "Türkiye'de asıl sorun devletin demokratikleşmesidir. Devletin demokratikleşmesi demek, devletin resmi ideolojiden arındırılarak "herkesin devleti" haline dönüştürülmesidir."

Metiner burda doğru kabul ettiği bir tümden yola çıkıyor. Devletin demokrat olmasını, herkesin olmasını istiyor. Oysa devlet demokratik olamaz, devlet hiçbir zaman herkesin olamaz.

Söylemek istediğim şu. Toplumsal sınıfları redderek demokrasi üstüne, devlet üstüne bir teori geliştiremezsiniz.

Laiklik, Mehmet Metiner'in söylediği gibi "Devletin bütün inançlar karşısında tarafsız olmasını öngören siyasal bir tutum" değildir.

Laiklik nedir, söyleyeyim size. Altan Tan, *Sözleşme*'deki yazısında şöyle diyor, "Ülkedeki tüm gelişmeleri yalnızca dış dinamiklerle izah etmek ne kadar yanlış ve yanıltıcı ise yine aynı şekilde tüm gelişmeleri iç dinamiklere bağlamak da o denli hatalıdır."

Altan Tan devam ediyor, "Ayrıca iç ve dış dinamikler üzerinde bizzat müdahil olan da Cenab-ı Allahtır. İlahi irade asıl ve nihani belirleyicidir."

Bu teolojik yöntemdir. Laiklik de bir yöntemdir. Laiklik, doğayla ya da toplumla ilgili irdelemelerde teolojik ögeye başvurmayan bir yöntemdir.

Mezopotamya Kültür Merkezi'nde bir panelde ben de vardım. O panelde Mehmet Metiner için "Müslüman aydın" dediklerinde buna karşı çıkmıştım. Müslüman aydın olamaz dedim.

Niçin olamaz. Çünkü müslüman aydın herşeyi sorgulayamaz.

Aylık İslam Dergisi'nin kasım sayısının kapağında şöyle deniyor. "Bir tek Ayet-i Kerime'yi dahi inkâr eden kâfirdir." İşte bundan ötürü hiçbir dinde teori mümkün değildir.

Peki, bütün bunlar net bir şekilde... açık seçik ortadayken, *Sözleşme* neyin teorisini yapacak.

Ali Bulaç'ın yazısında da teori yapamama sıkıntısı açık seçik görülüyor. Şöyle diyor Bulaç, "Üstelik Kuran açık bir şekilde "Din'de zorlama yoktur." (2/Bakara, 256) demektedir. Eğer dinde zorlama yoksa, insan din seçimi'nde "özgür" demektir. Yani önüne konan seçeneklerden birini seçebilir. Seçim herhalükarda insani özgürlüğün kullanılmasını gerektirmektedir. Bu durumda din seçimi bir özgürlüğün kullanımıdır."

Ali Bulaç'ın bu söyledikleri pratiğe hiç uymuyor. Türkiye'de gerçekten de din seçme özgürlüğü var mı. Uygulama şöyle olsaydı, "Evet var" denebilirdi. Hiçbir çocuğu 18 yaşına kadar hiçbir biçimde dini telkin yapılmaz. 18 yaşında bütün dinlerin temel ilkeleri gösterilir. Delikanlı dinlerden birini seçer, ya da seçmez. Türkiye'de... dahası dünyada uygulama böyle mi? Beş altı yaşındaki çocukları Kuran, İncil, Tevrat ezberlettirilmiyor mu. Bu bir yana, bebek daha doğar doğmaz dini bir çerçevenin içine sokulmuyor mu.

Böyle bir konumda din seçme özgürlüğünden söz edilemez.

Mehmet Metiner, *İslam Dininde Çoğulculuk Anlayışı* adlı yazısında pratiğe uymayan bir ideyi anlatıyor.

İslam çoğulcuysa, soruyorum Mehmet Metiner'e, niçin hıristiyanların, musevilerin... daha başka dinlerin kutsal günleri bayram olmuyor Türkiye'de. Öbür dinlerin kutsal törenleri niçin yayınlanmıyor televizyonlarda.

Söylemek istediğim şu. *Sözleşme* dergisi hayatan kopuk bir dergi. *Sözleşme*'nin pratiği bile Sözleşme idesine uymuyor. *Sözleşme*'nin pratiği, *Sözleşme*'nin idesinden kopuk. Mehmet Metiner, "İslam, ırk, kavim ve etnisite gerçekliğini olgu olarak kabul eder, ama bunların üzerine siyaset yapmayı doğru bulmaz." diyor.

İnsanlar arasında ırk gerçekliği yoktur, gerçeğini geçiyorum.. Bunları var kabul etsek bile, islam bunların üstünden siyaset yapmayacak. Peki Aliya İzzetbegoviç ne yapıyor oralarda. "Irk" üstünden siyaset yapıyor. *Sözleşme*'de yayınlanan *Rapor*'unda İzzetbegoviç'in "ırk" üstünden siyaset yaptığını göremiyor Metin'er.

Sözleşme idesinin, *Sözleşme* pratiğinden kopukluğuna başka kanıtlar... Mehmet Metiner, ilk yazıda şöyle diyor, "Sözleşme'nin üslubu asla kavgacı, hırçın, kırıcı, saldırgan, suçlayıcı, hakaretamiz ve düzeysiz bir üslup olmayacaktır." (Sayfa 3).

İyi değil mi. İyi

Bakın, Ahmet Kekeç ne diyor, "Sormanın tam sırasıdır.

Hangi "demokratik burjuva hareketi" erenler?

Yüzde 75 köylü çoğunluğuna dayalı bir hareketin J.J. Rousseau'dan esinlendiğini iddia etmek için insanın ya kör ve sağır ya da başkalarını eşşek yerine koyan bir kara cahil olması lâzım" (Sayfa 77)

"ayaktakımı solculuğu" (Ahmet Kekeç, Sayfa 81)

eşşek, kara cahil, ayaktakımı solculuğu... Bu düzeyli bir üslûp mu var.

Dergi'nin içindekiler göstergesi de pratiğe uymuyor. İçindekilerde Yalçın Akdoğan'ın *Dünü, Bugüne Taşıyabilmek* adlı yazısı sayfa 25'de gösteriliyor. Oysa bu yazı sayfa 29'da.

Mehmet Metiner'in *İslam Dininde Çoğulculuk Anlayışı* sayfa 26'da gösteriliyor. yazı sayfa 31'de.

Ruşen Çakır'ın yazısı sayfa 42'de gösteriliyor. Yazı, sayfa 43'de.

Atasoy Müftüoğlu'nun *Irkçı Tezler* adlı yazısı sayfa 66'da gösteriliyor. Yazı sayfa 67'de.

Sözleşme'de yazı bölümleri de doğru değil. Dergide birinci bölüm *Kapak* Bu bölümde kapaktaki konu, siyasal islam irdeleniyor. İkinci bölüm *Türkiye*. Bu bölümde Türkiye konuları var. İyi ama *Kapak* bölümünde de Türkiye'yi ilgilendiren konular var. Ayrıca Türkiye bölümünde de siyasal islamla ilgili yazılar var. *Dünya* bölümünde yayınlanan Kenan Çamurcu, İran'la ilgili değil. Bu yazı *Kapak* bölümüne alınmalıydı.

Ayrıca *Türkiye-Dünya* diye bir bölümle kavramsal açıdan yanlış. Türkiye-Dünya diye bölümleme yapıldı mı, Türkiye dünyanın dışında anlamına gelir. Bu hem fizik, hem toplumsal açıdan yanlış.

Kültür Sanat bölümüne geldikte... Sanatla ilgili tek bir söyleşi var burda. Öbürlerinin sanatla ilgisi yok. Zaten Kültür diye bir bölüm yanlıştır. Bütün yazılar bizim kültürümüzle ilgili.

Kültür-Sanat diye değil, *Sanat-Kitap* diye bir bölüm açılmalı.

Derginin düzenlenmesine geldikte... Dişi yazılar, tramlı gömmeler bütünüyle kaldırılmalı. Rahatsız ediyor çünkü. Spot, okuru tembelleştirir. Spotlar da kalkmalı. Sayfa kenarlarındaki tramlı *Sözleşme*, sayı, tarih, noktalar, tramlı ok, gereksiz. Güzel değil. Dergiyi düzenleyenin işi yok anlaşılan. Yazı başlıklarında postmodern bir yöntem uygulanmış.

Sözleşme'yi akşamüstü bir gazete satıcısından aldım. Fiatını zor bulduk. Fiatı, sol üstte koyu, siyaha yakın gri zemin üstüne siyah renkte vermişler. Niye mavide, kırmızıda, sarıda değil.

Biliyorum, ben *Sözleşmecilere* göre kafirim. Bir kafirin söyledikleri hiç dikkate alınmaz. Sakın ha, bir kafir söyledi diye gösterge bölümündeki yanlışta inat etmeyin.

14 Kasım Cuma

Anneannem, bir işi sonuna kadar götüremeyenlere... üstlendiği işten bıkanlara maymun iştahlı derdi.

Bu durum... maymun iştahlılık devam ediyor. İstanbul *TÜYAP Kitap Fuarı*. Neymiş, efendim, *TÜYAP* tekdüze olmuş... yalnızca kitap satışına indirgenmiş... mutlaka *TÜYAP*'ta değişiklik yapılmalıymış.

Tabii dedikodu da dolaştırılıyor. Önce bu yıl açılmayacak dendi... şimdi gelecek yıl açılmayacak deniyor. Bu dedikoduya karşı *TÜYAP*, bildiri dağıtıyor. "Gelecek yıl, şu şu tarihlerde Fuar açılacak" diyor.

Bütün bunlar, yine sorunun açık seçik ortaya konmamasından kaynaklanıyor. Asıl sorunu gündeme getiremeyenler, düzmece sorunlarla *TÜYAP*'ı yıpratmak istiyorlar.

Peki sorun nedir.

Şimdi sorunu anlatıyorum. Sözgelimi, *İnsancıl*'ın kitaplarını *İnsancıl* dergisi dışında duyurma olanağımız yok. bundan ötürü, okur, Afşar Timuçin'in, Berrin Taş'ın, İsmet Alıcı'nın Osman Bozkurt'un, Anıl Meriçelli'nin kitaplarından haberdar değil. Yalnızca *İnsancıl* okuyanlar bu kitapları biliyor.

İnsancıl kitaplarından habersiz okur *TÜYAP*'a geldikte, *İnsancıl*'ın önünden geçerken, duruyor, "Aaa" diyor.

İnsancıl, yine de dergide duyuruyor kitaplarını. Dergisiz yayınevinin bu olanağı da yok. Sözgelimi, Kemal Özer'in *Yordam Yayınları*... Sözgelimi, okur, *Yordam Yayınları*'nı gördükte "Aaa" diyor.

İşte bu "Aaa"lar, tekelleşme yolına giren... Türkiye'de kültür hayatını istedikleri yana sokmak isteyen o kişileri rahatsız etti.

Sözgelimi, *Yayıncılar Birliği, Yazarlar Sendikası, Edebiyatçılar Derneği*, bu kuruluşları destekleyen yazarlar şöyle deseler, tartışma sağlıklı bir olacak.

"TÜYAP Fuarına, hangi yayınevinin katılıp katılmayacağına biz karar verelim."

Bu, Uluslararası Frankfurt Kitap Fuarı'nda aynen böyle oluyor. *Yayıncılar Birliğ*inin, *TYS*'nin *Edebiyatçılar Birliği*'nin sözünün geçtiği bu fuara 78 yayınevi çağrılmış.

Ya *TÜYAP*... Yine yanlış saymadıysam 240 yayınevi katılıyor TÜYAP'a.

Tabii *Uluslararası Frankfurt Kitap Fuarı*'na yine *İnsancıl* çağrılmıyor. Hemen diyebilirler... kimsenin aklına gelmedik gerekçeler sıralayabilirler. Dahası "Bu Gündoğdu, çok kıskanç. Fuara çağrılmadı diye kıskançlıktan ölüyor." diyebilirler.

Çok tuhaf. Öğrenmek için soruyorum. Niye *İnsancıl*'ı *Uluslararası Frankfurt Kitap Fuarı*'na çağırmadınız. Hadi söyleyin.

Şu anda önümde *Basın-Yayın Birliği*'nin bir belgeliği duruyor. Bu belgelikte *Basın-Yayın Birliği*'nin *Uluslа-*

rarası Frankfurt Kitap Fuarı'na katılma isteği, 1-4-97 tarihli mektupla teşekkürle kabul ediliyor. *Basın-Yayın Birliği* de 17-19 Temmuz tarihlerinde kitaplarını Bakanlığa gönderiyor. Ancak 12.8.97 tarihli, Bakan M. İstemi Talay imzalı bir yazıda Basın-Yayın Birliği'ne şöyle deniyor. Daha önceki etkinliklerin tasarruf nedeniyle ertelendiğini belirtiliyor, mektup devam ediyor "Bakanlığımızca, yeni seçici kurullar teşekkül ettirilerek, bu çok önemli anlaşmalar döneminde Türkiye Cumhuriyeti'nin, Dünya Devletleri ve Ulusları üzerinde imajını, olumsuz, istenilmeyen ve hak edilmeyen bir düşünceye ve görüntüye teslim etmeyecek, aynı zamanda, Türk ulusunun ve onun laik, demokrat, uygar Cumhuriyeti'nin tam anlamıyla yansıtılacağı yapıtlarla, yazarlarla, belirlenecek yeni katılımcı listesi oluşturulacak ve ilgililere duyurulacak.

Bilgilerinizi rica ederim."

Basın-Birliği bu ilkelere uymadığı için *Uuslararası Frankfurt Kitap Fuarı*'na sokulmuyor.

Şimdi okur, *Frankfurt*'tan telefon ediyor, "*İnsancıl* yine Fuar'da yok" diyor. Nasıl anlatırsın okura telefonda, biz hak etmediğimiz... hiçbir zaman hak etmeyeeğimiz bir işlemle karşılaşmamak için başvurmadık Bakanlığa.

Başvursaydık, bize de söylenirdi. Siz, "laik, demokrata uygar Cumhuriyetimizi temsil etmiyorsunuz. Onun için sizi uluslararası fuara götürmüyoruz. Basın Birliği'ne bunu söylemişler işte.

Şimdi ben şunu merak ediyorum. Seçici kurullar kimlerden oluştu. Bu kurulların ölçütü neydi.

Ben, bu kurulların başkanları varsa, başkanlarla bu konuyu tartışmak istiyorum.

Ayrıca bana söylenenler doğruysa, *Yayıncılar Birliği, TYS, Edebiyatçılar Derneği* yayınevi seçiminde etkiliymiş. Bu kuruluşların yetkililerini de tartışmaya çağırıyorum.

Gelin, şu işi, eni konu bir konuşalım. Sizlerin, çağdaşlık, laiklik, cumhuriyetçilik ölçütlerinizi merak ediyorum. Lütfen bu ölçütleri açıklar mısınız?

TÜYAP için, "Ticaret yapıyor efendim" deniyor. Doğru Ticaret yapıyor, TÜYAP kuralına uygun ticaret yapıyor.

Peki, siz ne yapmak istiyorsunuz, gelin onu konuşalım. Öyle yazıyla çiziyle değil... okurun önünde...

20 Kasım Perşembe

Kış iyice yerleşti. Bundan böyle mayıs ayına kadar sere serpe yaşanmaz. Bakalım bu kış nasıl geçecek...

Salı günü *Marmara Üniversitesi*'ne bağlı *Hukuk Fakültesi*'nde aşk üstüne bir konferans verdim. Konferansta İhsan Üren'in benim için yazdıklarını okumadım. Acıdım İhsan Üren'e. Şundan ötürü. Ben, bir sorunun anlaşılmasını istiyorum. Oysa gençler, İhsan Üren'e kızıyor. Kızgınlık, sorunun anlaşılmasını engelliyor.

Tanıdık avukatlar geliyor. "Dava açalım Hocam, haddini bildirelim." diyorlar. Hayır diyorum.

Sorun nedir. Mehmet H.Doğan, *Şiir Yıllığı*'na *İnsancıl*'dan tek bir şair almıyor. Ben soruyorum. Neden diyorum. Mehmet H.Doğan saklanıyor. Susuyor. Bunun üstüne İhsan Üren bana sövüyor.

Oysa İhsan Üren, Mehmet H.Doğan bu tutumunu temellendirebilirdi. Şu şu nedenlerle *İnsancıl*'dan şiir alınmıyor, alınmaması da doğrudur, diyebilir.

Bakın, ben açıkça söylüyorum. *İnsancıl*'da Selim İleri'nin, Mehmet H.Doğan'ın, Enis Batur'un eserlerini öven yazı çıkmaz.

Kimileri şöyle sanıyor. Gündoğdu İnsancıl'ı Mehmet H.Doğan'ın *Şiir Yıllığı*'nda görmek istiyor. Hayır İsteğim şu. Mehmet H.Doğan, *İnsancıl*'ı *Şiir Yıllığı*'na neden almadığını açıklasın.

İşte sorun burda çıkıyor. İhsan Üren bunu açıklayacağına bana sövüyor. İhsan Üren, "Sen işte böylesin çirkin... kötü biri olduğun için Mehmet H.Doğan senin derginden şiir almıyor." diyebilir. Bakın bu bile bir temellendirmedir. Ama İhsan Üren sövüyor bana. Neden. Kavrama yoksulu olduğu için. İşte sorun bu. O zaman ne yapacağız. İhsan Üren'lerle müadele edeceğiz. İhsan Üren'ler ya susacak ya da oturup felsefe, mantık, tarih, edebiyat, matematik, fizik, psikoloji öğrenecek. Bir anlamda insani kültürü edinecek.

Bakın, İhsan Üren'le Burhan Özfatura arasında milim ayrım yok. Burhan Özfatura Yaşar Kemal'e hakaret ediyor. Böyle yapacağına Yaşar Kemal'in romanlarını okusa, bu romanların güzel olmadığını temellendiren bir yazı yazsa bizler de bu yazıyı okur, Özfatura'yla tartışırız. Ama Özfatura, "kıçı kırık romancı" diyor Yaşar Kemal için.

Bu, sözü bitirmektir. İhsan Üren de sözü bitiriyor.

Söz bitirilirse düşünce dünyası yoksullaşır. Kaba kuvvet konuşur. Yazarlar, şairler, ressamlar, düşünürler sözü bitirmemeye son derece dikkat etmeli. Benim bu dediğimi ne yazık, İhsan Üren, Mehmet H. Doğan, Enis Batur anlamaz. Oysa tarihe bir baksalar, idamlar, kıyımlar hep sözün bittiği noktada başlar.

Düşünün, bir yanda işte şu kadar kitabı olan bir kişi... Enis Batur bir de Mehmet H.Doğan... çevirileri... eserleri var. Bir de bunların arkadaşı İhsan Üren. Bu İhsan Üren ne kadar hakaret varsa bana yolluyor.

Soruyorum. O kadar "söz"ünüz kaba bir alay mıydı bizlerle. "Söz" işin görünen yüzü müydü... O "söz"ünüzün altında kama, tabanca, kılıç, kırbaç, dikenli topuz mu vardı.

İnsan, arkadaşıdır. Siz İhsan Üren misiniz. İhsan Üren değilseniz, bu sövgücü nasıl sizin arkadaşınız olabiliyor.

Yine aynı noktaya geldik. Kendinize sadık olun. Susmayın. Çıkın ortaya. Kendinizi anlatın. Kendinizde sözün anlamını açıklayın.

Sözü bitirecek miyiz, bitirmeyecek miyiz. Bunu bilmek istiyorum.

Şunu da söyleyeyim. İhsan Üren'in yazısını, konferanslarda, seminerlerde okumayı sürdüreceğim. Salı günü acımaktan ötürü okumama kararı geçiciydi.

24 Kasım Pazartesi

Demirtaş Ceyhun'un yeni eseri *Osmanlılarda Aydın Kavramı*... Demirtaş Ceyhun, *Osmanlılarda Aydın Kavramı* adlı yeni eseriyle, aydın, kimlik, özgürlük sorunlarını düşünecek... bu sorunları tartışacak okur bekliyor.

Ceyhun, yine yerleşik düşünceleri sarsıyor. Eser, şu soruyla başlıyor. "Osmanlı sultanları, özellikle Fatih Sultan Mehmet'ten bu yana, nedimleri arasına alıp, çoğunu da sarayda görevlendirdikleri ünlü divan şairleriyle gerçekten sadece şiir üzerine mi sohbet etmişlerdir acaba?"

Biliyorsunuz, İstanbul'un alınışının her yıldönümünde, Fatih Sultan Mehmet'in şarap içip içmediği tartışılır Türkiye'de.

Fatih, Avni adını kullanırdı şiirlerinde. Bu şiirlerde kimi kelimelerin, Fatih'in şarap içtiğini gösterdiğini söyleyenler var. Buna karşılık, bunlar birer simgedir, Fatih şarap içmezdi diyenler var.

Tabii zavallı... yoksullaştırıcı bir çekişme bu.

Demirtaş Ceyhun, Osmanlı sultanlarının şairliğini... şairlerin yönetici olmalarına şuna bağlıyor.

Medreselerde şeriattan başka bir şey öğretilmiyor. "Osmanlı medreselerinde hiçbir zaman şiirden söz edilmemiş, edebiyat dersi verilmemiş olsa gerektir" diyor Ceyhun. Buna karşı, "edebiyatla uğraşmanın kendiliğinden gereksindirdiği Felsefe, tarih, topum bilim, psikoloji ve estetik gibi bilimlerle ilgili özel dersler de almış oldukları için, divan şairlerinin medreseli aydınlardan daha kültürlü oldukları da kuşkusuzdur galiba!"

Burdan şuraya geliyorum. Gülnihal Küken'in saptamasına göre, şair Fuzuli, şeriata aykırı bir şekilde "her çeşit düşünceye ön yargısız yaklaşan ve edindiği her bilgiyi sorgulayarak eleştiri süzgecinden geçiren bir eğitim sistemi"ni savunuyor.

Medresede böyle bir eğitim mümkün değil. Bu nedenle, "medreselilerin, Osmanlı İmparatorluğundaki yenileşme hareketlerine, özellikle de eğitimin çağdaşlaştırılması ve çağdaş (laik, eğitim verecek okullar açılması girişimlerine, "din elden gidiyor... şeriat elden gidiyor..." diye yaygaralar koparak şiddetle karşı" duruyorlar.

Bundan şuraya geliyorum. Bugün Türkiye'de din elden gidiyor diye, sekiz yıllık kesintisiz eğitime karşı ciddi bir cephe oluşturulmak isteniyor. Üstelik, bu özgürlük sorunu içinde değerlendiriliyor.

Demirtaş Ceyhun, sorunu, tarihi süreç içinde doğru... sağlıklı koyuyor.

Kimlik sorununa geldikte... Herkes bir kimlik arıyor ya, Demirtaş Ceyhun, bu kimlik sorunun ilk kez "1955'lerden itibaren özellikle Amerikalı psikanilistler tarafından başlatılmış olduğunu" gösteriyor. Kimlikçiler bunu biliyor mu. Burda önemli bir sorunu saptıyor Demirtaş Ceyhun. Şöyle. "Anımsanacağı gibi, kapitalizm galiba biraz da 1917'de fenersiz yakalanmış olmanın öfkeli telaşıyla, idealist düşünceyi taa 1950'lere kadar, kâh eo-idealizm, neo-kritisizm, neo positivizm-neo realizm vb. biçimlerinde, kâh Fütürizm edüstrializm veya egziatansiyalizm vb. gibi yeni adlarla ardı ardına piyasaya sürüp, sürekli gündemde tutmasına karşın, sosyalist düşüncenin yaygınlaşmasını bir türlü engelleyememiştir."

İşte bundan sonra kavramların içiyle oynamaya geliyor sıra...

Benim Demirtaş Ceyhun'un yazısından çıkardığım şu. Bugün kimlik arayanlar, sınıfsal kimliklerin bozuntuya uğratılmak istendiği Yeni Dünya Düzeni'nde emperyalizmin yeni bir oyununa mı düştüler.

Demirtaş Ceyhun'un, çeşitli düzyazılardan olunan, *Osmanlılarda Aydın Kavramı*, kendiyle hesaplaşmaktan korkmayanların okuması gereken bir eser.

27 Kasım Perşembe

Hücre 1952 (Pencere Yayınları) Kemal Bekir'in yeni romanı. Bu romanı okuyup bitirdikten sonra, işini iyi bilen, işinin ustası bir trapezciyi düşündüm. Usta trapezci, yerden 15,20 metre yüksekte tel üstünde. Kılı kırpırdamadan bir ölümcül hareketten bir başka ölümcül harekete en yüksek beden esnekliğiyle geçiyor. Trapezcinin amacı bir gösteri değil. Bilinçlenmiş bedenin estetik yaratımını ortaya çıkarıyor. Burdan Kemal Bekir'e geldikte... Kemal Bekir, o çok iyi bildiği roman yazmanın tadını ala ala bir estetik yaratım çıkarıyor ortaya.

Afşar Timuçin, *Hücre 1952* için şöyle diyor, "Dış dünyayla iç dünyanın bu kadar güzel bağdaştırıldığı, geçmişle şimdinin bu kadar güzel bağdaştırıldığı yapıt-

lar gerçekten çok azdır. Birdenbire gerilere gitmek, sonra hiç yadırgatmadan gene şimdiki zamana gelivermek, iyi yapıldığı zaman hiç de kolay değildir."

Bu roman bilinç araştırması.

Mustafa 1952 yılında 141. maddeden tutuklanıyor. Bir hücreye konuyor. İşte bu noktadan sonra bilincin karmaşık yapısında roman başlıyor. Ta çocukluğumuzdan beri bilincimizi oluşturan, zamanla unuttuğumuz, durumlar, sesler, renkler... Kemal Bekir, bilincin akışını yetkin bir gözlemle anlatıyor.

Romanı, roman yapan ögelerden biri de şu. Kemal Bekir'in nesnesi sahte değil. Mustafa bir insan. Korkan... pişman olan... diklenen... yürekli. Kemal Bekir, çeşitli ilişkilerde ortaya çıkan bu insani durumlardan birini mutlaklaştırıp abartmamış. Böyle olsaydı Türkiye'de yazarın çokça düştüğü sahte nesne tuzağına düşerdi.

Bu çok yapıldı. romancı ideolojisine göre nesnesini sahteleştirdi, böylece gerçekçilikten düştü. İşte bu yüzden Kemal Bekir'in *Hücre 1952* adlı romanı okura bir hayli yabancı gelecek. Çünkü okur, poliste... hücrede sahte nesnelere alıştırıldı. Sözgelimi Mustafa'nın Emniyet'te karısıyla karşılaştığı an, "Kapıdan içeri bir adım atınca çakılıp kaldı yerinde Mustafa, karısı karşısındaydı. Geniş odanın geniş aydınlık penceresinin berisinde, en belirgin dış çizgileriyle, bildiği saçları omuzları, kollarıyla ileri atılmak ister gibi titreyerek duruyordu (...) Kara, acı, yakan birşey duyguyu da düşünceyi de aşan bir şey, yüreğinden gırtlağına yürüdü. Gırtlağı da tıkanmıştı."

Sahte nesneli romanlarda bu duyarlık anlatılmaz.

Kemal Bekir, Ergun'un rahatlığını şöyle çözümlüyor. "Belliydi, polis karşısında da yargıç karşısında da suçluluğunu içine sindirmiş, gönlü rahat bir sanık olarak konuşmuş, inceldiği yerden kopsun gibilerden kendini akıntıya bırakıvermişti".

Suçluluğunu içine sindirmek... Birçok kişi tanıdım. Sonra bu kişilerin, bir zamanlar yerden yere vurdukları insanlarla kol kola yürümelerini bir türlü anlyamadım. Saygısızlığı... terbiyesizliği en üst noktaya çıkaranları da gördüm. Benim bir türlü içinden çıkamadığım bu kişiler için suçluluğu içine sindirmek diyor Kemal Bekir. Tabii bunlar tarih karşısında, insan karşısında suçluluğunu içine sindirmiş kişiler. Suçluluklarını içlerine sindirdikleri için akıntıya kürek yaşıyorlar.

Kemal Bekir, *Hücre 1952*'de insan denen varolanı didik didik çözümlemiş. *Hücre 1952*- insani-gerçekçi romanın canlı bir örneği.

28 Kasım Cuma

Bu sinsi havaları hiç sevmedim.

Ne soğuk, ne sıcak, ne serin... Güneşsiz, yağmursuz, rüzgarsız kıpırtısız bir durum. Hiç kıvrımsız, gökyüzünü baştan başa kaplayan ne idüğü belirsiz bir sis tabakası.

Sinsi havada *İnsancıl*'ın aralık sayısına bakıyorum. Kapakta Ruşen Hakkı. Bu, iş olsun, dostlar alışverişte sansın, ya da Ruşen Hakkı, sevinsin diye yapılmadı. *İnsancıl,* bu alanda da bir mücadele başlatmalı. O alan şu. Kapitalizm, Batı'yı yedi bitirdi. İnsani tek bir değer bırakmadı. Buna karşın, sanki bir değermiş gibi, Batılı yazarlar, Batılı şairler Anadolu'da egemenliklerini sürdürüyor. Tabii bir de sözde düşünürler var. Hayatı karşılamayan kavramlarla oynayıp duruyor bunlar. İşte bunlara karşı Anadolu kültürünün temsilcilerini çıkarmak gerekiyor.

Şu söylenmeli. Ruşen Hakkı, bir yeryüzü yazarı. İçi boşaltılmış... nesnesini yitirmiş Batılı Ruşen Hakkı'yla tanışmalı. Böylece Batılı insan olduğunu anımsayabilir.

Batılıya insan olduğu unutturuldu.

Komutan yardımcısı Marcos "yeni bir dünya kurmak gerekiyor. Birçok dünyayı içerebilecek yepyeni bir dünya." diyor.

Bu yeni dünyanın kuruluşunda Batılının pek fazla sözü yok. Onlar köhnemiş dünyanın çöplüğünde gevezelik yapıyor.

"Birçok dünyayı içerebilecek yepyeni bir dünya" için *İnsancıl,* Anadolu'da yetişmiş insani kültürün temsilcileriyle bir mücadele başlatmalı. Tabii yine karşımıza "birçok dünya" istemeyen, dünyayı kapitalizmin çerçevesinde tekilleştirmek isteyen Batı'nın türkiye'deki temsilcileri çıkacak.

Çıksın.

İnsancıl, insanı metalaştıran Batı kültürüne karşı direniş cephesini pekiştirilmeli. İşte bu çerçevede geçen pazar *Beksav*'da Müştak Erenus'un 55. yılı Sanat Yılını kutladık.

Düşünün ben 54 yaşındayım. Müştak Erenus 55 yıldır emekten yana bir mücadele veriyor.

Müştak Erenus'u, bir kez daha kutluyorum.

İnsancıl Abonelerine

Ceylan, Gerçek Sanat, İnsancıl, Pencere, Yordam Yayınlarından sonra Scala Yayıncılık ile Sis Çanı Yayıncılık da İnsancıl abonelerine elden satışlarda %50, posta ile satışlarda %40 indirim uyguluyor.
Dergide ilan edilen fiatlar indirimsiz fiatlardır.

SİS ÇANI YAYINCILIK

Demirtaş Ceyhun'un Eserleri

AH ŞU BİZ KARABIYIKLI TÜRKLER	850.000 TL
AH ŞU BİZ GÖÇEBELER	850.000 TL
YAŞASIN AZİZ NESİN	850.000 TL
TÜRK EDEBİYATINDA ANADOLU	550.000 TL
OSMANLILARDA AYDIN KAVRAMI	600.000 TL
ENTELLEKTÜEL'DEN ENTEL'E	400.000 TL
YAĞMUR SICAĞI (Roman)	750.000 TL
CADI FIRTINASI (Roman)	750.000 TL
ÇAMASAN (Öykü)	550.000 TL
APARTMAN (Öykü)	550.000 TL
BABAM VE OĞLUM (Öykü)	550.000 TL
AYI İZİ (Eylül Öyküleri)	550.000 TL

Ozan Ceyhun

ALMANYA'DA BİR TÜRK	300.000 TL

Yüksel Pazarkaya

ALMANYA ÜZERİNE DÜŞÜNMEK	400.000 TL

PENCERE YAYINLARI (Yeni Kitaplar)

Oral Çalışlar

Hz.Ali-MUAVİYE ÇATIŞMASI	650.000 TL

Esat Korkmaz

ALEVİLİK VE AYDINLANMA	550.000 TL

Esat Korkmaz

ALEVİLERE SALDIRILAR	550.000 TL

İsmet Zeki Eyüpoğlu

GÜNÜMÜZDE ALEVİLİK	550.000 TL

Erol Sever

İSLAM KAYNAKLARI II MUHAMMED	450.000 TL

SCALA YAYINCILIK

BORSA-YÖNETİM KÜTÜPHANESİ DİZİSİ

Dr. M.Hakan Sağlam

ALTIN	750.000 TL

Peter Lynch-Çev.Şehnaz Tahir

BORSAYI YENMEK	1.400.000 TL

Çev. Şehnaz Tahir

BAŞARININ SIRRI (300 Temel Kitabın Özeti)	700.000 TL

Edwin Lefevre- Çev. Şehnaz Tahir

1923: BORSA SPEKÜLATÖRÜNÜN ANILARI	Baskıda

Edwin Lefevre- Çev Şehnaz Tahir

ORTAKLAŞA REKABET	Baskıda

Adam M.Brandenburger & Barry J. Nalebuff Çev. Levent Cinemre

EMEK KÜRSÜSÜ DİZİSİ

Hasan Oğuz

İŞÇİ HAREKETİNDE DURUM	275.000 TL

Carlo Cafiero

KAPİTAL 1- (Karl Marx (Özet)	200.000 TL

Rasih Nuri İleri

KAPİTAL'DEN EMPERYALİZME	350.000 TL

Rasih Nuri İleri

ÖRTÜLÜ ÖDENEK	400.000 TL

Veli Özdemir

SUSURLUK BELGELERİ 1	1.350.000 TL

Veli Özdemir

SUSURLUK BELGELERİ 2	1.000.000 TL

İLK GENÇLİK DİZİSİ

Kathryn Lamb- Çev. Canan Feyyat

İMDAT! AİLEM BENİ ÇILDIRTIYOR!	800.000 TL

Marina Gask- Çev. Ayşe Karasu

YOKSA ERKEKLER UZAYLI MI?	600.000 TL

Rosie Ruschton- Çev. Ayşe Karasu

Şiir Dizisi

Nail Çakırhan (Nail V.) DAHA ÇOK ONLAR YAŞAMALIYDI	750.000,-	**S. Nuri İleri** DUVARSIZ ŞEHRİN İNSANLARI	200.000,-
Kemal Nebioğlu UYAN	200.000,-	**Saadet-Halil Barutçu** TARLALAR	650.000,-
İbrahim Karaca SOKAK FENERİ	350.000,-	EKONOMİ MUHABİRİNİN TELEFON DEFTERİ '97	500.000,-
Hüseyin Öncü SOLUKLAN BU ŞEHİRDE	200.000,-	**Oktay Güzeloğlu** SOKAK MOBİLYALARI	300.000,-
Suphi Nuri İleri ERGUVANNAME	300.000,-	**Okay Güzeloğlu** BEYOĞLU'NDA GARİBANIN OTOPSİSİ YAPILMAZ	400.000,-

şiir severler için

destanlar

AFŞAR TİMUÇİN

FİYATI: 350.000,-TL

İNSANCIL YAYINLARI

kayıtsız şartsız bir AŞK için

AŞK
Yeni İnsanın Dili

denemeler

BERRİN TAŞ

FİYATI:

250.000,-TL

İNSANCIL YAYINLARI

Bütün Türkiye'de BİR - YAY GazeteBayilerinde

evrensel kültür

aylık kültür, sanat, edebiyat dergisi

EVRENSEL KÜLTÜR
arabesk, "medyatik", gerici
sanat anlayışına karşı,
yeni bir dünya,
yeni bir insan için,
dünyaya emek açısından
bakan dergi...
Her sayısında, kültür, sanat
ve edebiyatın temel sorunlarını, teori,
tarih ve politika açısından inceleyen dosyalar...

Resim, heykel, müzik, sinema, tiyatro, mimari, fotoğraf...
Edebiyat, felsefe, tarih, toplumbilim incelemeleri... Şiirler,
öyküler, denemeler, eleştiri, araştırma, tartışma...

EVRENSEL KÜLTÜR
Sosyalist kültürün evrenel birikiminin öğrenilmesinin,
geliştirilmesinin ve gelecek kuşaklara aktarılmasının
işçisi...
Sanat ve edebiyatın ustalarınınve yeni seslerinin ilerici,
demokratik, sosyalist düşüncenin dergisi.

Galipdede Caddesi Şahkulu Sokak Nakkaş Çıkmazı Şahin İş Merkezi No:10 Kat:2
Tünel / İstanbul
Tel: (0.212) 293 63 45 - 47 • Fax: 293 63 31